

”Se on kokoajan parantanut niinku sika juoksuaan”

– Vanhempien arjelle ja ennaltaehkäisevälle perhetyölle antamat merkitykset

KAISA KARJALAINEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KARJALAINEN, KAISA: ”Se on kokoajan parantanut niinku sika juoksuaan” – Vanhempien arjelle ja ennaltaehkäisevälle perhetyölle antamat merkitykset

Pro gradu -tutkielma, 77 sivua, 2 liitesivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kyösti Raunio

Huhtikuu 2013

Perhetyö on muutamien viimeisten vuosien aikana nähty kuuluvan vain osaksi lastensuojelun prosesseja. Kuitenkin on olemassa paljon tukea tarvitsevia perheitä, jotka jäävät näiden palveluiden asiakaskriteerien ulkopuolelle. Ennaltaehkäisevän perhetyön on nähty vastaavan näiden perheiden tarpeisiin ja se on yleistynyt monien kuntien palvelutarjonnassa. Ennaltaehkäisevä perhetyö toimii matalan kynnyksen periaatteella, johon voivat sekä lapsen vanhemmat itse että esimerkiksi viranomaiset ottaa yhteyttä. Työskentely perheiden kanssa on lyhytkestoista.

Tutkielmassani selvitän niitä merkityksiä, joita vanhemmat antavat arjelleen ennen ja jälkeen ennaltaehkäisevän perhetyön. Lisäksi tutkielmassani selvitän millaisia merkityksiä vanhemmat antavat ennaltaehkäisevälle perhetyölle. Teoreettinen osa jakautuu tutkielmalle merkityksellisten näkökulmien, eli perheen ja arjen sekä perhetyön määrittelyihin.

Tutkielman aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla ja tutkimukseen osallistui kuusi ennaltaehkäisevän perhetyön palvelua käyttänyttä vanhempaa. Tutkittavien anonymiteetin säilyttämiseksi tutkielmassa ei paljasteta tutkimukseen osallistuneen kaupungin nimeä. Tieteenfilosofiselta lähtökohdaltaan tutkielma on fenomenologis-hermeneuttinen. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin lähtökohdista, mutta kuitenkin teemoittelun keinoin.

Tutkielma osoittaa, että ennaltaehkäisevän perhetyön jälkeen vanhempien arjelleen antamat merkitykset erosivat selvästi ennen perhetyötä annettuihin arjen merkityksiin verrattuna. Arki nähtiin pääsääntöisesti helpompana. Vanhemmat antoivat ennaltaehkäisevälle perhetyölle tärkeitä ja omaan arkeensa liitettyjä konkreettisia merkityksiä, jotka osaltaan kertoivat perhetyön vaikutuksista niin vanhempiin kuin lapsiinkin.

Tutkielman myötä tuli esiin, kuinka vanhemmat arvostavat ennaltaehkäisevää perhetyötä osana kunnan palvelutarjontaa. Perhetyöllä oli vaikutuksia perheiden arjen sisältöihin ja parhaimmillaan perhetyöllä pystyttiin ehkäisemään lastensuojelun asiakkuuksia. Kaikki tutkielmaan osallistuneet perheet kokivat ennaltaehkäisevän perhetyön tarpeelliseksi palveluksi.

Asiasanat: perhetyö, ennaltaehkäisy, arki, perhe, ongelmat, huoli, kokemus, merkitykset

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

KARJALAINEN, KAISA: "It has improved like a pig its run" – Meanings given by parents for everyday life and preventative family work
Master's thesis, 77 pages, 2 pages appendices
Social Work
Supervisor: Kyösti Raunio
April 2013

In a past few years in a Finnish society family work has been seen as a part of child welfare process. Still there are a large number of families who needs the support but remains outside of the customer criterion that these services require. Preventative family work has been seen to meet up with these families needs and it has become more common in many municipalities' supply of services. Preventative family work operates in a principle of low threshold in which can both the parents itself or for example the authorities tap into. Working with families is temporary.

In my thesis I find out those meanings that parents give to their everyday life before and after preventative family work. In addition I find out in my thesis what kind of meanings parents give to preventative family work. The theoretic part is divided into perspectives that are relevant to the thesis. These perspectives are family and everyday life as well as the definition of family work.

The data of the thesis is collected with the help of theme interview and there were six parents who had used preventative family work services and who participated in to the study. To retain these research subjects' anonymity in the thesis I will not reveal the city in which the study took place. In a science philosophy starting point the thesis is phenomenological and hermeneutic. The data was analyzed in the means of theme analysis.

The thesis shows that after preventative family work the parents meanings for their everyday life differ clearly from the meanings given before the family work. Everyday life was seen easier as a rule. The parents gave preventative family work important and in their own everyday life associated concrete meanings that for one's part told about the influence of family work in the parents as well as the children.

Along with the thesis surfaced how much the parents appreciate preventive family work as a part of municipalities' supply of services. Family work had an impact of families everyday lives' contents and as its best family work can prevent child welfare customer ship. All the families that participated in the thesis found preventative family work as a necessary service.

Keywords: family work, prevention, everyday life, family, problems, worry, experience

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 PERHE JA ARKI	4
2.1 Näkökulmia perheeseen	4
2.1.1 Sosiologinen perhekäsitys	4
2.1.2 Perhe uudelleenmäärittelyn kohteena.....	5
2.2 Arki tutkimuskohteena ja käsitteenä	6
3 PERHETYÖ	9
3.1 Perhetyön juuret	9
3.2 Perhetyön määrittelyä	10
3.3 Perhetyön lähtökohdat ja perhetyöntekijän rooli	12
3.4 Perhetyö ja asiakasperheen arki	13
3.5 Perhetyön taustalla olevat ongelmat ja huolet	15
3.5.1 Huolen rakentuminen	17
3.5.2 Huolen vyöhykkeistö	18
3.6 Perhetyö lastensuojelun avohuollon tukitoimena	19
3.7 Ennaltaehkäisevä työ ja vaativat odotukset	22
4 AIKAISEMPI TUTKIMUS	25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	29
5.2 Haastattelut tutkimuksen aineistona	29
5.3 Aineiston kerääminen	31
5.4 Teemahaastattelu	32
5.5 Aineiston analyysi	34
5.5.1 Fenomenologia ja hermeneutiikka – kokemuksen ymmärtäminen.....	35
5.5.2 Sisällönanalyysi ja merkitysten teemoittelu	37
5.6 Analyysin toteutus	38
5.7 Tutkimuseettiset kysymykset	39
6 TUTKIMUSTULOKSET	41
6.1 Perheen arjen merkitykset ennen perhetyötä	41
6.1.1 Arki ennen perhetyötä	42
6.1.2 Arki vääntönä ja väsymyksenä.....	44
6.1.3 Arki pelkona	46
6.1.4 Arki jatkuvana huolena	48
6.2 Perheen arjen merkitykset perhetyön jälkeen	52
6.2.1 Arjen pienet muutokset	52
6.2.2 Vastuuntuntoa ja luottamusta	53
6.2.3 Voimaantumista	55
6.2.4 Helpompaa, ei kuitenkaan täydellistä.....	57
6.3 Perhetyön merkitykset perheen arjessa	58
6.3.1 Perhetyö neuvottelijana	59
6.3.2 Perhetyö ulkopuolisena auktoriteettina ja kasvattajana	61
6.3.3 Perhetyö puheyhteyden luoja	64

7 JOHTOPÄÄTÖKSET	66
LÄHTEET	71
LIITTEET	78
Liite 1: Suostumuslomake	78
Liite 2: Teemahaastattelurunko	79

1 JOHDANTO

Tämä tutkielma ennaltaehkäisevästä perhetyöstä on syntynyt kiinnostuksesta sekä käytännön perheiden kanssa työskentelyyn että perheiden arkeen. Erityisen mielenkiintoista ja ehkä vähän huvittavaakin tästä tekee se, etten ole juuri sosiaalityön kentällä tehnyt töitä perheiden parissa, vaan enemmänkin joko lasten ja nuorten tai aikuisten kanssa. Sosiaalityöntekijän sijaisuuksissa olen pitkään ollut ennaltaehkäisevään perhetyöhön nähden sivustaseuraajan tai kanssamatkustajan roolissa, mikä on kasvattanut mielenkiintoani käytännön perhetyötä kohtaan. Kuten Luostarinen ja Väliverronen (1991) ovat todenneet, tutkimusaihe on hyvä silloin, kun se kiinnostaa tutkijaa – kunhan aihetta ei tunne läpikotaisin. Tutkielman kautta pääsin tutustumaan vanhempien arkeen ja kokemuksiin ennaltaehkäisevästä perhetyöstä.

On myönnettävä, että perhetyöskentelyn ja perheiden arjen lisäksi minua kiinnostaa myös ennaltaehkäisevän työskentelyn yhteiskunnallinen asema. Yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä on viime aikoina paikkansa vakiinnuttanut lasten ja nuorten pahoinvointi ja syrjäytyminen, joista keskustellaan paljon myös mediassa. Televisiossa on järjestetty esimerkiksi lasten ja nuorten pahoinvointiin liittyvä syrjäytyneiden nuorten teemailta (Ajankohtainen kakkonen, 27.11.2012) ja vuoden 2013 alusta alkaen on otettu käyttöön nuorisotakuu, jonka avulla taataan nuorelle peruskoulun päättäneelle tai vastavalmistuneelle työllistymis- tai jatko-opiskelumahdollisuuksia. Ennaltaehkäisevän työn merkitystä ei näissä keskusteluissa ole unohdettu, mutta sitä ei myöskään mahdollisteta jatkuvilla sosiaalipalveluiden leikkaamisella. Samaan aikaan lastensuojelulaissa veloitetaan kuntia järjestämään ennaltaehkäisevää lastensuojelua (417/2007, 3§). Vastapainona keskusteluille ja takuille on kuitenkin huomattava, että lastensuojelun asiakkuudesta irrotettua ennaltaehkäisevää perhetyötä tarjotaan jo useissa kunnissa ja kaupungeissa (mm. Tampere, Helsinki, Lempäälä, Rovaniemi, Pori).

Ennaltaehkäisevä perhetyö on useassa kunnassa löytänyt paikkansa lastensuojelun ja sen ulkopuolisen asiakaskunnan välimaastosta. Perhetyö on kunnissa liitetty lastensuojelun avohuollon tukitoimien prosessiin, jolloin arjen pienistä ongelmatilanteista kärsineet perheet ovat jääneet ilman tarvitsemaansa tukea. Lisäksi vain perhetyön palvelua tarvitsevien perheiden irrottaminen lastensuojelun prosesseista on helpottanut lastensuojelun jo valmiiksi kuormittunutta tilannetta. Lastensuojelun asiakasperheiden kokonaismäärän on jatkuvassa kasvussa (vuosina 1996-2006 lastensuojeluasiakkaiden määrä on lähes kaksinkertaistunut), mikä kertoo perheiden kasvavasta tuen tarpeesta. Lastensuojelun asiakkuuksien kasvun takana on nähty olevan myös suurempia

yhteiskunnallisia muutoksia, kuten lasten ja perheiden arjen muutoksia, vanhempien työttömyyttä, lisääntyntä päihteidenkäyttöä ja muita lasten sekä lapsiperheiden vaikeuksia (Heino 2008, 10-11). Lastensuojelun kuormittunutta tilannetta kuvaa parhaiten se, että lastensuojelun resursseja ei ole lisätty asiakasmäärien kasvuun nähden samassa mittakaavassa viimeisten vuosikymmenten aikana.

Ennaltaehkäisevällä perhetyöllä pyritään vastamaan, erityisesti perheiden arjen muutoksiin ja muihin lapsien ja lapsiperheiden ongelmiin, ennen kun ne kriisiytyvät suuremmiksi ja perheille hallitsemattomiksi. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna ennaltaehkäisevällä perhetyöllä on mahdollisuus ehkäistä perheen lastensuojelun asiakkuutta ja sitä kautta vähentää lastensuojelun kuormittunutta tilannetta. Myös laajemmasta yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna ennaltaehkäisevän perhetyön matalan kynnyksen interventiolla pystytään parhaimmassa tapauksessa vastaamaan niihin huoliin, jotka liittyvät esimerkiksi lapsen tai nuoren syrjäytymiseen (Saarnion 2004, 240). Sosiaalityön rinnalla kulkeva ennaltaehkäisevä perhetyö on myös sosiaalityön näkökulmasta mielenkiintoinen tutkimuskohde, koska sen työmenetelmien avulla pystytään vaikuttamaan paljon sosiaalityön asiakasmääriin.

Tutkielmassani selvitän vanhempien kokemusten avulla heidän arjelleen ja sen muutoksille antamia merkityksiä ennen ja jälkeen ennaltaehkäisevän perhetyön. Lisäksi tavoitteeni on löytää vanhempien kokemuspuheesta niitä merkityksiä, joita he antavat ennaltaehkäisevälle perhetyölle. Tutkielman aineisto on kerätty laadullisella haastattelulla, jota on rakentanut teemahaastattelurunko. Tieteenfilosofialtaan tutkielmani nojaa fenomenologis-hermeneuttiseen näkökulmaan.

Tutkielman toteuttamiseksi olen tarkastellut aihetta sitä kuvaavien käsitteiden pohjalta, joiden mukaan myös tutkielman teoriaosuus jakaantuu. Aihetta kuvaavien käsitteiden yhteiseksi valitettavaksi nimittäjäksi nousi niiden määrittelyn vaikeus. Perhe ja arki sekä huoli esiintyivät kirjallisuudessa niin kulttuuri- ja aikakaussidonnaisina kuin subjektiivisestikin määrittyvinä käsitteinä. Tutkielmassa näitä käsitteitä olen pyrkinyt tarkastelemaan tutkimustehtävälle merkityksellisestä näkökulmasta. Perhetyön määrittäminen ei ole yksiselitteistä. Perhetyön metodit ja käytännöt vaihtelevat paljon erilaisten palveluiden (esimerkiksi kuntoutus, neuvola, koulu, sosiaalipalvelut) ja asiakkaiden tarpeiden välillä (ks. esim. Heino 2008; Vuori & Nätkin 2007). Näin ollen perhetyön käytännöt ovat kirjavia myös kuntien välillä. Perhetyöstä on myös puhuttu ns. muoti-ilmiönä tai -käsitteenä, joka liitetään helposti kaikkeen perheiden kanssa tehtävään työhön (Vuori & Nätkin 2007, 7)

Tämän tutkielman tavoitteena on tuoda esiin vanhempien kokemuksia ennaltaehkäisevästä perhetyöstä. Laajempaan tutkielman tavoitteena on lisätä tietoa ennaltaehkäisevästä perhetyöstä ja

sen vaikuttavuudesta asiakasperheiden arkeen. Osittain haluaisin myös perustella sekä vanhempien kokemusten että niistä tekemiäni tulkintojen valossa ennaltaehkäisevän työn merkitystä ja tarvetta kunnallisessa palvelujärjestelmässä, jotta ennaltaehkäisevän perhetyön työmalli otettaisiin mahdollisimman monessa kunnassa käyttöön. Vanhempien kokemukset jäävät usein huomioimatta perhetyön määrittäessä itse työnsä vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta. Vanhempien haastattelujen avulla tutkielmassa pystyn tavoittamaan sekä näiden lapsiperheiden arkea ennen ja jälkeen perhetyön että ennaltaehkäisevälle perhetyölle annettuja merkityksiä. Tämä mahdollistaa myös tutkielman laajemman tavoitteen saavuttamista.

Tutkielman teoriaosuus jakautuu perhettä, arkea ja ongelmia käsittelevään teoriaosaan, jonka avulla pyrin kuvaamaan perheiden arkea ja niissä esiintyviä ongelmakohtia ja huolia. Lisäksi luvussa kolme esittelen perhetyötä monesta eri lähestymistavasta, jotta perhetyön moninainen kenttä olisi helpommin ymmärrettävissä. Luvussa neljä esittelen ennaltaehkäisevästä perhetyöstä tehtyä aikaisempaa tutkimusta, jonka jälkeen luvussa viisi käyn läpi tutkimuksen empiiriseen vaiheeseen toteutukseen liittyvät ratkaisut. Aineisto ja siitä tehty analyysi sekä tulkinnat saavat vuoron kuudennessa luvussa ja viimeisessä johtopäätösluvussa vedän yhteen tutkielman tuloksia.

2 PERHE JA ARKI

2.1 Näkökulmia perheeseen

Mikä on perhe? Puhumme perheestä omien näkökulmien, tunteiden ja kokemusten kautta. Perheen määrittely on ollut hieman erilainen eri aikakausina ja uusia perhemuoto nimikkeitä on tullut vähitellen lisää (esimerkiksi samaa sukupuolta olevien henkilöiden perhe ja uusperhe) (Paajanen 2007, 23). Jallinojan (2003, 27) mukaan 1950-luvun ydinperheajattelu on nyky-yhteiskunnassa muotoutunut kielteisen konservatiiviseksi näkökulmaksi, jonka vuoksi perhe-käsitteen käyttö tuntuu ihmisistä usein kyseenalaiselta. Perheen määrittely ei olekaan mitenkään yksiselitteistä, koska jokainen kokee perhe -käsitteen omasta näkökulmastaan, liittäen siihen omia tunteitaan ja kokemuksiaan. Paajasen (2007, 24) laatimassa perhebarometrissä on tutkittu perheelle annettuja merkityksiä, joista tärkeimpänä on noussut tunne ”johonkin kuulumisesta”. Barometrissä perheen nähdään merkitsevän myös läheisyyttä, jatkuvuutta ja pysyvyyttä elämässä, vastuullisuutta muista ja velvollisuutta sekä yhdessä olemista.

2.1.1 Sosiologinen perhekäsitys

Sosiologisessa perhekäsityksessä perhe on pyritty määrittelemään historiansa aikana sekä individualisaation että institutionalisaation kautta. Institutionalisoitumisella tarkoitetaan samoin tekemistä ja pysyvyyttä sekä tapoja ja normeja. Erityisesti 1950-luvulla institutionaalisen perheajattelun on nähty liittyvän väistämättä ydinperheajatteluun, mutta Jallinoja (2003) liittää sen myös nykypäivän perheiden määrittelyyn. Viime vuosikymmenen aikana perhe on joutunut suuren huomion kohteeksi, etenkin mediassa, ja ydinperheideaali näkyy sitkeästi perheen määrittelyn taustalla. Viime vuosien isyyskeskustelu tuo perheen määrittelyyn mukaan myös institutionalisoitumiseen läheisesti liittyvän roolin käsitteen. Lapsen isää pyritään institutionalisoimaan lainsäätäjien ja asiantuntijoiden toimesta, jotta myös isä saataisiin sitoutumaan lapsen hoitoon. Erityisen mielenkiintoiseksi institutionaalisen perheajattelun tekee se, että sitä toteuttavat perheiden asiantuntijat eri tieteenaloilta ja käytännön perhetyön ammattilaiset. (Jallinoja 2003.)

Yksilöllisyys ja individualismi kuvaavat nyky-yhteiskuntaa vahvasti, joskin perhe on yhä olemassa. Historian aikana isä on perheen elättäjänä yksilöllistynyt ja irtaantunut perheestä, kun taas äiti ja lapsi ovat jääneet perheen yksityisyyden – kodin – suojaan. Yksilöllistyminen tuo perheajattelussa esiin isän lisäksi myös äidin ja lapset. Perheen tarkasteleminen individualisaation kautta purkaa perheet pienempiin osiin. Näiden osien kautta yksilö nähdään sekä yhteiskuntasuhteissa rakentuneena että yhteiskuntasuhteita tuottavana. (Nätkin 2003, 21.)

Jallinoja (1985) on määritellyt perhettä myös rakenteellisesta näkökulmasta; perhe määrittyy siihen kuuluvien jäsenten kautta ja nämä jäsenet ovat erityisessä suhteessa toisiinsa nähden. Perhettä on aikaisemmin määritelty myös luontoperäisestä perusasetelmasta lähtien. Koska nyky-yhteiskunnassa yhä useammin ollaan tilanteessa, jossa äiti, isä ja lapset eivät asu samassa osoitteessa, on yhteinen asunto otettu perheen määrittelyssä käytettäväksi lisäperusteeksi. Perheen määrittelyssä on otettu esiin myös funktionalistinen selitys, jolla on määritelty perheitä jo 1950-luvulla. Funktionalistisessa selityksessä perhe nähdään perhettä määrittelevien ja alati muuttuvien funktioiden kautta – ihmiset muodostavat perheitä, jotta juuri perheille luonnollisten tehtävien hoitaminen onnistuisi. (Mt., 6.)

Perhe voidaan myös nähdä sekä objektiivisten että subjektiivisten kriteerien kautta. Objektiiviseksi määrittelyn tekee edellisessä kappaleessa mainitut määrittelykriteerit, jotka kaikki on osoitettu ulkokohtaisten havaintojen perusteella – perhe määritellään ulkoisesti. Kuitenkin jokainen yksilö voi kokea perheen itsessään subjektiivisesti eri tavalla; joku voi esimerkiksi kokea perheen positiivisena miellelyhtymänä, jonkun kokemus perheestä voi puolestaan olla negatiivinen tai ahdistava. (Jallinoja 1985, 7.)

2.1.2 Perhe uudelleenmäärittelyn kohteena

Perheen tarkasteleminen modernista näkökulmasta tuo keskusteluun monia kiistoja perhe-elämän ”luonnollisesta” muodosta ja ”oikeanlaisesta” perustasta. Lisäksi moderni perheajattelu tuntuu olevan ristiriidassa ihannoidessaan ydinperheideaalia, mutta toisaalta edustaessaan joustavaa perheajattelua ja kyseenalaistaessaan jatkuvasti perheen perustaa. Moderni ydinperheidea (heteroseksuaalinen suhde ja äidin antama hoiva) pitää yhteiskunnassa edelleen pintansa, ja moderni ajattelutapa pitää perhemuotojen moninaistumista ja perhe-elämässä tapahtuneita muutoksia usein sosiaalisina ongelmina. Kuitenkin moderni ajattelutapa kyseenalaistaa jatkuvasti perheen perustaa ja pyrkii oikeampaan – ja ehkä hieman nykyaikaisempaan – totuuteen.

Postmoderni ajattelutapa ei modernin ajattelutavan mukaisesti pyri löytämään perheen luonnollista perustaa, vaan moninaiset perhemuodot ja osa sosiaalisista ongelmista määrittyvät postmodernissa ajattelussa vain erilaisuudeksi. (Nätkin 2003, 37.)

Perhettä pyritään myös jatkuvasti määrittelemään uudelleen. Perheen määrittelemisen ns. normaalin perheen määritelmän kautta on saanut ne yksilöt tai perheet, jotka määrittelystä poikkeavat, pyrkimään laajentamaan tai väljentämään perheen määrittelyä. Nykyään yhä tärkeämmiksi perheen määrittelyn kriteereiksi ovat nousseet henkilökohtaiset kiintymyssuhteet ja keskinäinen kanssakäyminen –ja miksi näin ei olisi, sillä perhe mielletään vahvasti yhteisönä, joka on rakkauden ja kiintymyksen tyyssija. Esimerkiksi kiintymyssuhteiden kautta luodut perheet voivat pitää Paajasen (2007, 29) perhebarometrinkin mukaan sisällään lemmikkielämiä (noin 40 % vastaajista), puolison vanhempia (noin 30 % vastaajista), lastenlapsia (alle 20 % vastaajista), serkkuja ja läheisiä ystäviä (alle 10 % vastaajista). Yhteenkuuluvuuden ja kiintymyssuhteen perusteella rakennettuja perheitä ei kuitenkaan luoda yksinomaan vapaamielisyyden osoittamiseksi. Perheeseen ottamisessa halutaan osoittaa rakkautta näitä ihmisiä kohtaan ja korostaa heidän läheisyyttään. Perheen määrittelyyn on otettu mukaan myös erilaisia yhteisöjä, jotka asuvat yhdessä ja tuntevat yhteenkuuluvuutta. Perheen käsitteen voi siis nähdä painottuvan erilaisissa yhteisöissä muodostuvan yhteisyyden tunteen kautta. (Jallinoja 1985, 9; Jallinoja 2000, 196-197.)

2.2 Arki tutkimuskohteena ja käsitteenä

Arkielämän tulo tutkimusongelmaksi 1800-luvulla on liittynyt siihen ajatukseen, että yleisesti ymmärretty arkielämä liittyy modernin yhteiskunnan syntyyn ja arjen käsite on muotoutunut vasta modernissa teollisuusyhteiskunnassa. Juuri teollisuusyhteiskunta on luonut ihmisen arkea leimaavat ja problematisoivat erottelut: erottelu yksityisen ja julkisen välillä, työn ja asumisen, työajan ja muun ajan ja työelämän ja yksityisen elämän välillä. Salmi (2004, 12) on liittänyt kasvaneen kiinnostuksen arkielämän tutkimukseen Agnes Hellerin (1984) näkökulmaan, jonka mukaan arkielämästä on tullut tutkimusongelma juuri sen takia, koska arki koetaan nykyään lähtökohtaisesti ongelmallisena.

Yhteiskunnallinen muutos näkyy selvästi myös arjen tutkimuksessa. Nykypäiväinen arkielämän tutkimus ei koostu enää kuvauksista luonnonvoimia vastaan taistelusta, vaan taistelu on muuttunut kielteisiksi kuvauksiksi esimerkiksi taistelusta työelämän paineita vastaan tai harmaan arjen pyörittämisestä. Tutkimuksellisuuden kautta arkielämää voidaan tarkastella yksilöiden,

kahdenvälisen vuorovaikutussuhteiden ja koko perheen näkökulmasta. Lisäksi perhettä voidaan tutkia myös yhteiskunnallisen näkökulman kautta; miten perhettä ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa perheen arkeen. Perheiden arjen tutkimuksella ei niinkään pyritä saamaan keskiarvoista poikkileikkauskuvaa perheiden arjesta, vaan tutkimuksella pyritään kuvaamaan perheessä tapahtuvia lyhytaikaisia muutoksia ja päivittäistä vuorovaikutusta. Uusissa tutkimuksissa ei myöskään pyritä luokittelemaan perheitä esimerkiksi hyvin ja huonosti arkea hallitseviin, vaan tutkimuksen tavoitteena on löytää perheiden elämästä aikoja, jolloin arki toimii hyvin ja niitä vaikeampia aikoja, joita kaikilla perheillä on. (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 14.)

Salmen (2004, 15) mukaan arkielämän tutkimisen ongelmallisuus rakentuu siitä, miten tutkija pystyy havaitsemaan arjen itsestäänselvyudet. Tästä ongelmasta on kuitenkin mahdollista irtaantua silloin, kun analyysin lähtökohtana toimii sellainen arkielämä, jonka itsestäänselvyudet eivät ole tutkijalle tuttuja (Mt., 15). Koen, että ennaltaehkäisevän perhetyön palvelua saaneiden lapsiperheiden arki rakentuu hyvin eri tavoin kuin omani, joten siksi koen arjen näkökulman hyväksi tutkimuksessani. Lisäksi koen, että lapsiperheiden arjen tuntemattomuuteni auttaa kyseenalaistamaan perheen arjen käytäntöjä tarvittaessa.

Arki on kaikessa yksinkertaisuudessaan hyvin monimuotoinen ja -tasoinen näkökulma tutkimukseen. Hirvonen (2006, 44) on todennut, että kaikista arkipäiväisin tutkimuskohde voi olla se kaikkein antoisin. Arjessa ihmiset puuhailevat päivittäisiä toimiaan. Arkea eletään nyt ja tässä – mutta toisaalta arkea myös suunnitellaan. Lapsiperheiden arki täyttyy laskujen maksamisesta, lasten vaatteiden ostamisesta, lapsien ruokkimisesta ja hoitamisesta, ja näiden lisäksi vanhempien arjen kokonaisuudesta vie työvelvollisuudet suurimman ajan (Repo 2009, 41). Arkipäiväiselle elämälle on luonteenomaista, että se koetaan itsestäänselvyytensä (Salmi 2004, 15). Revon (2009, 25) mukaan arkea ympäröivät erilaiset sosiaalipoliittiset ja kulttuuriset rakenteet. Tällaisia erilaisia arkea ympäröiviä tekijöitä ovat erityisesti se tapa, millä perhettä, perheen valintoja ja työtä 2000-luvun Suomessa arvotetaan ja kuinka paljon niistä julkisuudessa puhutaan, ja se, millaisin sosiaalipoliittisin keinoin perheiden valintoja tuetaan (Mt., 25).

Arki käsitteenä on hahmottamaton ihmisten elämää kuvaava kokonaisuus. Arki sisältää mitä tahansa toimia, mutta ei kuitenkaan itsessään ilmaise mitään erityistä. Arki ajattelussa arki kuitenkin mielletään aika selkeästikin rutiinina, toistuvuutena tai juhlan vastakohtana. Arkielämä on käsitteellisesti syntynyt työn ja perheen erkanemisen myötä ja on käsitteenä kehittynyt hahmottamaan ihmisen elämänkokonaisuutta. Arkielämä voidaan nähdä myös vuorovaikutuksena ihmisten jokapäiväisten toimintakäytäntöjen ja yhteiskunnallisten rakenteiden välillä. Tällöin

arkielämä muuttuu prosesseiksi, joissa ihmiset muokkaavat arkielämän ehtoja eleyksi elämäksi. Arki prosessina korostaa rakenteellisen tason ja arkielämän välistä jatkuvaa vuorovaikutusta, jossa syntyy samanaikaisesti sekä jatkuvuutta että muutosta. Arkielämän prosessit syntyvät niistä käytännöistä, joissa ihmiset ovat mukana ja joita he tuottavat vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. (Salmi 2004, 11, 15, 23-25.)

Arki voidaan määritellä myös sekä uusintamisen että rutiinien kautta. Arkielämä voidaan nähdä ihmisten yksilöllisten uusintamistoimintojen kokonaisuutena, jossa yksilö luo ja ylläpitää omia toimintojaan. Uusintamisnäkökulmaan liittyy partikulaarisuuden käsite; ihminen suuntaa arjen toimintojaan pieneen ympäristöön, eli vain itseensä ja kaikkein lähimpiin. Pienen ympäristön vastakohtana on yksilön universaali toiminta, jossa ihminen toteuttaa itseään ihmissuvun jäsenenä. Tällaista toimintaa on esimerkiksi politiikka, oikeus, tiede ja taide. (Heller 1984.) Arkea voidaan kuvata myös rutiinien kautta, jolloin toiminta nähdään epäreflektiivisenä arjen toimintojen suorittamisena. Arkielämän on nähty valtaavan yhä enemmän alaa ihmisten elämäkokonaisuudesta ja erityisesti lapsiperheiden aika on nähty alistuneen arjen rutiineihin. (Roos 1987; sit. Salmi 2004, 18.)

3 PERHETYÖ

3.1 Perhetyön juuret

Perhetyö on muotoutunut historiansa aikana kunkin aikakauden sosiaali- ja perhepoliittisen tilanteen mukaisesti ja sitä on toteutettu kullekin aikakaudelle ominaisella tavalla. Perhetyön vanhimmat muodot löytyvät kirkollisen vaivaishoidon ja maallisen hyväntekeväisyystyön piiristä. (Jaakkola ym. 1994, 110.) Perhetyön perustana ovat olleet 1800- ja 1900-lukujen vaiheessa toimineet kansalaisliikkeet, jotka toivat yhteiskunnalliseen keskusteluun suuria ongelmakohtia. Näiden ongelmakohtien osana ilmaistiin myös perhe-elämää koskevaa huolta. Perhetyön alku on siis ollut kansalaisjärjestöjen vastuulla, jotka ovat kokeilemalla luoneet useita perhetyön toimintamuotoja ennen kuin niistä sotien jälkeisenä aikana tuli kunnallisia tai valtiollisia. Perhetyötä on toteutettu pitkään ilman ammatillista pohjaa ja koulutusta. Perhetyön ammatillistuminen on tapahtunut 1900-luvun alkukymmenillä – samaan aikaan syntyivät myös monet muut naisvaltaiset ammattikunnat, joiden työnkuvaan perhetyö liittyy vielä tänäkin päivänä. Perhetyön maallikko- ja vapaaehtoisperusta on kuitenkin niin vahva, ettei sitä voi jättää perhetyön ammatillistumisenkaan jälkeen huomioimatta. (Nätkin & Vuori 2007, 10-11.)

Perhetyön historiasta on mahdotonta kirjoittaa yhtenäistä kertomusta, koska se pitää sisällään hyvin erilaisia tapahtumia ja prosesseja: yhteiskunnallisia murrosvaiheita, hyvinvointivaltion rakenteellisia muutoksia, perherakenteen ja perheen merkityksen vaihtelua sekä ammatillisia pyrkimyksiä. Viimeisten vuosien aikana keskustelu perhetyöstä on muuttunut yhä kiivaammaksi ja se on muuttanut lapsiperheille tarkoitettujen palveluiden rakenteita. Yhdenlaisen perhetyön määrittäminen on mahdotonta, koska eri ammattilaiset, muut perhepolitiikan muokkaajat, virkamiehet ja tavalliset perhekansalaiset ovat muodostaneet yhdessä perhetyön juuret. Perhetyön käsitteen avulla voidaan siis lähestyä hyvin monitasoisia perheiden ja ammattilaisten välisiin suhteisiin liittyviä prosesseja. (Nätkin & Vuori 2007, 16-17; Kuronen & Lahtinen 2010, 67.)

Lastensuojelun perhetyön historia ulottuu aina sodanjälkeiseen aikaan, jolloin Mannerheimin lastensuojeluliitto alkoi järjestämään ensimmäisiä kodinhoitajatyön kursseja. Kodinhoitotyö kohdentui varattomien, monilapsisten perheiden äideille ja sen tavoitteena oli tarjota apua ja valistusta lastenhoidossa. Mannerheimin lastensuojeluliitto ja sosiaalivaltio aloittivat vuonna 1976 tehostetun perhetyön kokeilun, jolla yritettiin räätälöidä moniongelmaisille perheille suunnattua

kotipalvelua. Perhetyöllä pyrittiin kannustamaan perhettä vuorovaikutukseen ympäristön kanssa ja neuvomaan äitejä ja isiä kodin- ja lastenhoitoasioissa. (Satka 1994, 290-329.)

Suomessa perhetyön juurien on nähty pohjautuvan huoleen lasten psykososiaalisesta pahoinvoinnista ja perhelähtöisen työskentelymallin muotoutumiseen. Näiden lisäksi on paikannettu myös kaksi muuta konkreettista perhetyöskentelyn lähtökohtaa. Ensinnäkin suomalaisessa yhteiskunnassa on leikattu lapsiperheille tarjottavia palveluita, etenkin kotona tehtävää työtä, joka on korvattu erilaisille perhetyypeille räätälöidyillä perhetyön malleilla. Toiseksi lastensuojelussa on siirrytty enemmän perhetyötä tukeviin trendikkäisiin ajattelumalleihin yhteisölähtöisestä työskentelystä, ennaltaehkäisevistä arvioinnista ja aikaisesta interventiosta, sen sijaan että keskitytään viimesijaiseen työhön ja otetaan lapsia huostaan. (Kuronen & Lahtinen 2010, 70.)

3.2 Perhetyön määrittelyä

Perhetyön määrittelemisen ei ole yksiselitteistä. Eri tahojen ja palvelujen yhteinen halu auttaa ja tukea perheitä niiden erilaisissa elämäntilanteissa on johtanut siihen, että perhetyön käsitettä käytetään laaja-alaisesti. Perhetyöstä onkin kehittynyt moniammatillista toimintaa, jonka avulla pyritään tukemaan ja edistämään perheen hyvinvointia. (Uusmäki 2005, 17.) Perhetyön on nähty tapahtuvan monilla eri rajapinnoilla ja se on kehittyessään tukeutunut monien eri opinalojen, metodien ja ammattien tietotaitoon. Perhetyöllä pyritään rakentamaan uudelleen katkenneita siltoja perheen jäsenten välille ja helpottamaan sekä perheen sisäistä että muiden palveluiden keskinäistä ymmärrystä ja yhteistoimintaa. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 202.)

Heino (2008) on kirjoittanut perhetyötä koskevassa raportissaan Kristiina Bergin (2000) tekemästä kirjallisuuskatsauksesta, jonka aineistona oli 1990-loppuun mennessä julkaistuja perhetyön raportteja. Tämän tutkimuksen pohjata perhetyön kenttiä on hahmoteltu jakautuvan lastensuojelun perhekuntoutukseen, niin sanottuihin välimallin perhetyön muotoihin ja avohuollon perhetyömuotoihin sekä järjestöjen ns. ehkäisevän ja matalan kynnyksen perhetyöhön. Välimallin perhetyön muodot pitävät sisällään perheterapeuttisia istuntoja, erilaisia toiminnallisia menetelmiä, joilla pyritään tukemaan perheen itsenäistä selviytymistä ja ehkäisemään lapsen sijoitusta kodin ulkopuolelle, ratkaisukeskeisiä perheneuvotteluita, kotikäyntejä ja erilaisten palveluiden käyttönohjausta sekä tarvittavan tuen arviointia ja räätälöintiä perheen tarpeiden mukaisesti.

Perhetyön määrittelyn lähtökohtana voi toimia ensinnäkin erilaiset toimintaympäristöt, joissa perhetyötä toteutetaan, kuten kuntien sosiaalitoimen, neuvoloiden ja päiväkotien perhetyö, kolmannen sektorin järjestötyö ja seurakunnan perhetyö (Rönkkö & Rytönen 2010, 27). Laajemmin perhetyötä määritellään myös organisaatiokriteerin perusteella; perhetyötä toteutetaan kunnallisella pohjalla tai järjestöissä – julkisena tai yksityisenä toimintana. Osaltaan perhetyössä on olemassa myös welfare-mix -ratkaisuja, joiden tavoitteena on luoda toimiva hoitoketju yhteistyönä eri toimijoiden kanssa. (Heino ym. 2000, 12.) Toiseksi perhetyö voidaan jaotella yksilöiden eri elämänalueiden mukaisesti neuvolaan, päivähoitoon, kouluihin tai sairaaloihin sekä päihdepalveluihin, lastensuojelutyöhön ja mielenterveyspalveluihin. Työ voidaan nähdä myös näiden elämänalueiden prosessikuvauksen kautta, sillä jotkut perheet tarvitsevat varhaisen puuttumisen eli ehkäisevän työn tarjoamaa tukea. Kriisivaiheen työtä tehdään, kun perhe kohtaa elämässään jonkin yllättävän kriisin, kuten sairaus, kuolema tai työttömyys. Prosessikuvauksen kolmantena työmallina on korjaava perhetyö, jota tehdään niissä perheissä, joissa on ollut pitkään ongelmia, ja lasten ja vanhempien turvallisuuden takaaminen vaatii perheen tilanteen pysäyttämistä tai vähintään perhetyön interventiota. Prosessikuvauksen kautta perhetyö voidaan siis jakaa ennaltaehkäisevään, kriisivaiheen ja korjaavaan perhetyöhön. Kolmanneksi perhetyötä voidaan määritellä sille asetettujen lähtökohtien perusteella; onko se kotipalvelua, lapsiperheiden ohjausta ja neuvontaa, puuttumista lapsen kehityksessä ilmeneviin ongelmiin tai lasten turvallisuutta vaarantaviin vanhempien elämäntapoihin. Perhetyö voidaan määritellä myös sen suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden kautta. Tässä määrittelyssä nähdään myös, että perhe voidaan joko ohjata tai velvoittaa palvelun piiriin. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27-29.)

Uusmäki (2005) lähestyy tutkimusaineistonsa perusteella perhetyön määrittelyä taustaorganisaation ja työn kohteen, muodon ja tehtävän kautta. Taustaorganisaatio määrittelee perhetyössä sen, millä palvelujärjestelmän sektorilla palvelua tuotetaan (päivähoito, perhehoito, järjestöt, seurakunta, kotipalvelut, sosiaalityö jne.). Perhetyö voidaan helposti liittää kaikkeen toimintaan, jossa työskennellään perheiden kanssa. Ennaltaehkäisevänä, kaikille avoimena työskentelynä perhetyö on nähty erityisesti päivähoiton, terveydenhoidon ja kotipalveluiden alaisuudessa. Perhetyössä työskentelyn kohteena on hyvin erilaisia perheitä riippuen intervention voimakkuudesta ja työn intensiivisyyden tasosta. Samalla voidaan ajatella, että työskentelyn kohteena on koko perhe tai perheen yksittäinen jäsen, jonka kautta pyritään vaikuttamaan myös muuhun perheeseen. (Uusmäki 2005, 21-25.)

Rönkkö ja Rytönen (2010) ovat jäsenelleet perhetyön perhekeskeiseen näkökulmaan, osaksi perustyöhön kuuluvia työmuotoja ja perhetyöhön, jolla on omat itsenäiset tehtävät, työmuodot ja

työntekijät. Perhekeskeisen näkökulman voi rinnastaa ihmiskäsitykseen, jossa huomioidaan kokonaisvaltaisesti niin tutkittavan asian kuin ihmisen elinympäristön (perhe, työ) vaikutuksia. Rönkkö ja Rytönen (2010) korostavat, että perhekeskeisyyttä ei tule rinnastaa lapsikeskeisyyteen, jossa tehdään näkyväksi lapsen yksilöllisiä ja kehitykseen liittyviä tarpeita sekä tapaa ilmaista itseään ja toimia. Perhetyö, joka nähdään osana perustyöhön kuuluvia työmuotoja, pitää sisällään työyhteisön tai organisaation perustyötä. Esimerkkeinä tällaisista työyhteisöistä ovat neuvolat, päiväkodit, koulut, a-klinikat ja mielenterveyspoliklinikat. Perhetyötä, jolla on omat itsenäiset tehtävät, työmuodot ja työntekijät, tehdään esimerkiksi lastensuojelun perhetiimeissä. Perhetyössä keskitytään tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen työskentelyyn perheen kanssa. Tällaisessa työskentelyssä perhetyöntekijöille on asetettu oma itsenäinen perustehtävä, jota he suorittavat omilla työtavoillaan. Perhetyötä voidaan myös rajata sen mukaan, onko työn kohteena ns. kaikki eli normaaliperheet vai erityisen ongelmaksi ja paljon tukea vaativiksi arvioidut perheet. (Rönkkö & Rytönen 2010, 29-31; Nätkin & Vuori 2007, 17.)

3.3 Perhetyön lähtökohdat ja perhetyöntekijän rooli

Perhetyön peruslähtökohtana pidetään tavallisten perheiden arjesta lähteviä tavallisia tarpeita, jotka voivat liittyä lasten kasvatukseen ja kehityskysymyksiin, vanhemmuuden tukemiseen, perheen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn lisäämiseen tai elinolojen järjestämiseen. Perhetyön lähtökohdat voidaan jakaa kärjistetyksi metodi- ja ohjelmalähtöiseen (esimerkiksi kuntoutusohjelmat) ja asiakaslähtöiseen työmalliin. Kumpaankin työmalliin sisältyvät sekä hyvät että huonot puolet; metodilähtöinen työskentely on parhaimmillaan joustavaa, herkästi erilaisiin tilanteisiin vastaavaa ja huonoimmillaan kaosaista ja poukkoilevaa työskentelyä. Perhetyön perusta on asiakaslähtöisyydessä – perheen tilannetta yritetään ymmärtää ja sen mukaan pyritään toimimaan. Metodilähtöisillä työmalleilla saatetaan löytää toimivat työmenetelmät, kunhan asiakas ja asiakkaan tarpeet ja arki on huomioituna työmenetelmien taustalla. Perhetyön lähtökohtana voi toimia myös perheiden ja sen jäsenten vastuullistaminen, jonka tavoitteena on saada perheen jäsenet itse kantamaan vastuuta velvollisuuksistaan. Vastuullistamisessa on tärkeää välttää moraalista puhetta, vaan pyrkiä ohjaamaan perheen jäsentä kädestä pitäen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27; Heino ym. 2000, 43-47; Nätkin & Vuori 2007, 16.) Toisaalta perhetyön on työmallina nähty vastaavan perheiden muuttuneisiin tarpeisiin, kuten perheiden luonnollisten verkostojen kaventumiseen, työn ja perheen yhteensovittamiseen, perheiden elämäntilanteiden monimutkaistumiseen ja lasten ja

nuorten ongelmien kasautumiseen sekä erityispalvelutarpeiden jatkuvaan kasvuun. (Uusmäki 2005, 18-19.)

Kun pohditaan perhetyöntekijän roolia perheen kotona ja arjessa, nousee usein päällimmäisenä esiin rajankäynti asiakassuhteen läheisyyden ja etäisyyden välillä. Työskentely perheen kotona ja tutustuminen perheen arkeen luo perhetyöntekijän ja perheen välille usein läheisen suhteen, jota auttamistyöltä yleisesti edellytetään. Läheisessä vuorovaikutuksessa vastuun asiakassuhteesta nähdään olevan sekä työntekijällä että asiakkaalla itsellään. Läheisessä suhteessa lisääntyvän tiedon on nähty lisäävän työntekijän moraalista vastuuta perheen tilanteesta samalla mahdollisesti lisäten perhetyöntekijän epävarmuuttaan omista mahdollisuuksistaan perheen auttamisprosessissa. Perhetyöskentelyn asiakkaan vastuu läheisestä suhteesta rajoittuu ymmärrykseen perhetyöntekijän roolista ja siitä, miten työntekijää koskevaa tietoa käytetään. (Heino ym. 2000, 43-47.) Toimivuuden ja tuloksellisuuden kannalta tärkeäksi tekijäksi perhetyön toteuttamisen kannalta nousi perhetyöntekijän ja perheen välinen suhde; kunnioittaminen, perheen tilanteen ja aseman ymmärtäminen ja aito dialogisuus on koettu hyvän työskentelyn lähtökohdaksi. Perhetyön toimivuuden ja vaikuttavuuden kannalta tärkeintä on joustavuus, tuttuus, pitkäjänteisyys ja leimaamattomuus. (Uusmäki 2005, 37-38.)

3.4 Perhetyö ja asiakasperheen arki

Lapsiperheiden arkielämä näyttäytyy julkisissa keskusteluissa ja kuvissa usein ääriyoppien kautta, vaihtoehtoisesti joko idyllisenä ja onnellisena tai ruuhkavuosisa kamppailevana perhe-elämänä. Törrönen (2012) on tutkinut lapsiperheiden hyvinvointia arjen näkökulmasta 2000-luvun alun Suomessa. Lapsiperheiden arkea kuvaa sen syklistyys, jossa tietyt rutiinit ja tilanteet toistuvat kerta toisensa jälkeen päivittäin ja viikoittain. Arkea rytmittävät vanhempien työajat ja lasten hoitoajat, nukkuminen ja ruokailu. Arjen sisällöt ovat kaksijakoisia – toisaalta arjessa koetaan onnea ja iloa mutta myös kiirettä, alakuloa ja raskautta. Lapsiperheiden hyvinvoinnin arkea kuvataan myös vanhempien vastuunjaon kautta; perinteisistä työnjaon malleista neuvotellaan ja kotitöitä pyritään jakamaan. (Törrönen 2012, 47-65; Rönkä, ym. 2009, 11-12.) Päivä- ja viikkorytmin lisäksi arkeen liittyy ennakoimattomampi parempien ja huonompien jaksojen vaihtelu. Huonompia jaksoja selittävät usein perheen ulkopuoliset syyt, esimerkiksi töissä aiheutunut stressi. Huonon päivän saattaa laukaista myös perheen jäsenen huono käyttäytyminen (lapsen haasteellinen käytös,

puolison tekeminen tai tekemättä jättäminen). (Rönkä, Malinen, Sevón, Kinnunen, Poikonen & Lämsä 2009, 281).

Lapsiperheiden arjen rutiinit rakentuvat yleensä aamiaisesta, kouluunlähdestä, lounaasta, läksyistä ja illan kotiintuloajoista sekä nukkumaanmenosta. Lisäksi arjen struktuuria rakentavat myös kotityöt, kodin puhtaana pitäminen, ruuanlaitto ja viikkosiivous. Näitä arjen rutiineja ja struktoureja perhetyössä usein perheen kanssa pyritään rakentamaan. Perhetyön asiakasperheen arjen ongelmat näyttäytyvät usein rutiinittomuutena, jossa arjen struktuurit ovat heikentyneet tai kadoksissa. Tällaisissa tilanteissa arjen rutiinit eivät kannattele asiakasperhettä, koska kannattelevia käytäntöjä ei ole jostain syystä syntynyt tai kehittyneet rutiinit ovat perheelle vahingollisia. (Hovi-Pulsa 2011, 85-92.)

Arki voi muodostua lapsen kannalta haitalliseksi, vaikka perheessä ei olekaan turvattomuutta tai väkivaltaa. Yleensä perhetyöllä puututaan tilanteisiin, joissa lapsen arki rakentuu epäsäännölliseen rytmiin, ongelmiin ruokailuissa ja perushoivan puuttumiseen. Perhetyöllä pyritään myös rajoittamaan arkea vahingoittavia tekijöitä, jotta ne eivät muodostu osaksi perheen elämää. (Hovi-Pulsa 2011,102.)

Arkilähtöisyys ei ole yksiselitteinen lähtökohta perheen kanssa työskentelylle. Arki saattaa näyttäytyä eri tavalla perhetyöntekijälle, kun taas asiakas saattaa kokea oman arkensa hyvin erilaisena. Arkilähtöisessä työskentelyssä ei ole kyse siitä, kuka näkee perheen arjen oikein ja kuka väärin, vaan tavoitteena on löytää yhteinen ymmärrys siitä, miltä perheen arki tai vanhemmuus näyttää. Arkilähtöisyyden haasteellisuutta lisää yhteisön todellisuuden ymmärtäminen; perhetyöntekijän tulee ulkopuolisena henkilönä ymmärtää tuota todellisuutta ja samalla auttaa asiakkaita itseään ymmärtämään sen. Perhetyössä ongelmallisia ovat myös tilanteet, joissa perheen arki on muuttunut jäsenilleen niin rutiininomaiseksi, että perhetyöntekijän tarjoama muutos lapsen kannalta parempaan arkeen ei ole vanhemmille itsestään selvä. Vastaan saattaa tulla myös tilanteita, joissa perhe ei näe mitään tarvetta arjen muutokseen tai perhe on jo niin väsynyt arjen pyörittämiseen, että erilaista tulevaisuutta ei pystytä kuvittelemaan tai muutosta ei saada omin voimin aikaan. Arki on aina perhekohtaista, jolloin myös auttamisen lähtökohta on jokaisessa perheessä erilainen. Arkilähtöisessä perhetyössä on tärkeää muistaa se, että työskentelyn päämääränä on kokonaisvaltaiseen muutokseen tähtäävä toiminta, ei yksittäisten taitojen (esimerkiksi pyykinpesu, ruuanlaitto, siivous jne.) opettelu. (Hovi-Pulsa 2011, 86-104.)

3.5 Perhetyön taustalla olevat ongelmat ja huolet

Ongelmalliset perhetilanteet ja huoli lapsesta tai nuoresta ovat usein perhetyön taustalla vaikuttavia tekijöitä. Huoli käsitteenä on hyvin pulmallinen, eikä selity yksinkertaisesti. Historian aikana huolta ovat herättäneet tutkielmassa aikaisemmin käsitellyt perheen muutokset. Individualisaatio erityisesti naisten asemassa suhteessa perheeseen on aiheuttanut yhteiskunnallista huolta. On pohdittu, miten naisten yksilöllistyminen ja emansipaatio sekä sukupuolten tehtävien hämärtyminen vaikuttavat lapsiin. Historian aikana huolta lapsiperheissä ovat herättäneet myös naisten ura, yksinhuoltajuuden, homo- tai lesbovanhemmuuden sekä äitien päihteidenkäytön aiheuttamat riskit. (Nätkin 2003, 30-31.)

Huolen määrittelyä voidaan lähestyä myös vastakohtana olevan lapsen hyvän tai lapsen edun määrittämisen kautta. Lapsen hyvällä ja edulla tarkoitetaan nykypäivänä ihmissuhteiden laatua (ja etenkin kiintymyssuhteen), tasapainoista kehittymistä ja normaalia elämäntilannetta. Yhä useammin lapsen hyvään ja etuun liitetään myös lapsen toimijuus ja mielipiteen kuuleminen. Yhteiskunnallisten muutosten ja perheen juridisoitumisen vuoksi (ks. esim. Heino 1999) keskustelu lapsen hyvästä ja edusta on muuttumassa myös keskusteluksi lapsen oikeuksista. (Nätkin 2003, 38.)

Pulmalliset perhetilanteet eivät ole pelkästään lapsen tai nuoren ongelmien tuotoksia. Perheiden ongelmat ja kasvava tuen tarve on syntynyt sekä vanhemmista itsestään (esimerkiksi itsekkyys tai avuttomuus) että yhteiskunnan muuttuneista olosuhteista (työssäolon paineet, taloudelliset ongelmat, työttömyys). (Rantala 2002, 172.) Nykypäivänä useat vanhemmat näkevät ja kokevat vanhemmuuden vaativana sitoumuksena, joka perustuu laajalti omasta itsestä antamiseen. Kun tähän kulttuuriseen vanhemmuuden ajattelumalliin liitetään lapsen ongelmat, muuttuu tilanne hankalaksi. Lasten ja nuorten ongelmat vaikuttavat perheen tilanteeseen merkittävästi. Lapsen tai nuoren ongelmat vaikuttavat laajasti perheen arkeen ja päivittäisiin rutiineihin, vanhempien suhteisiin (toisiinsa, sukulaisiin tai ystäviin) ja vanhempien omaan identiteettiin. Yleensä perheet kuvaavat tilannettaan lapsen tai nuoren osalta ongelmalliseksi silloin, kun päivittäiset rutiinit karkaavat yhä kauemmaksi perheen arjesta. Lapsen tai nuoren ongelmat näyttävät vanhemmille hyvin laaja-alaisesti, ja hyvin erilaiset tilanteet ja olosuhteet sekä käyttäytymiset kuvataan usein ongelmallisiksi. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi alisuoriutuminen koulussa tai harrastuksissa, tottelemattomuus, vuorovaikutustilanteista vetäytyminen, kovat tunteidenpurkaukset ja kehityksestä taantuminen. (Ara 2012, 374-378.)

Lapsen ja nuoren ongelmat rakentuvat lapsiperheiden ajankäyttöön, kasvatustavustukseen, ihmissuhteisiin ja avuttomuuteen tai liialliseen kuormittumiseen liittyviin kysymyksiin. Perheissä vallitsevan näköalattomuuden ja sitoutumattomuuden on nähty olevan osasy s perheiden ongelmiin; vanhemmat eivät ole kiinnittyneet toisiinsa tai työhönsä, eikä vanhemmuus tai kotityöt luonnistu perheen arjessa. Etenkin nuorten perheiden kohdalla arjen hallinnassa on puhuttu jopa uusavuttomuudesta – neuvottomuudesta ongelmatilanteissa tai jopa tavallisen päivän tai vanhemmuuden mallin puuttumisesta. Vanhemmuuteen ja kasvatukseen ongelmallisuuteen liitetään usein ajatuksia vanhemmuuden katoamisesta ja rajojen asettamisen vaikeuksista. Vanhemmilla saattaa olla paljonkin teoreettista tietoa vanhemmuudesta, jota ei kuitenkaan osata soveltaa käytännön arjessa. Rajojen asettamiseen ja lapsien rajattomuuteen liittyy myös ajatus pettymyksistä; lapsille ei haluta aiheuttaa pettymyksiä ja lapsien toiveita pyritään noudattamaan mahdollisimman pitkälle, jolloin vanhemmat eivät halua tai uskalla asettaa lapselle rajoja. Rajojen asettaminen nähdään erityisen hankalaksi sellaisissa perheissä, joissa vanhemmat pyrkivät olemaan kavereita lapsilleen. Kasvatustavustusta luonnollisesti luistetaan myös niissä perheissä, joissa vanhemmat eivät kanna vastuuta vielä omasta elämästään. (Rantala 2002, 104-105.)

Rantala (2002) ja Ara (2012) ovat määritelleet lasten ja nuorten ongelmia aikuisten – vanhempien ja ammattilaisten – näkökulmasta. On kuitenkin tärkeää tuoda esiin myös lasten ajatuksia tilanteista ja tapahtumista, joiden he arvioivat aiheuttavan ongelmia ja huolta. Yksi lasten ja nuorten suurimmista huolenaiheista liittyy kavereihin ja sosiaalisiin suhteisiin; riidat ikätovereiden kanssa, ystävien menettäminen ja kiusaaminen. Lapsissa ja nuorissa huolta aiheuttaa myös menettämisen kokemukset, sukulaisen sairastuminen tai kuolema. Kolmantena huolenaiheena lapset ja nuoret ovat ilmaisseet vanhempien käytöksen, esimerkiksi rikotut lupaukset, epäreilut rangaistukset tai vanhempien väliset konfliktit. Nuoret ovat nähneet myös riidat perheen ja ikätovereiden kanssa yhtenä isoimmista ongelmista ja syistä lasten ja nuorten mielenterveysongelmiin. Vanhemmat arvioivat lasten ja nuorten huolenaiheita hyvin eri tavoin kuin lapset ja nuoret itse – osittain vanhemmat jopa aliarvioivat lasten ja nuorten huolenaiheita. Vanhemmat kokevat perheen ja kodin ulkopuoliset tekijät (vieraat ihmiset, liikenteen, huumeet, media) helposti vaarallisemmiksi lapsilleen, kun taas lapset ja nuoret ovat huolissaan juuri perheen sisäisistä suhteista ja tasapainosta. Jopa koulut keskittyvät opetuksessaan helpommin lasten vanhemmilta nousseisiin huoliin (turvallisuus, terveystieto, sosiaalinen kasvatust) kun lapsilta itseltään esiin tullessiin huoliin. (Hill 1999, 137-138.)

3.5.1 Huolen rakentuminen

Huoli lapsen, nuoren tai perheen tilanteesta on yleensä perhetyön tarpeen arvioinnin ja palvelun taustalla. Saarnion (2004, 240) mukaan huoli rakentuu lapsella tai nuorella havaituista vaikeuksista tai ongelmista ja yleisimpiä perhetyön taustalla olevia huolenaiheita ovat lasten syrjäytyminen, pahoinvointi ja masentuneisuus sekä päihteiden käyttö, sosiaalisten taitojen puute ja kouluviihtymättömyys. Erikson ja Arnkil (2005, 21) rakentavat huolen käsitettä samalla tavoin ja ovatkin sitä mieltä, että psykososiaalisessa työssä pitäisi ongelmien sijaan puhua kunkin omasta huolesta.

Saarnion (2004) esittämien huolenaiheiden taustalle ovat Pyhäjoki ja Koskimies (2009) sekä Erikson ja Arnkil (2005) liittäneet subjektiivisen huolen käsitteen. Subjektiivinen huoli toimii pohjana sekä lasten, nuorten ja perheiden avun tarpeen tunnistamisessa että perhetyöntekijän omien toimintamahdollisuuksien tunnistamisessa. Huoli tuntuu työntekijässä ja syntyy kontaktissa lapsen tai nuoren kanssa. Ennaltaehkäisevän perhetyön taustalla olevan subjektiivisen huolen tunne saattaa syntyä sekä lähetteen tekevällä viranomaisella että esimerkiksi vanhemmilla suhteessa lastensa käytökseen. Huolen tunne kohdistuu yleensä aina tulevaisuuteen – lapsen kehittymiseen tai selviämiseen ja se on luonteeltaan aina subjektiivista ennakointia lapsen suhteiden kehittymisestä. Lisäksi huolen tunne kohdistuu myös työntekijän omiin toimintamahdollisuuksiin. Usein työntekijän huoli kasvaa sitä mukaan kun hänen omat auttamiskeinot vähenevät, jolloin huoli tuo työskentelyyn mukaan esimerkiksi verkostoja. Huoli rakentuu siis työntekijän vaistonvaraisen näkemyksen varaan sekä lapsen tai nuoren tilanteesta että omista ja tunnistetun verkoston oletetuista voimavaroista. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187; Erikson & Arnkil 2005, 21.) Perhetyössä subjektiivisen huolen tunteen kasvaessa työntekijä ottaa usein yhteyttä lähettävään tahoon tai lastensuojeluun pohtiakseen työmenetelmiä ja jatkotoimenpiteitä perheen tilanteessa.

Pyhäjoen ja Koskimiehen (2009) määrittäessä aikuisten subjektiivisen huolen syitä, Hurtig (2003) on luonut perhetyön taustalla olevan huolen koordinaatiston. Huoli syntyy sekä lasten ja nuorten institutionaalisista tehtävistä ja velvoitteista että suhteista ja siteistä. Lasten ja nuorten tehtävillä ja velvoitteilla tarkoitetaan etenkin isompien lasten kohdalla ikäkaudelle tärkeiksi nähtyjä velvoitteita, jotka yleisesti liitetään koulunkäyntiin. Oppiminen nähdään lasten ja nuorten kohdalla normina, tehtävänä ja velvollisuutena. Toisena lasten ja nuorten institutionaalisena tehtävänä on aikuisuuteen tähtäävä kasvaminen ja kehittyminen. Lasten ja nuorten tehtävä on noudattaa niitä kehityspsykologisia normeja, joita heidän ikäkaudelle on luotu. Näiden normien avulla ammattilaiset havaitsevat erilaisia kehitysviivästymiä tai poikkeamia, jotka ovat heidän

huolenilmaisujen taustalla ja kiinnittävät huomion perheen tilanteeseen. Suhteiden ja siteiden havainnoinnissa huomiota kiinnitetään sekä vanhempien että muun perheen (sisarusten) väliseen vuorovaikutukseen. Kuitenkin huolen taustalla on usein huoli vanhempien ja lasten välisistä siteistä ja kiintymyssuhteesta. Lapsen ja vanhempien välisten siteiden ja kiintymyssuhteiden arviointi on vaikeaa ja ulkopuolisen on haasteellista tavoittaa perheen arkitodellisuutta. Lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteesta tai siteestä ilmaistu huoli kohtaa todellisuuden vasta lasten ja vanhempien välisissä vuorovaikutustilanteissa, joita perhetyössä päästään seuraamaan – jopa perheen omalla näyttämöllä, kodissa. (Hurtig 2003, 102-105.)

Perhetyön taustalla oleva huoli lapsesta ei näyttäydy työntekijöille yksiselitteisenä. Huolenilmaus lapsesta, nuoresta tai perheestä tulee usein perheen ulkopuolelta, jolloin riittämätön tieto perheen arjesta ja niistä tilanteista, joista ilmaistu huoli nousee, tekee huolesta työntekijälle epämääräistä. Lastensuojelun institutionaalisen epäselvyyden ja väärin mielikuvien vuoksi huolen työstäminen vanhempien kanssa on usein vaikeaa. Huoli on kaikessa epämääräisyydessään ja epäselvyydessään huonompi lähtökohta ammattimaiselle avulle kuin esimerkiksi perheen konkreettinen fyysinen este tai ongelma. Huolen perusteella viritetty apu näyttäytyy perheelle usein tunkeiluna heidän arkeensa, jolloin se myös helposti halutaan torjua. (Hurtig 2003, 76-77.)

Lapsen, nuoren tai perheen tilanteesta syntyvä subjektiivinen huolen tunne on otettava puheeksi perheen kanssa. Ennaltaehkäisevän perhetyön prosessissa huolen puheeksi ottaminen koskee kaikkia työskentelyyn osallistuvia jäseniä. Huolenilmaus saattaa tulla esimerkiksi lapselta tai nuorelta itseltään, hänen vanhemmiltaan tai ennaltaehkäisevään perhetyöhön lähettävältä viranomaisen tasolta. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 188.)

3.5.2 Huolen vyöhykkeistö

Huolen vyöhykkeistö on luotu yhdeksi lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien työntekijöiden yhteistyön välineeksi. Vyöhykkeiden tarkoituksena on helpottaa työntekijöiden kokeman huolen jäsentämistä, omien auttamismahdollisuuksien riittävyttä ja lisävoimavarojen tarpeellisuutta. Koska lasten ja nuorten tilanteet koskettavat usein monia eri tahoja (esimerkiksi päiväkotia, koulu, harrastukset, koti) ne edellyttävät myös eri hallinnonalojen työntekijöiden yhteistyötä. Huolen vyöhykkeistön avulla on pyritty ylittämään eri ammattiryhmien ns. kielimuurit ja tällä tavoin luomaan ennaltaehkäisevää puuttumista ja kieltä, joka tukee ammattilaisten yhteistyötä. (Erikson & Arnkil 2005, 25; Pyhäjoki & Koskimies 2009, 188). Huolen vyöhykkeistöä

ei mielestäni pitäisi jättää vain Eriksonin ja Arnkilin (2005) tarkoittamaksi ammattilaisten työvälineeksi, sillä vyöhykkeistöstä voisi olla apua myös vanhempien oman huolen määrittämiseen ja omien voimavarojen pohtimiseen.

Huolen vyöhykkeistö jakautuu neljään eri osaan ja osat ovat kuvattu työntekijän kautta. Ensimmäisellä ei huolta -vyöhykkeellä työntekijä kokee, että lapsen, nuoren ja perheen asioissa työskentely on sujuvaa, eikä aiheuta lainkaan huolta. Pienen huolen vyöhykkeellä työntekijällä on joko kerran tai toistuvasti esiintyvää pientä ihmettelyä tai huolta lapsen, nuoren tai perheen tilanteesta, mutta hän luottaa omien mahdollisuuksiensa riittävän perheen auttamiseen. Juuri työntekijän omat auttamismahdollisuudet edistävät myös huolen puheeksi ottamista, koska niihin voi tarjota omaa tukeaan. Tällä vyöhykkeellä on nähty olevan hyvät mahdollisuudet varhaiseen puuttumiseen joskin hankalammissa tilanteissa vyöhykkeellä esiintyy myös ajatuksia lisävoimavarojen tarpeellisuudesta. Kolmannella, eli harmaalla tai tuntuvaan huolen vyöhykkeellä huoli on jo tuntuva ja kasvaa jatkuvasti. Työntekijän omat auttamiskeinot on vähissä tai ne on jo käytetty, jonka vuoksi usko omiin auttamismahdollisuuksiin on pieni. Omien auttamiskeinojen vähyyden vuoksi harmaalla vyöhykkeellä on yleensä tarvetta lisävoimavaroille ja kontrollille. Neljantenä on suuren huolen alue, jossa työntekijä arvioi lapsen tai nuoren olevan vaarassa itselleen tai muille. Tällä ”kriisivyöhykkeellä” on tilanteeseen saatava välittömästi muutos ja toimintaan on aktivoitava muutoksen kannalta välttämättömät tahot. Työntekijän ammattietiikan näkökulmasta katsoen suuren kriisivyöhykkeellä toimiminen saattaa olla helpompaakin kuin harmaalla vyöhykkeellä toimiminen. (Erikson & Arnkil 2005, 25-26; Pyhäjoki & Koskimies 2009, 188-189.)

3.6 Perhetyö lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Perhetyön asiakkuudessa ei ole kahta samanlaista perhettä ja ns. perhetyön normaalia perhettä on mahdotonta määritellä. Rantala (2002) on väitöskirjassaan tutkinut neuvola-, päivähoito-, sosiaali- ja terapiatyön asiakasperheitä ja työntekijöiden työskentelytapoja. Suurin osa asiakasperheistä näillä aloilla ovat ydinperheitä ja yksinhuoltaja- ja uusperheiden määrä koko asiakasperheiden määrästä on huomattavasti pienempi. Poikkeuksen tilastoissa tekee kuitenkin sosiaalityö, jossa asiakasperheinä on suunnilleen yhtä paljon ydin- ja yksinhuoltajaperheitä. (Mt., 103.)

Perhetyön liittyessä myös lastensuojelun avohuollon tukitoimina tarjottuihin palveluihin, on tutkielman kannalta hyvä tarkastella myös lastensuojelun perheitä. Lastensuojelun avohuollon palveluissa lähes puolet lapsista asui pääasiassa toisen vanhemman kanssa – yleensä äidin ja

ydinperheessä asuvia lapsia oli kolmasosa. Noin yksi viidesosa lapsista asuivat uusperheessä. Lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi tulneiden lasten arkeen liittyy siis usein perhetilanteissa tapahtuneita monenlaisia muutoksia. Samaan aikaan kun perhetilanteissa tapahtuu muutoksia, lasten arjen kasvuympäristöt muuttuvat; esimerkiksi päivähoitoryhmät ja koululuokat vaihtuvat, ja ystävyys-suhteet katkeilevat. (Heino 2009, 63.) 1990-luvun perhettä kuvataan perheiden muuttuvien rakenteiden, ydinperheen vähenemisen, avioerojen ja yksinhuoltajuuden sekä uusperheiden runsauden kautta. Perheitä on kuvattu myös uudella käsitteellä ”uus-uusperheys”, jonka ymmärtän perheeksi, jossa isällä tai äidillä on useampia lapsia aiemmista parisuhteista. Perheiden kanssa työskentelevälle työntekijälle perheiden rakenteet ja ihmissuhdekuviot saattavat näyttäytyä todella monimutkaisina. (Rantala 2002, 103-104.)

Vaikka tutkielmassani tutkittavaa ennaltaehkäisevää perhetyötä tehdään ennen lastensuojelun asiakkuutta, on tärkeää huomioida lastensuojelun avohuollon palveluna tarjottavan perhetyön merkitys perhetyötä määriteltäessä. Lastensuojelun perhetyön mallit ovat toimineet ennaltaehkäisevän perhetyön kehittämisen pohjalla, jolloin lastensuojelun perhetyötä ei voi jättää huomioimatta tutkielmani teoriaosuudessa.

Lastensuojelun avohuollon palveluna tarjottava perhetyö on kehittynyt vastaamaan lapsiperheiden arjen haasteisiin. Sosiaalityöntekijät kokivat näiden haasteiden jäävän sosiaalitoimiston tapaamisissa ja viranomaisneuvotteluissa tehtävän työn ulkopuolelle, eikä tehty työ näin ollen vastannut asiakkaiden arjen haasteisiin. Perhetyön nähtiin rakentavan siltaa perheiden tarpeiden ja sosiaalipalvelujärjestelmän perinteisten auttamistapojen välille. Perhetyölle asetettiin sosiaalihuollossa myös ennaltaehkäisevä tehtävä; huostaanottojen ehkäiseminen ja kodin ulkopuolelle tehtävän sijoituksen ehdottomuuden hälventäminen. Huostaanottojen ehkäiseminen tekee perhetyöstä myös taloudellisesti kannattavaa, joten lastensuojelun perhetyötä on perusteltu myös tästä näkökulmasta. (Hurtig 2003, 25-26.)

Sosiaalitoimiston tarjoama yksilökohtainen perhetyö on pääsääntöisesti lastensuojelun perhetyötä, joka toteutetaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Lastensuojelun perhetyön prosessi käynnistyy yleensä sosiaalityöntekijän aloitteesta, jolloin perhetyön on arvioitu hyödyttävän kyseistä perhettä (Hurtig 2003, 26). Lastensuojelun perhetyötä kuvaa tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus ja määräaikaisuus – työn kesto vaihtelee keskimäärin kuuden kuukauden ja kahden vuoden välillä. Perhetyötä saavissa perheissä nähdään yleensä olevan lastensuojelullisia riskitekijöitä (esim. vanhemman masennus, päihdeongelma jne.). (Myllärniemi 2007, 9.) Lastensuojelun perhetyöskentelyllä on kaksi eri tehtävää: perheiden tukeminen ja lapsen edun

turvaaminen. Lapsen etu ja sen turvaaminen ei ole yksiselitteinen tehtävä ja usein perhetyössä törmätäänkin kriittiseen pohdintaan lapsen roolista perhetyön prosessissa – tehdäänkö töitä lapsen vai vanhempien ongelmista ja lähtökodista käsin. (Reijonen 2005, 10.)

Lastensuojelun perhetyön tarpeen arviointi tapahtuu samoilla periaatteellisilla kriteereillä kuin lastensuojelun tarpeen arviointi, jonka lähtökohtana ovat lapsen tarpeet vaarantavien riskitekijöiden olemassaolo, perheen ongelmien pahenemisen ehkäisy ja avohuollon tuki. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen ja arjen konkreettisen sujuvuuteen liittyvät ongelmat korostavat osaltaan perhetyön tarvetta, koska perhetyö paikantuu enimmäkseen kotona tehtävään työhön. Perheen kotona perhetyöntekijä voi havainnoida perhettä arjen lähtökohdista ja havainnoida realistisesti arjessa tapahtuvia vuorovaikutustilanteita. (Myllärniemi 2007, 10.) Konkreettinen lastensuojelun avohuollon perhetyö näyttäytyy perheen kotona ja arjessa tapahtuvana työskentelynä; yhteisenä tekemisenä, keskusteluna, perheen itsenäisyyden ja elämänhallinnan tukemisenä, käytännön apuna ja ohjauksena, sosiaalisena ja pedagogisena kuntoutuksena sekä lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen vahvistamisena. Perhetyötä voidaan toteuttaa näissä tilanteissa esimerkiksi perhekohtaisena työskentelynä tai erilaisten ryhmien avulla. Tämän lisäksi perhetyö saattaa yhtenä ääripäänä näkyä perheen lääkinnällisenä kuntoutuksena. (Heino 2008, 23-24.) Parhaimmillaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän välistä yhteistyötä voidaan kuvata ammatillisena kumppanuutena, jonka avulla toimitaan perheen hyväksi (Hurtig 2003, 27).

Lastensuojelun perhetyön ennaltaehkäisevän tavoitteen ei ole nähty toteutuvan nykypäivän lastensuojelutyössä. Resurssipulasta johtuen perhetyö on ajautunut tilanteeseen, jossa se aloitetaan vasta siinä vaiheessa, kun on epävarmaa pystytäänkö avohuollon perhetyöllä vastaamaan moniongelmaisten perheiden pitkäaikaiseen palvelutarpeeseen. Kuitenkin perhetyön strategisena pyrkimyksenä on, että se aloitettaisiin mahdollisimman pian sen jälkeen kun perhe on tullut lastensuojelun asiakkaaksi. (Myllärniemi 2007, 9.)

Lastensuojelun lakisääteiset kysymykset ovat sen historian aikana olleet aina tärkeitä, mutta viime aikoina lainsäädännön asema on vahvistunut ja korostunut käytännön työssä. Lastensuojelun juridisoituminen ei liity pelkästään lastensuojelutyön määrittelyyn, vaan myös asiakkaan juridinen asema ja kuulluksi tuleminen on parantunut monin tavoin. Asiakkaan oikeudet ja aseman paraneminen on tuonut lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä oikeusprosesseihin ja yhä useammin sosiaalityön yhteistyötahoina ovat juridiikan ammattilaiset ja asiakkaan asiamiehet. Lastensuojelun lakisääteisten kysymysten korostaminen on vienyt tilaa käytännön sosiaalityöltä ja usein työntekijän keskittyminen lakisääteisiin muotoseikkoihin häivyttää toiminnan sisältöä. (Heino 1999, 26-27.)

Lastensuojelutyö lähtee liikkeelle sananmukaisesti lapsen suojelun tarpeista ja tavoitteena on sekä lapsen että perheen kuntouttaminen ja sitä kautta integroiminen muiden joukkoon. Perhetyö paikantuu lastensuojelun avohuoltoon, joka rakentuu tukemalla lasta tai perhettä heidän omassa elinympäristössään. (Mikkola 2004, 77.) Perhetyöhön läheisesti liittyviä lakeja ovat lastensuojelulaki ja sosiaalihuoltolaki ja -asetus. Lastensuojelulaissa (417/2007, 2§) määritellään lastensuojelun tehtäväksi tukea vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa (myös 417/2007, 4§) järjestämällä tarvittavia palveluita ja tukitoimia. Lastensuojelu määrittyy sekä lapsi- että perhekohtaisesta lastensuojelusta, joita toteutetaan tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia (emt. 3§). Perhetyö on säädeltyä yhdeksi lastensuojelun avohuollon tukitoimeksi ja kunnan on järjestettävä kyseistä palvelua lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän näin arvioidessa. (1380/2010, 36§) Lastensuojelun perhetyön lisäksi laki määrittelee myös lastensuojelun ennaltaehkäisevää työtä (417/2007, 3§; Heino 2009, 72). Ehkäisevällä lastensuojelutyöllä pyritään edistämään ja turvaamaan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Tämän lisäksi yksi ennaltaehkäisevän työn tärkeimmistä tavoitteista on tukea vanhemmuutta.

Sosiaalihuoltolaissa (710/1982, 17§) määritellään laajemmin kunnan velvollisuuksia järjestää sosiaalipalveluita, kuten sosiaalityötä, kasvatus- ja perheneuvontaa ja laitoshuoltoa. Sosiaalihuolto on määritelty toteutettavaksi ensisijaisesti sellaisin toimintamuodoin, jotka mahdollistavat itsenäisen asumisen sekä luovat taloudelliset ja muut edellytykset selviytyä omatoimisesti päivittäisistä toiminnoista (710/1982, 39§). Tämä periaate kotona asumisen mahdollistamisesta toteutuu hyvin perhetyön kaltaisten tukimuotojen tarjoamisessa.

3.7 Ennaltaehkäisevä työ ja vaativat odotukset

Ennaltaehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen ovat olleet viimeaikoina laajalti yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä. Käsitteellisesti ennaltaehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen ovat hyvin lähellä toisiaan, ja molempia käsitteitä käytetään kuvaamaan sitä työtä, jota tehdään ennen vanhempien omien toimintamahdollisuuksien vähenemistä ja ongelmien kasautumista. Sekä ennaltaehkäisevässä työssä että varhaisessa puuttumisessa on tavoitteena toimia silloin kun perheen auttamismahdollisuudet ovat vielä avarat. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187.)

Lastensuojelun ennaltaehkäisevällä työllä on laaja ja eettisesti vaativa tavoite – koko lapsiväestön hyvinvoinnin varmistaminen. Ennaltaehkäisevien palvelujen tarkoituksena on ehkäistä tietyssä elämäntilanteessa olevien lasten tai tiettyyn lapsiryhmään kuuluvien lasten tai nuorten syrjäytymistä ja huono-osaisuutta. Käytännössä ehkäisevän työn tarkoituksena on varmistaa, että lapsia ei kohdella kaltoin tai käytetä eri tavoin hyväksi aikuisten taholta. Työn avulla voidaan tukea lapsien osallisuutta omaan elämäänsä ja taata heille tasa-arvoiset mahdollisuudet yhteiskunnallisiin voimavaroihin. (Törrönen & Vornanen 2004, 154-155.)

Katja Yesilova (2007) on tarkastellut artikkelissaan Perheen puolesta sosiaalishallinnon alaisen perhekasvatusjärjestelmän syntyä 1970-luvulta alkaen ja perhekasvatuksen painopisteiden siirtymistä ongelmien hoidosta niiden ennaltaehkäisyyn. Työskentely ennaltaehkäisevästä lähtökohdasta laajensi perhekasvatustyön asiakaskuntaa ja kun työllä pyrittiin ylläpitämään kansalaisten tasapainoisuutta, onnellisuutta ja hyvinvointia, potentiaalisia asiakkaita olivat kaikki. Ajateltiin, että juuri tavallisista perheistä voisi tulla ongelmaperheitä ja siksi ennen ongelman kehittymistä heihin tulisi kiinnittää huomiota. Perhekasvatuksessa ennaltaehkäisy liitettiin vahvasti riskien hallintaan – huomio kiinnitettiin niihin riskitilanteisiin, jotka perhe saattaa elämänsä aikana kohdata. Samaan aikaan perhettä kohtaavien eri riskien määritelmät laajenivat ja perheen nähtiin kohtaavan elinkaarensa aikana erilaisten riskien ketjun. Lopulta riskit nähtiin arjen normaaliongelmana; kaikki kohtaavat ongelmia. Nämä ongelmat nähtiin luontaisina kriiseinä perheen elämässä ja perhekasvatustyöllä tähdättiin näihin kriiseihin valmentamiseen, ei kriisitilanteiden poistamiseen. (Yesilova 2007, 40-55.)

Ennaltaehkäisevän perhetyön tehtävänä on sekä pitää yllä ja lisätä ihmisten hyvinvointia että pienentää niitä riskejä, jotka uhkaavat vaikeuttaa perheen tilannetta. Työmuodoiltaan ehkäisevä perhetyö voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe pitää sisällään neuvonnan, opastuksen ja erilaisten arjen sujuvuutta helpottavien tukimuotojen antamisen. Samanaikaisesti pyritään tunnistamaan mahdollisia alulla olevia ongelmia ja keskustelemaan niistä perheen kanssa. Toisessa vaiheessa perhettä pyritään tukemaan esiin tulleiden riskien ja haittojen selvittämisessä. Perheen kanssa luodaan erilaisia toimintatapoja, joiden avulla voidaan lisätä perheen toimintavalmiutta ja selvittää ongelmia. Kolmannessa vaiheessa ehkäistään jo olemassa olevia ongelmia ja haittoja aiheuttamasta uusia ongelmia. (Rönkkö 2010, 32.) Ehkäisevään perhetyöhön on nähty kuuluvan myös suunnitelmalliset ja tavoitteelliset perhetyön muodot, joka voi pitää sisällään lyhytaikaisen perhetyön jakson, jonka aikana perheen tarpeita selvitetään. Ehkäisevässä perhetyössä ratkaisevaksi tekijäksi nousee avunsaannin oikea-aikaisuus. (Heino ym. 2000, 190.)

Katri Mäkelä-Näkki (1999) pohtii tutkimuksessaan tapoja ymmärtää ehkäisevää lastensuojelutyötä, jota voidaan tavallaan myös verrata ennaltaehkäisevään perhetyöhön. Mäkelä-Näkin mukaan yleisin tapa ymmärtää ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä on ajatella, että se on jotain pienten lasten vanhemmille kohdistettua toimintaa, eli ”oikeasti ennaltaehkäisevää toimintaa”, jolloin työskentelyn lähtökohtana on elämänsäkaareen liittyvät riskitekijät. Työskentelyä voidaan ymmärtää myös kohdentuvan epäsosiaalisesti käyttäytyvien nuorten perheisiin tai se voidaan nähdä esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmista kärsivien perheiden kanssa tehtävänä työnä. (Mäkelä-Näkin 1999, 73.) Ennaltaehkäisevää perhetyötä tehdään myös kunnallisen lastensuojelun työprosessin eri vaiheissa, jolloin sen tavoitteena on usein ehkäistä lapsen sijoitus perheen ulkopuolelle (Heino ym. 2000, 12).

Ennaltaehkäisevän perhetyön määrittely ja sijoittaminen juuri tutkittavan kunnan perhetyöhön on hankalaa, koska kaikki perhetyöllä tehdyt toimet ennaltaehkäisevät aina jotain. Esimerkiksi perhekuntoutuksessa tehtävä perhetyö saattaa ennaltaehkäistä vanhempien päihteidenkäyttöä tai väkivaltaista käyttäytymistä. Lastensuojelun asiakasprosessin aikana avohuollon tukitoimena tarjotulla perhetyöllä pyritään mahdollisesti ehkäisemään perheen tilanteen kriisiytymistä ja tätä kautta mahdollista lapsen sijoitusta perheen ulkopuolelle. Esimerkiksi lapsen sijoituksen aikana vanhempien kanssa tehtävä perhetyö voi ehkäistä lapsen pitkäaikaista sijoitusta ja mahdollistaa lapsen palaamisen kotiin aikaisemmin. Voidaan myös nähdä, että tietyille asiakasryhmälle (esimerkiksi kehitysvammaiset) tarjottava perhetyö ennaltaehkäisee kotona sattuvia vahinkoja ja parhaimmassa tapauksessa jopa laitoshoittoa. Ilman ennaltaehkäisyn etuliitettäkin perhetyö siis aina ennaltaehkäisee jotain, jonka vuoksi ennaltaehkäisevän työn eriyttäminen ns. normaalista perhetyöstä tuntuu osittain ristiriitaiselta ja mahdottomalta.

4 AIKAISEMPI TUTKIMUS

Perhetyötä on itsessään tutkittu aika paljon Suomessa. Lastensuojelun prosessista irrotettu ennaltaehkäisevä perhetyö on kuitenkin työmallina niin uusi, että sitä on tutkittu vain ammattikorkeakoulujen lopputöissä ja pro gradu -tutkielmissa. Ulkomaalaista tutkimusta Suomen vastaavasta ennaltaehkäisevästä perhetyöstä on vaikeaa löytää. Esimerkiksi Englannissa ja Yhdysvalloissa perhetyötä kyllä tehdään, mutta se tapahtuu enemmän järjestö-, projekti- ja vapaaehtoistasolla.

Heino, Berg ja Hurtig (2000) ovat projektissaan tutkineet perhetyön ja perhekuntoutuksen käytäntöjä. Raportissaan he käsitteellistivät perhetyötä lastensuojelun prosessivaiheeksi, johon kuuluu neljä erilaista perhetyön mallia: ennaltaehkäisevä perhetyö, tehostettu perhetyö, perhetyö huostaanoton uhkan tilanteessa ja perhetyö huostaanottotilanteessa. Raportissaan he esittelevät 18 raportoitua perhetyöhanketta ja kuvataan 48 käynnissä olevaa perhetyömuotoa eri puolilla Suomea (esim. Mannerheimin lastensuojeluliiton Lapsiperheprojekti, Helsingin Ensikoti, Kuuselan perhekuntoutuskeskus ja Metsolan perhetukikeskus). Projektin tarkoituksena oli koota yhteen erilaiset perhetyön toimijat, jotta hyviä kokemuksia perhetyöstä voidaan jakaa ja kehittää. Perhetyötä tekevien puheesta ja kokemuksista kerättiin yleisiä esiin nousseita teemoja. Raportissa korostettiin työntekijän asenteita ja arvomaailmaa, ja niiden vaikutuksia työn käytäntöihin (esim. oikeus kansalaisuuteen, kulttuuriin ja uskuntoon). Lisäksi raportissa korostettiin perheen oman motivaation tärkeyttä työskentelyn onnistumiseksi. Osallisuus oli yksi perhetyöntekijöiden esiin tuomista teemoista – ilman perheen ja lapsen kokemusta osallisuudesta perhetyön prosessiin, perheen sitoutuminen työskentelyyn heikkenee. Perhetyöntekijät näkivät työnsä perustuvan ja onnistumisen riippuvan positiivisesta vuorovaikutussuhteesta asiakkaiden kanssa. Lisäksi raportissa käsiteltiin vielä työnjakoa ja perhetyön profiloitumista sekä perhetyöstä syntyviä arkisia paineita. (Heino, ym. 2000, 7-53.) Heino, Bergin ja Hurtigin (2000) tekemä projekti ja siitä kirjoitettu raportti toi esiin perhetyötä tekevien kokemuksia ja näkökulmia työhön. Kiinnostavinta raportissa oli perhetyön määrittelyn vaikeus – perhetyöstä puhutaan mitä erilaisimpien työmuotojen yhteydessä.

Tampereen Yliopiston tietokannasta perhetyö -hakulauseella etsittyjä pro gradu -tutkielmia löytyi yhteensä 11 kappaletta. Yleisesti pro gradu tutkielmissa on käsitelty perhetyötä liittyen johonkin erityiseen palvelumuotoon (kotihoito, päihdepalvelut, seurakunta ja lastensuojelu) tai jonkin tietyn asiakasryhmän palvelutarjontaan (skitsofreniapotilaat) (ks. esim. Niemeläinen 2005, Pajula 2009, Lindgren 2007, Halonen 2005).

Ennaltaehkäisevää perhetyötä on tutkittu lähinnä ammattikorkeakoulujen opinnäytetöissä. Antinaho ja Niskanen (2012) ovat tutkineet ennaltaehkäisevää työtä ja sen asiakasprosessia moniammatillisuuden, johtamisen ja kehittämisen näkökulmasta. Opinnäytetyössä kuvataan ennaltaehkäisevää työtä sekä yleisellä teoreettisella tasolla että kuntatasolla (Kangasala ja Lempäälä). Opinnäytetyön tuloksissa yllättävää oli perhetyön liittäminen kotipalveluun, jonka tavoitteena on auttaa perhettä lasten- ja kodinhoidossa. Perhetyön syvempi merkitys perheen dynamiikan, vuorovaikutuksen ja käytäntöjen muuttajana unohtuu työntekijöiltä perheen muiden, ehkä konkreettisempienkin vaikeuksien edessä. Huomioitavaa on se, että perheisiin tarvittaisiin sekä ennaltaehkäisevän perhetyön tukea että erillistä kotipalvelua, jota köyhien lapsiperheiden on tällä hetkellä lähes mahdotonta saada.

Kytösaho ja Kolari (2011) ovat tutkineet opinnäytetyössään sitä, miltä neuvolan ennaltaehkäisevä perhetyö näyttää perheen näkökulmasta ja millaisena päiväkodin henkilökunta kokee yhteistyön neuvolan perhetyöntekijän kanssa. Mielenkiintoista tutkimuksessa oli juuri perheen näkökulma neuvolan perhetyöstä, koska se osittain kuvaa oman tutkielmani näkökulmaa. Tutkimuksesta saadun tiedon mukaan perhetyön merkityksistä tärkeimmäksi nousi vanhemmuuden tukeminen ja tunne arjen hallinnan paranemisesta. Borg ja Roininen (2005) ovat myös ottaneet tutkimuksensa näkökulmaksi neuvolassa tehtävän ennaltaehkäisevän perhetyön, sen toteutumisen ja kehittämishaasteet. Opinnäytetyössä esitellään neljä erilaista ehkäisevän perhetyön kehittämishanketta. Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa ennaltaehkäisevän perhetyön toteutumista ja esittää perhetyön kehittämistarpeita neuvoloiden terveydenhoitajien kuvaamina. Opinnäytetyö ei tuonut ennaltaehkäisevän työn tutkimukseen juuri mitään uutta, koska tutkimukseen osallistuneiden oli ollut vaikea erottaa ennaltaehkäisevän perhetyön palvelua neuvolan palvelusta. Toivon oman tutkielmani kautta selvittäväni paremmin ennaltaehkäisevän työn sisältöä ja tavoitteita, ja tuovani enemmän kuuluviin juuri asiakkaiden kokemuksia perhetyön vaikutuksista.

Ennaltaehkäisevää perhetyötä Tampereen Perhepiste Nopeassa on Kosusen, Kwokin ja Plantingin (2011) opinnäytetyössä tutkittu asiakkaiden kokemusten ja kehittämisehdotusten näkökulmasta. Työssä on käytetty aineistona sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa, joka on kerätty muutama vuosi asiakkuuden päättymisen jälkeen. Opinnäytetyöstä kävi ilmi, että suurin osa asiakkaista olivat tyytyväisiä kokemuksiinsa Perhepiste Nopean tarjoamasta perhetyöstä. Omassa tutkielmassani pyrin keskittymään haastatteluiden avulla syvemmin asiakkaiden kokemuksiin ja perhetyölle annettuihin merkityksiin. Lisäksi Tampereen malli ei sovellu täysin oman tutkielmani ennaltaehkäisevän perhetyön malleihin.

Vanhempien kokemuksia ennaltaehkäisevästä perhetyöstä on tutkittu muutamassa vuonna 2012 valmistuneissa ammattikorkeakoulujen opinnäytetöissä. Marttinen (2012) on tutkinut ennaltaehkäisevää perhetyötä Toivakan kunnassa asiakasperheiden kokemusten, tarpeiden ja toiveiden näkökulmasta. Opinnäytetyössä vanhempien ennaltaehkäisevän työn tarpeet vaihtelivat huomattavasti; jotkut tarvitsivat keskusteluapua, toiset palveluohjausta. Opinnäytetyössä tutkittiin myös ennaltaehkäisevään työhön liitettyjä toiveita ja kehittämisehdotuksia, joita työssä ei kuitenkaan juuri esitelty. Perheiden muutos- ja kehittämistarpeita sekä kokemuksia neuvolan tarjoamasta ennaltaehkäisevästä perhetyöstä on tutkinut opinnäytetyössään myös Tuomisto (2012). Neuvolan tarjoama perhetyö näyttäytyi opinnäytetyössä sekä lasten- että kodinhoitoon liitettynä apuna. On kuitenkin huomattava, että neuvolan tarjoama ennaltaehkäisevä perhetyö oli myös vanhemmille suunnattua dialogista keskusteluapua, kun taas tutkielmaani osallistuvassa perhetyössä työskentelyn kohteena ovat nimenomaan perheiden lapset. Samoin kuin Marttisen (2012) opinnäytetyössä, ei Tuomistokaan (2012) tuonut esiin perhetyön muutos- ja kehittämistarpeita.

Ennaltaehkäisevää perhetyötä ja huolen teemaa on Åstedt (2011) tutkinut opinnäytetyössään perhetyön asiakaskirjausten ja dokumentointien perusteella. Opinnäytetyössä on lomakkeiden avulla tutkittu sekä perhetyötä tekeviä henkilöitä että palvelua vastaanottaneita vanhempia. Mielenkiintoista opinnäytetyössä on se, että ennen perhetyötä vanhempien ja ennaltaehkäisevän perhetyön palvelun tilaajan huoli määrittyi hyvin samanlaisiksi huolen vyöhykkeistön (esim. Erikson & Arnkil 2005) asteikoilla. Äidin huoli lapsesta oli kaikissa keskiarvoissa suurempi kuin palvelun tilaajan. Opinnäytetyössä todettiin asiakasperheiden kokemuksista, joiden mukaan perhetyöllä oli pystytty auttamaan heitä. Myös tässä opinnäytetyössä tutkielman kohteena oli myös ennaltaehkäisevän työn kehittäminen, johon ei kuitenkaan aineistosta saatu tuloksia.

Kansainvälisestä näkökulmasta katsoen ennaltaehkäisevää perhetyötä tehdään lähinnä erilaisilla järjestö- ja organisaatitahoilla, joissa perhetyö näyttäytyy erilaisina ohjelmina ja projekteina. Perhetyötä tuotetaan myös erilaisissa yhteisöissä ja se saattaa joissain maissa tukeutua täysin vapaaehtoistyöntekijöiden varaan. Näiden seikkojen vuoksi ulkomailla tehtävää perhetyötä ei voi juurikaan verrata Suomessa toteutettavaan ammattimaiseen työskentelyyn. Esimerkiksi Australiassa toteutettu kolmen P:n (Positive Parenting Program) ohjelma on keskittynyt vanhemmuuden tukemiseen ja perheen keskinäisen vuorovaikutuksen kehittämiseen. Ohjelmassa työskentelee työparimenetelmällä sekä perhetyön ammattilaisia että vapaaehtoisia. Ohjelman tarkoituksena on ehkäistä lasten ja nuorten käyttäytymisen, tunteiden ja kehityksen ongelmia. Ohjelmalla on kolme konkreettista tavoitetta: lisätä lasten ja nuorten vanhempien tietoja, taitoja, itseluottamusta ja resursseja ja tuottaa hoitavia, turvallisia, väkivallattomia ja vähäisten riitojen ympäristöjä lapsille ja

nuorille sekä parantaa lasten ja nuorten sosiaalista, emotionaalista, kielellistä ja käyttäytymisen kompetenssia positiivisen vanhemmuuden käytäntöjen kautta. (Sanders 1991, 72.) Ohjelma on tehtäviltään ja tavoitteiltaan verrattavissa Suomen ennaltaehkäisevän perhetyön vastaaviin, mutta erona on työn osittainen vapaaehtoisuus.

Pelkästään vapaaehtoisuuteen perustuvia perheiden tukiprojekteja esitellään Artarazin, Thurstonin ja Daviesin (2007) artikkelissa. Artikkelissa kuvataan perheiden tukemisen olevan ”monimutkaista palvelua”, koska sekä perheiden ongelmat että intervention välineet näyttäytyvät vapaaehtoisille monimutkaisina. Vapaaehtoisuuteen perustuva perheiden tukeminen nähdään mahdolliseksi silloin, kun perheiden ongelmat vasta näyttäytyvät, eikä silloin, kun perheiden ongelmat ovat olleet olemassa jo jonkin aikaa. Tilbury (2005) on puolestaan tutkinut kvantitatiivisesti 39 perheiden ennaltaehkäisevään tukemiseen keskittynyttä vapaaehtoisjärjestöä. Perheiden ennaltaehkäisevä tukeminen näyttäytyi artikkelissa lyhykestoisuudeltaan samanlaisena kuin tutkielmani perhetyö. Artikkelissa perheiden tukeminen on kuitenkin nähty kapeana ja monien perheiden kohdalla tukeminen tarkoittaa vain tiedon jakamista, neuvoja ja ohjausta. Kun suomalainen perhetyön malli jalkautuu perheiden kotiin, Tilburyn (2005) tutkimat järjestöt tukivat perheitä lähinnä toimistoissa ja puhelimesta. Työn tulosten ja tehokkuuden lisäämiseksi tutkimuksessa ehdotetaan, että järjestöt lähentyisivät ammatillisen lastensuojelun työskentelyä. Mielenkiintoisen Tilburyn (2005) ja Artarazin ym. (2007) tutkimuksista tekee sen, että niissä tiedostamattomasti pyritään samaan ennaltaehkäisevän ja ammatillisen perhetyön malliin, jota tutkielmassa tutkitaan.

Aikaisempaa suomalaista tutkimusta ennaltaehkäisevästä perhetyöstä on tehty lähinnä pro gradu -tutkielmissa ja opinnäytetöissä. Vanhempien kokemuksia ennaltaehkäisevästä perhetyöstä on myöskin tutkittu, joskin aika yleisellä tasolla (ks. esim. Marttinen 2012; Tuomisto 2012). Tämä on osittain kasvattanut haluani ja mielenkiintoani juuri vanhempien merkityksenantoja kohtaan, koska koen, että niiden avulla päästään koskettamaan syvemmin lapsiperheiden arkea.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on saada selville ennaltaehkäisevän perhetyön palvelun läpikäyneiden vanhempien kokemuksia ja niitä merkityksiä, joita he antavat perhetyölle ja sen vaikutuksille heidän arkeensa. Laajempaan tutkimustehtävänä on vanhempien kokemusten kautta tuoda esiin ennaltaehkäisevän perhetyön merkitystä perheiden arjessa, ja tätä kautta perustella lastensuojelun prosessista irrotetun perhetyön merkitystä kuntien ennaltaehkäisevässä työssä.

Tutkielmassani kysyn:

Millaisia merkityksiä vanhemmat antavat arjelleen ennen ja jälkeen ennaltaehkäisevän perhetyön?

Lisäksi haluaisin saada tietää:

Millaisia merkityksiä vanhemmat antavat ennaltaehkäisevälle perhetyölle arjessaan?

Eskola (2007, 43) on kirjoittanut haastatteluaineistoon liitetyistä odotuksista ja siitä, kuinka tutkijan tulisi varautua siihen, että haastatteluaineistosta ei välttämättä tule esiin kaikkea mitä on odottanut. Näin kävi myös minulle. Ennen haastattelujen tekemistä oli toisena tutkimuskysymyksenäni ”Millaisia perheen arkeen kohdistuvia odotuksia ja toiveita vanhemmilla oli perhetyöskentelyä kohtaan ja miten näihin odotuksiin vastattiin?”. Haastatteluaineistoa lukiessani huomasin kysymyksen olevan joko liian suppea tuottamaan uuta tutkimuksellista tietoa tai sitten teema itsessään oli haastateltaville yksinkertainen, jonka vuoksi pohdintaa odotuksista tai kehittämisehdotuksista ei syntynyt. Tätä puoltaa myös Marttisen (2012) ja Tuomiston (2012) ennaltaehkäisevästä perhetyöstä tekemät opinnäytetyöt, joissa tutkimuskysymyksenä olleisiin muutos- ja kehittämisehdotuksiin ei tutkimustuloksissa annettu vastauksia.

5.2 Haastattelut tutkimuksen aineistona

Teoriaosuutta kirjoittaessani ja tutkimuksen toteutusta miettiessäni ajatukseni oli tehdä haastattelut pääsääntöisesti parihaastatteluina, joka olisi tarkoittanut sekä äidin että isän samanaikaista haastattelua. Suunnitelmani perustui Hirsjärven ja Remeksen (2011, 61) ajatukseen, jonka mukaan parihaastatteluja käytetään esimerkiksi perhetutkimuksessa silloin, kun työskentely

on koskenut molempia vanhempia. Myös Kukkala (2010, 34) on Ensiperheiden tukityö -projektia tutkiessaan päätnyt käyttämään parihaastattelumenetelmää, perustellen sitä Hirsjärven ja Remeksen (2011) tapaan projektin kohdentuvuudella koko perheeseen ja tätä kautta hän on nähnyt, että kokemuksen perhetyöstä olleen yhteinen. Perustellessani itselleni parihaastattelumenetelmän käytännöllisyyttä koin parihaastattelun automaattisesti kattavaksi ja tutkielmalleni edulliseksi, koska ennaltaehkäisevällä perhetyöllä pyritään vastaamaan koko perheen tilanteeseen ja vanhemmat päättävät yhteisesti perhetyön palvelun aloittamisesta. Tutkimuksen käytännön toteuttaminen ei kuitenkaan aina onnistu suunnitellusti ja haastateltaviksi valikoitui useampi yhden huoltajan perhe, jolloin parihaastatteluajatukselta oli luovuttava. Yksilöhaastatteluille on luuteenomaista – verrattuna parihaastatteluihin – että tutkittavat kertovat usein pidempiä ja johdonmukaisempia tarinoita kokemuksistaan. Lisäksi yksilöhaastatteluissa tutkittavat voivat paremmin keskittyä omiin subjektiivisiin kokemuksiinsa paremmin kuin ryhmässä tutkittavat. (Makkonen 2006, 8.)

Haastattelut ovat tutkimusmenetelmänä hyvin joustava tapa kerätä aineistoa, joten se sopii hyvin monenlaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelut ovat samaan aikaan hyvin haasteellisia tutkijalle, mutta toisaalta myös hyvin armollinen tiedonhankinnan keino. Armollisen ja joustavan haastatteluista tekee sen mahdollistama suora kielellinen vuorovaikutustilanne, jonka aikana tutkija pystyy kohdentamaan tiedonhankintaa ja saada esiin vastausten taustalla olevia motiiveja. Lisäksi haastattelijalla on mahdollisuus oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja ilmaisuja sekä käydä keskustelua tutkittavan kanssa. Haasteellista haastattelutilanteissa on nähdä tutkittava ihminen tutkimustilanteen subjektina, joka luo merkityksiä ja toimii haastattelun aktiivisena osapuolena. Tutkittavan aseman ymmärtämisen lisäksi on tärkeää myös tiedostaa tutkijan asema; haastatteluissa tutkija ei ole vain ulkopuolinen tarkkailija tai asiantuntija, vaan tunteva, ajatteleva ja tahtova ihminen. Haastattelijan ei tarvitse tyytyä haastattelutilanteessa vain kysymysten esittäjän rooliin, vaan haastattelutilanteessa voi toimia myös havainnoitsijana, jolloin tutkijaa ei kiinnosta pelkästään mitä sanotaan, vaan miten sanotaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34-35; Pekkola 2008, 182; Tuomi & Sarajärvi 2003, 75-76.) Sekä haastattelijan että havainnoitsijan rooli on kaikessa mielenkiintoisuudessaan myös haastava tavoite. Havaintojen tekeminen on aina haastattelutilanteen ja tutkittavan eleiden tulkitsemista, joka täytyy myös ottaa huomioon analyysissa, mikäli tulkintoja käytetään osana tutkielman analyysia. Pyrin silti tekemään havaintoja, vaikka en niitä käyttäisikään aineiston analyysia tehdessäni.

Haastatteluissa on yleisesti tunnustettu kielen keskeinen merkitys. Kielen merkitys korostuu etenkin silloin, kun tutkimukseen osallistuvat pyrkivät välittämään tutkijalle omaa suhdettaan ympäröivään maailmaan. Tällöin tutkijan tehtäväksi jää selvittää, miten tutkimukseen osallistuja rakentaa

merkityksiä erilaisista asiantiloista ja objekteista. Tutkijan on siis konkreettisessa haastattelutilanteessa ymmärrettävä, että tutkittavan kysymykseen antama vastaus heijastaa sekä tutkijan läsnäoloa että hänen tapaansa kysyä asioita, samoin kuin edeltäviä kysymyksiä ja vastauksia. Haastattelun on katsottu pitävän sisällään myös mahdollisia virhelähteitä, kuten saadun tiedon luotettavuus tai tutkittavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 35-49.)

Haastattelu ei kaikessa yksinkertaisuudessaan ole helppo aineiston keruutapa. Haastattelu vaatii tutkijalta taitoa ja kokemusta sekä hyvää valmistautumista haastattelun tekemiseen. Haastattelut vievät paljon aikaa (esim. aikataulujen sopiminen, haastattelujen tekeminen ja litterointi), jonka lisäksi haastatteluista usein aiheutuu kustannuksia tutkijalle. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 35.) Haastattelut kuitenkin tuntuivat tutkimuskysymysten ja vanhempien näkökulmasta katsottuna helpoimmalta aineistonkeruumenetelmältä (vrt. esim. kirjoituspyyntö), jonka avulla saan heidän kokemuksensa kuuluviin.

5.3 Aineiston kerääminen

Halusin saada aineistoni avulla ajankohtaista kokemustietoa ennaltaehkäisevän perhetyön palvelua käyttäneiltä vanhemmilta. Aineiston avulla halusin tuoda esiin niitä merkityksiä, joita vanhemmat antavat perhetyölle omassa arjessaan. Tutkielmaa suunnitellessani yhtenä toiveenani oli haastatella vanhempien lisäksi myös lapsia, mutta teoriaosuutta kirjoittaessani jäin pohtimaan huolen merkitystä perhetyön perustana ja koin, että vanhemmat osaavat parhaiten kertoa huolestaan, kokemuksistaan ja odotuksistaan. Lisäksi näin, että vanhemmat osaavat kertoa analyttisemmin arjestaan ja perhetyön merkityksistä.

Tutkimukseen osallistuvat haastateltavat tulivat ennaltaehkäisevää perhetyötä tekevältä työntekijältä. Tutkimuslupaprosessin aikana päätettiin, että tutkittavan kaupungin nimeä ei tutkielmassa tulla paljastamaan tutkittavien yksityisyyden suojaamiseksi. Prosessin aikana myös vaadittiin, että haastateltavien yhteystietojen luovuttamiseksi tehtäisiin suostumuslomake (liite 1), jonka he lähettäisivät minulle. Suostumuslomakkeen avulla turvattiin asiakastietojen salaisuus ja taattiin tutkimukseen osallistuville oikeus itse päättää yhteystietojensa antamisesta. Perhetyöntekijä lähetti suostumuslomakkeet yhteensä seitsemälle ennaltaehkäisevän perhetyön perheelle, joista kuusi suostui osallistumaan tutkimukseen. Haastattelut toteutettiin tutkittavien kotona helmikuun 2013 aikana. Haastattelutilanteen alussa kerroin tutkimukseni tavoitteista ja yksityisyyden

suojaamisesta tutkielmaa tehdessäni. Haastattelut kestivät 40 minuutista liki kahteen tuntiin. Nauhoitin jokaisen haastattelun ja litteroin eli kirjoitin ne sanatarkasti kirjalliseen muotoon jokaisen haastattelun jälkeen. Aineiston analyysi perustuu näihin litteroituihin haastatteluihin.

Tutkielmaani osallistui kaikkiaan kuusi erilaista perhettä. Haastatteluihin osallistuvista neljä oli naisia ja kaksi miehiä. Neljä perheistä oli yhden huoltajan perheitä, joissa lasten huoltajuus oli joko jaettu tai he olivat yksinhuoltajia. Yksi perheistä oli ydinperhe ja yksi uusioperhe. Kaikilla haastatteluihin osallistuvilla oli useampi kuin yksi lapsi, mutta ennaltaehkäisevän perhetyön palvelu keskittyi jokaisessa perheessä pääasiallisesti yhteen lapseen. Ennaltaehkäisevän työskentelyn kohteena olevista lapsista yksi oli yläkoulussa ja viisi alakoulussa. Suojatakseni aineiston ja tutkittavien yksityisyyttä en tuo tutkielmassani esille lasten tarkkaa ikää.

Haastateltavien identiteetin ja tunnistettavuuden sekä tutkimuksen eettisyyden vuoksi kuntaa, jonka ennaltaehkäisevää perhetyötä tutkitaan, ei tutkielmassa tulla paljastamaan. Ennaltaehkäisevä perhetyö on kohtuullisen uusi työmuoto tutkimukseen osallistuvassa kunnassa ja ennaltaehkäisevän perhetyön työntekijöitä työskentelee sekä neuvola- ja päiväkotikäisten palveluissa että kouluikäisten palveluissa. Tutkimukseen osallistuvien perheiden ennaltaehkäisevä perhetyö on toteutettu kouluikäisten palveluissa. Palvelulla on pyritty vastaamaan nopeasti perheen palvelutarpeeseen ja tapaamiset on rajoitettu pääsääntöisesti yhdestä kuuteen perhetyöntekijän tapaamiseen. Perhetyö kuitenkin mukautuu paljon perheen tarpeisiin, jolloin tapaamisia voidaan tarvittaessa järjestää enemmän. Ennaltaehkäisevä perhetyön tyypillisenä asiakkaana on perhe, jossa on erimielisyyksiä vapaa-ajanviettotavoista, keskusteluyhteys on perheessä poikki tai lapsella on koulunkäyntivaikeuksia tai esimerkiksi päihteiden kokeilua tai käyttöä. Ennaltaehkäisevällä perhetyöllä on pyritty matalan kynnyksen perhetyön tarjoamiseen ilman lastensuojelun asiakkuutta. Perhetyön palvelun piiriin voi hakeutua joko ottamalla itse yhteyttä perhetyöntekijään tai esimerkiksi kouluterveydenhoitajan, koulukuraattorin tai opettajan tekemällä läheteellä. Perhetyöhön osallistuminen on vapaaehtoista.

5.4 Teemahaastattelu

Tutkimuksen teemalla tarkoitetaan erityistä johtoajatusta tai sellaista näkökulmaa, josta tutkittavaa tullaan tarkastelemaan. Teemahaastattelu edellyttää tutkijalta sitä, että hän on tematisoinut tutkimuskohteensa. Tämä tarkoittaa, että tutkijan on nostettava tutkimuskohteestaan teemaksi se, mikä siinä tulee tutkittavaksi. (Varto 1992, 51.) Puolistrukturoitu- eli teemahaastattelu on

lähtökohtaisesti lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Metodologisesta näkökulmasta katsoen teemahaastattelu sopii hyvin fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen. Teemahaastattelussa korostetaan tutkittavien asioille antamia merkityksiä ja heidän tulkintojaan asioista sekä sitä, miten nämä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelujen käyttö on yleistynyt suomalaisessa tutkimuksessa. Suosiota on perusteltu haastattelumenetelmän avoimuudella ja haastatteluja yhdistävillä teemoilla. Puolistrukturoitu teemahaastattelu pitää sisällään tutkimuksen keskeiset aihepiirit ja tema-alueet, jotka ovat kaikille tutkittaville samat, jolloin tutkimuksesta kerätty haastatteluaineisto on tutkittavista riippuen samankaltaisia teemoja sisältävä. Teemahaastattelusta puuttuu strukturoidulle lomakehaastattelulle luonteenomainen kysymysten tarkka järjestys ja muoto, mutta haastattelun kulku ei ole yhtä vapaata kuin syvähaastattelussa. Myös teemahaastatteluun on liitetty kysymys yhdenmukaisuuden vaateesta – esitetäänkö kaikille haastateltaville samat kysymykset, samassa järjestyksessä, samoilla sanamuodoilla. Teemahaastatteluissa yhdenmukaisuuden vaihteluväli liikkuu lähes avoimen haastattelun tyyppisestä strukturoidusti etenevään haastatteluun. Teemahaastattelun avoimuus perustuu haastattelutilanteeseen, jossa haastateltava saa halutessaan puhua hyvin vapaamuotoisesti asioistaan ja tällöin materiaalin on nähty edustavan haastateltavan puhetta itsestään. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48; Tuomi & Sarajärvi 2003, 77; Eskola & Suoranta 1998, 88.)

Teemahaastattelu on kiinnostava ja haastattelumenetelmänä varmasti kaikista käyttökelpoisin tutkimukseeni. Teemahaastattelussa pidän oman tutkimukseni kannalta tärkeänä sitä, että kaikkien haastateltavien kanssa tulee käytyä läpi samat tutkimukseen läheisesti liittyvät ja tutkimuskysymyksille merkitykselliset teemat. Koen yhdenmukaisuuden vaateen rajoittavan haastattelutilannetta (ja esimerkiksi lisäkysymysten esittämistä), joten teen haastattelut enemmän avoimen haastattelun tyyppisesti.

Teemahaastattelurungon (liite 2) laatiminen oli yllättävän hankala osa tutkielman tekemistä. Teemahaastattelurunko rakentui arjen teeman ympärille, koska yksi tärkeimmistä tutkimustavoitteistani oli perhetyön merkitysten ymmärtäminen perheiden arjessa. Teemahaastattelurunko rakentui kahden ensimmäisen pääkysymyksen osalta arkeen ennen ja jälkeen perhetyön. Teoriasuutta kirjoittaessa nousi perhetyön taustalla esiintyvän huolen teema yhdeksi tärkeäksi näkökulmaksi. Huoli ja huolen määrittely tuli teemahaastattelurungossa esiin kahdessa täydentävässä kysymyksessä, joskin itse haastatteluissa huolesta perhetyön taustalla puhuttiin paljon enemmän, kun olin ennen haastatteluja kuvitellut. Koska alkuperäisessä tutkimuskysymyksessäni toivoin saavani selville perheiden odotuksia ja toiveita perhetyötä kohtaan, liittyi haastattelurunkoni viimeinen kysymys tähän teemaan. Johtuen ehkä huonosti

valitusta teemasta ja tutkimuskysymyksestä tai sitten laadituista kysymyksistä, mutta viimeiseen teemaan saadut vastaukset eivät tuoneet esiin mitään tutkielmalle merkittävää uutta tietoa. Tämän vuoksi vaihdoin tutkielman toisen tutkimuskysymyksen koskemaan arkea ennen ja jälkeen perhetyön, jolloin myös paljon merkityksiä saanut huolen teema tuli mukaan tutkielman tuloksiin.

Arjen tutkimusta on Salmen (2004, 5) mukaan haitannut se, miten tutkija pystyy havaitsemaan tutkimukseen osallistuvan perheen arjen itsestäänselvyydet. Oma tutkielmani ei painottunut havainnointitutkimukseen, mutta arjen tutkiminen näyttäytyi silti ongelmallisena haastatteluihin osallistuneiden näkökulmasta. Tutkielman teemahaastattelurungossa (liite 2) pyydettiin haastateltavia kuvaamaan arkeaan ennen ja jälkeen perhetyön. Arki näyttäytyi haastattelutilanteissa tutkittaville hyvin itsestään selvänä eikä arjen kuvailu pyydettyä onnistunutkaan niin sujuvasti kuin olin teemahaastattelurunkoa tehdessäni kuvitellut. Mikäli tekisin haastatteluja uudestaan, lähettäisin haastateltaville teemahaastattelurungon etukäteen pohdittavaksi, jotta he pystyisivät paremmin refleктоimaan omaa arkeaan.

Tutkielman haastattelut toteutettiin helmikuun 2013 aikana. Otin jokaiseen haastateltavaan puhelimitse yhteyttä tutkielman tavoitteen ja toteutuksen selvittämiseksi sekä haastattelu-aikataulujen sopimiseksi. Kaikki haastattelut suoritettiin haastateltavien kotona yleensä päiväsaikaan, koska useimmat eivät halunneet lapsiansa olevan kotona haastattelujen aikaan. Haastattelutilanteet nauhoitettiin. Lyhyin haastattelu kesti 35 minuuttia ja pisin 1 tunnin ja 50 minuuttia. Haastattelutilanteen pituuteen vaikutti selkeästi haastateltavien halu puhua tilanteestaan ja osalle arjen refleктоiminen tuntui haastavalta haastattelutilanteestaan.

5.5 Aineiston analyysi

Laadullisella tutkimuksella päästään syvälle arkipäiväisen elämän ymmärtämiseen (Holliday 2002, 25). Yleensä laadullisen tutkimuksen tarkastelussa on elämismailma, jolloin tutkimus kohdentuu ihmiseen ja hänen maailmaansa (Varto 1992, 23). Yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella pyritään usein selittämisen ja ennustamisen sijaan ymmärtämään yhteiskunnan instituutioiden toimintaa, sosiaalisia käytäntöjä ja ihmisten toimintaa (Rolin 2006, 110).

Analyysilla on tarkoitus tuoda laadulliseen aineistoon selkeyttä ja tätä kautta tuottaa myös uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysin avulla pyritään luomaan hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä, jolloin on mahdollista kasvattaa aineiston informaatioarvoa. Aineiston tiivistäminen

ilman, että aineiston sisältämä informaatio kadotetaan onkin yksi suurimmista tutkijan haasteista. (Eskola & Suoranta 1998, 138.)

5.5.1 Fenomenologia ja hermeneutiikka – kokemuksen ymmärtäminen

Tutkielman toteutusta suunnitellessani nousi asiakasperheiden kokemusten tutkiminen päällimmäiseksi ajatukseksi. Kokemusten tutkiminen sopii mielestäni hyvin myös sosiaalityön käytäntöihin, joissa työskentelyn lähtökohtana on usein asiakkaan kokemus omasta tilanteestaan. Fenomenologisen metodin käyttäminen edellyttääkin, että tutkija tietää aineistonlukutapansa jo ennen laadullisen tutkimusaineiston keräämistä. Tutkimuksen metodilla tarkoitetaan ajattelutapaa ja tutkimusotetta, ei niinkään säännömukaista tapaa, jolla aineisto käsitellään. (Perttula 2000, 440; Laine 2001, 31). Tavoitteenani ei ole löytää ennaltaehkäisevästä perhetyöstä universaaleja yleistyksiä, vaan ymmärtää vanhempien kokemuksia ja arjen merkitysmaailmaa, jonka vuoksi fenomenologia on tutkimuksen ulottuvuutena erittäin hyvä (Laine 2001, 29). Fenomenologisen metodin käyttämisen tekee haasteelliseksi se, että tutkimus tulisi tehdä ns. puhtaalta pöydältä – ilman ennako-oletuksia (Judén-Tupakka 2007, 84). Tutkielman tekeminen ilman ennako-oletuksia on haasteellista teoriaosuuden kirjoittamisen jälkeen. Perhetyötä tutkiessani on kuitenkin suuri etu, että minulla ei ole kokemusta itse perhetyön tekemisestä tai vanhemmuudesta, jolloin kokemukseni ei vaikuta tutkimuksen tekemiseen. Kokemattomuuteni tässä tilanteessa tulee nähdä positiivisena, koska fenomenologia ei edellytä tutkijan kokemuksellisuutta tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2003, 80).

Fenomenologiassa tutkimuksen kohteena ovat toisen ihmisen kokemukset ja heidän suhde omaan elämäntodellisuuteensa. Kokemuksellisuus on fenomenologisen filosofian mukaan ihmisen maailmasuhteen perusmuoto ja fenomenologiassa uskotaan, että ihmisen suhde maailmaan on aina merkityksellistä – kaikki merkitsee meille jotakin. Fenomenologisen tutkimuksen varsinaisena kohteena ovat siis merkitykset, joista kokemukset muotoutuvat. Merkitykset, joiden kautta todellisuus meille avautuu, eivät ole ihmisissä synnynnäisesti, vaan ne muotoutuvat yhteisöjen kautta. (Laine 2001, 26-28.) Pulkkinen (2010, 29) puolestaan irrottaisi fenomenologisen tutkimuskohteen Laineen (2001) merkityksistä ja keskittyisi kokemukselliseen todellisuuteen – jokapäiväisen naiivin arkiasenteemme vastinpariin. Laadullisen fenomenologisen tutkimusprosessin keskeisinä rakennetekijöinä voidaan Perttulan (1995, 41) mukaan pitää neljää eri tilannetta: toisen ihmisen kokemusta, hänen tapaansa ilmaista kokemuksensa, tutkijan kokemusta toisen ihmisen

kokemuksesta ja sen ilmaisusta sekä tutkijan tapaa ilmaista kokemuksensa toisen kokemuksesta. Näin ollen laadullista tutkimusotetta soveltava luotettava tutkimus rakentuu siihen oletukseen, että tutkijan kokemus vastaa tutkittavan alkuperäistä kokemusta. Tutkimusprosessin aikana on tutkijan on tiedostettava ja vapauduttava omista kokemuksistaan, jotta tutkittavan kokemusmaailman olemus tavoitetaan (Judén-Tupakka 2007, 85). On kuitenkin huomattava, että omat aikaisemmat kokemukseni ja kokemattomuuteni (esimerkiksi vanhemmuudesta) sekä kokemukseni haastattelutilanteesta ei millään voi vastata tutkittavan alkuperäistä kokemusta, joten tutkimukseni analyysiin tulee automaattisesti vaikuttamaan joltain osin oma erilainen kokemusmaailmani. Pyrin kuitenkin mahdollisimman realistisesti kuvaamaan tutkittavien kokemuksia.

Hermeneutiikan teoriana ja tehtävänä on yleisesti ymmärtäminen ja tulkinta maailmassa (Kakkori 2009, 279; Laine 2001, 29). Hermeneuttinen tutkimuksen kohteena on ihmisten välisen kommunikaation maailma. Hermeneutiikassa on kyse tulkinnoista ja etenkin ilmaisujen tulkinnoista. Yleisimpinä tulkintojen kohteena ovat Pekkolanin (2008) esittämät kielelliset ilmaisut ja tekstit, mutta myös keholliset ilmaisut (eleet, ilmeet, liikkeet) ovat tutkimuksen kohteena. Hermeneutiikassa luonnehditaan tutkijan ja tutkittavan välistä suhdetta dialogiseksi. Tutkimuksen tulkintaprosessin päämääränä on yhteisymmärrys tutkittavan näkemyksestä, jonka tavoittelemisen edellyttää dialogin avoimuutta ja halukkuutta antautua merkityksistä neuvotteluun. Yhteisymmärrys saavutetaan myös silloin, kun sekä tutkija että tutkittavat ovat valmiita taivuttamaan omaa maailmankuvaansa vieraaseen kokemukseen. (Pekkola 2008,180; Laine 2001, 29.) Yhteisymmärrys ei kuitenkaan Varton (1992, 59) mukaan tarkoita toisen täydellistä ymmärtämistä, koska se ei ole mahdollista. On tärkeää ymmärtää, että tulkinta ja ymmärtäminen sekä yhteisymmärrys tuottaa tulosta vain silloin, kun niiden päämäärä on etukäteen asetettu mahdollisuuksien rajoihin. Tutkimuksen hermeneuttinen ulottuvuus sopii hyvin arkielämän tutkimiseen. Hermeneuttisessa ajattelussa ihminen toimii arkielämässä luontaisen ymmärryksen varassa, jota kutsutaan myös esiymmärrykseksi (Laine 2001, 30).

Hermeneuttinen ulottuvuus tulee fenomenologiseen tutkimukseen mukaan silloin, kun on tarvetta tulkinnalle. Kokemuksien tutkimisessa tämä näkyy oletuksena, että tutkittavat ilmiöt ovat läsnä ihmisten elämissä maailmassa, mutta eivät suoraan avaudu käsitteellistämislle ja ymmärtämiselle. Tutkijalla on tutkittavaan aineistoon ikään kuin tulkinnan avaimet ja periaatteet, joiden avulla tutkija rajaa tutkittavan maailmaa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 34-35; Kakkori 2009, 279.) Fenomenologiaa ja hermeneutiikkaa yhdistää niiden kaksitasoinen rakenne; perustason muodostavat tutkittavan esiymmärryksen kautta koettu elämä ja kokemukset, ja perustason kohdistuva itse tutkimus tapahtuu toisella tasolla. Tällä tasolla tutkija pyrkii käsitteellistämään,

tematisoimaan ja refleктоimaan ensimmäisellä tasolla esiin tulleita merkityksiä. (Laine 2001, 30.) Hermeneutiikalla ja fenomenologialla on annettavaa sekä toisillensa että erityisesti ihmistieteille. Tutkijan on kuitenkin huomioitava, että niillä on myös perustavanlaatuisia eroja. Fenomenologia ei muutu automaattisesti hermeneuttis-fenomenologiseksi tutkimusmetodiksi vain siksi, että tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan asioita, vaan on tärkeää, että tutkija on ymmärtänyt sekä hermeneuttisen että fenomenologisen filosofian perusteet. (Kakkori 2009, 279.)

5.5.2 Sisällönanalyysi ja merkitysten teemoittelu

Sisällönanalyysia kuvataan perusanalyysimenetelmänä, jota voi käyttää kaikissa kvalitatiivisen tutkimuksen perinteissä. Tutkielmassani pidän sisällönanalyysia väljänä teoreettisena kehyksenä, jonka liitän aineiston teemoitteluun. Sisällönanalyysissa korostetaan tarkkaan rajatun ja kapean ilmiön valitsemista tutkimuksen kohteeksi. Tämä edellyttää tutkijalta malttia silloin, kun tutkija lukee aineistoa – kaikkea uutta, yllättävää ja mielenkiintoista aineistosta nousevaa ei voi tutkia. Jos tutkija haluaa oman mielenkiintonsa johdantelemana sisällyttää sisällöllisesti eri tyyppistä aineistoa tutkimukseensa, liittyy siihen aina tutkimuksen hajanaisuuden riski. Vaikka tutkittava ilmiö kuvataan tutkimuksen analyysivaiheessa tarkkaan rajatuksi ja kapeaksi, on tutkijan huomioitava, että valitusta ilmiöstä on kerrottava kaikki, mitä siitä saa irti. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 93-95; Kiviniemi 2001, 71.)

Tutkielmani tutkimuskysymyksissä ja -tavoitteissa olen olettanut löytävänä haastatteluaineistoista merkityksiä. Analyysia miettiessäni pysähdyin kuitenkin pohtimaan, mitä ovat merkitykset – mistä ne tulevat ja miten ne rakentuvat? Miten voisin löytää aineistosta merkityksiä, jos en osaa selittää niitä itselleni? Oma merkityspohdintaani lohduttaa Varton (1992, 55) toteamus, jonka mukaan ratkaisu merkityksen määrittelyyn on tietokykymme ulottumattomissa. Merkitykset ovat aina silloin tilanteissa läsnä, kun ihminenkin on. Merkityksien laaja-alaisena lähtökohtana voidaan pitää sitä, että ihmisten maailman on aina merkitysten maailma. Tutkimuksen näkökulmasta merkitys näyttäytyy tutkimuskohteesta saatavana laatuna, joka esiintyy omien yhteyksiensä ja rakenteidensa kautta. Näiden merkitysten pohjalta tutkija tekee tutkimustaan; määrittelemällä ja tarkentamalla merkityksiä, järkiperaistämällä ja raportoimalla ne niin, että muutkin ymmärtävät, mistä tutkimuksessa on kyse. Merkitysten maailman ymmärtämiseksi on ehkä syytä vielä yksinkertaistaa merkitysmaailmoja vertaamalla esineiden maailman ja merkitysten maailman eroja. Esineiden maailma rakentuu kaikille lähes samanlaisina ymmärrettyjen esineiden yhteisenä maailmana, jolloin

myös merkitysten maailmat muistuttavat toisiaan. Esineiden maailma on yksitasoinen olioiden maailma, kun taas merkitysten maailma on monikerroksinen olioiden, niiden välisten suhteiden, metaforien, fiktiivisten ja monien muiden merkitysten rakentama. Merkitysten maailman monikerroksisuus vesittää ajatuksen, että se olisi muodostunut kaikille ihmisille samannäköiseksi tai tasalaatuiseksi. (Varto 1992, 55-56.)

Teemoittelu ymmärretään usein varsinaiseksi aineiston analyysitekniikaksi, vaikka tosiasiasa teemoittelua ei voida tehdä ennen sisällönanalyysia ja aineiston litterointia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95). Teemahaastattelurungon avulla haastattelutilanteessa on käyty läpi kaikki tutkimukselle tärkeät teemat. Haastatteluaineiston analyysin ensimmäisenä tehtävänä on järjestää aineisto teemoittain, joskin haastattelut ei aina etene suunniteltujen teemojen mukaisesti. Teemahaastattelun mahdollistama vuorovaikutus ja keskustelu (esim. Hirsjärvi & Hurme 2011) saattaa levittää vastauksia ja kommentteja johonkin kysymykseen eri puolille yksittäistä haastattelua, jolloin niiden löytäminen edellyttää haastattelujen huolellista lukemista. (Eskola 2001, 143.)

Tutkielmassani pyrin selvittämään niitä merkityksiä, joita vanhemmat antavat kokemuksiensa kautta perhetyölle ja arjelleen. Tutkimusasetelma on konkreettinen ja käytännöllinen, jolloin teemoittelu aineiston analyysimenetelmänä on suositeltava. Teemoittelulla pyritään nostamaan aineistosta esiin tutkimusongelmaan nähden olennaisia ja sitä valaisevia teemoja. Onnistunut teemoittelu edellyttää teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimustekstissä näkyy niiden lomittumisena toisiinsa. (Eskola & Suoranta 1998, 175-179.)

5.6 Analyysin toteutus

Litteroin jokaisen haastattelun heti seuraavana päivänä. Litterointi oli helpompaa silloin, kun haastattelutilanne on vielä tuoreena mielessä. Litterointi oli raskas prosessi, jota Nikander (2010, 433) on lohduttanut sillä ajatuksella, että litteroinnilla ei voida koskaan tavoittaa täydellisesti alkuperäistä puhetilannetta. Litteroinnissa koin tärkeimpänä tavoittaa tarkasti haastateltavien puheen sisältö, enkä niinkään kiinnittänyt huomioita puheen tuottamisen tapoihin, esimerkiksi intonaatioihin. Myös Ruusuvuori (2010, 424-425) on todennut litteroinnin tarkkuuden määrittävän tutkimusongelman ja metodisen lähestymistavan perusteella; esimerkiksi vuorovaikutustilanteiden tutkimisessa puhe tulisi litteroida mahdollisimman yksityiskohtaisesti, kun taas puheen

asiasisältöjen tutkimisessa ei yksityiskohtaista litterointia edellytetä. Litteroitua aineistoa kuudesta haastattelusta syntyi fontilla 12 ja rivivälillä 1,5 yhteensä 72 sivua.

Haastatteluaineiston analyysissä on kyse tiivistämisestä, eli keskeisten ilmiöiden pelkistämisestä ja niiden nostamisesta esiin haastatteluista. Aineiston analyysin toteutuksessa lähdin liikkeelle Eskolan (2007, 44) ohjeiden mukaisesti, joissa hän on suositellut litteroidun aineiston järjestämistä teemoittain uudelleen leikkaa ja liimaa -menetelmällä, jota toteutin tietokoneen avulla. Lähdin rakentamaan analyysia lukemalla aineistoani useaan kertaan ja keräämällä samoihin teemoihin liittyviä merkityksenantoja vanhempien puheesta, jolloin aineisto rakentui automaattisesti teemojen ympärille. Valitsin tutkimustuloksiini kiinnostavimmat ja tutkimuksen kannalta tärkeimmät teemat, joita haastatteluaineistosta nousi ensin useita kappaleita. Osa löytämistäni teemoista oli toisiinsa nähden päällekkäisiä, joten niiden yhdistelemisen avulla sain lopulta työhöni teemakokonaisuuden, joka sisälsi kaikki kiinnostavimmat ja tutkimuskysymysten kannalta oleelliset merkitykset.

Analyysissäni olen merkinnyt eri haastattelut numeroilla 1-6. Analyysissä olevien suorien aineisto-otteiden perään olen merkinnyt haastateltavan numeron (H1, H2, H3, jne.), jotta aineisto-otteista selviää lukijalle, mitkä lainaukset ovat kenenkin haastateltavan. Haastateltaville vanhemmille en nähnyt syytä keksiä aineisto-otteisiin uusia nimiä, sillä käyttämäni merkintätapa suojaa heidän tunnistettavuuttaan. Haastatteluihin osallistuneiden vanhempien lapsien nimet olen muuttanut anonyymiteetin säilyttämiseksi ja aineisto-otteiden lukutavan helpottamiseksi.

5.7 Tutkimuseettiset kysymykset

Hyvän tutkimuksen toteuttaminen vaatii tutkimuksen tekijältä ehdotonta rehellisyyttä ja luotettavuutta (Hirvonen 2006, 31-32). Tutkimuseetiikasta lukiessaan huomaa, kuinka vastuullista tutkimuksen tekeminen on. Hirvonen (2006, 45) korostaa vastuunottamisen yhteydessä nimenomaan rehellisyyttä, luotettavuutta ja huolellisuuden vaatimuksia, joita tutkimus tekijältään vaatii. Eettisyyden pohtiminen tulee aiheelliseksi tutkielmassani tekemiäni haastattelujen myötä. Jo ennen haastatteluiden toteuttamista on tärkeää, että tutkittavaa informoidaan totuudenmukaisesti tutkimuksen tarkoituksesta ja siihen osallistumisen ehdoista. (Hallamaa, Lötjönen, Sorvali & Launis 2006, 17).

Hirsjärven ja Hurmeen (2011) mukaan haastattelututkimuksissa, joissa ollaan suoraan kontaktissa tutkimukseen osallistuvien kanssa, on erityisen paljon monitasoisia eettisiä ongelmia. Kuitenkin

juuri ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa on määritelty tärkeimmiksi eettisiksi periaatteiksi informointiin perustuvan suostumuksen allekirjoittaminen, luottamuksellisuuden, seurauksien ja yksityisyyden selvittäminen ja takaaminen tutkittavalle. (Mt., 19-20.) Eettisen pohdiskelun myötä yksi tutkielmani tärkeimmäksi eettiseksi ongelmaksi nousi yksityisyyden takaaminen ja anonymisointi, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että haastattelulitteraatiosta on poistettu tai muutettu haastateltavien tunnistetiedot (esim. Kuula & Tiitinen 2010, 452). Anonymisoinnin vuoksi päätettiin jo tutkimuslupavaiheessa jättää tutkielmassa mainitsematta tutkielmaan osallistuvan kunnan nimi. Lisäksi olen aineiston litterointivaiheessa muuttanut tutkittavien nimitiedot ja haastatteluissa esiintyvät paikkakunnat, jotta tutkimukseen osallistuneita vanhempia ja heidän lapsiaan ei enää kirjoitetusta aineistosta tunnistettaisi.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä tutkielman osiossa esitän tutkimustulokset, joissa pyrin tuomaan esiin niiden merkitysten kokonaisuuden, joka on liittynyt vanhempien kokemuksiin ennaltaehkäisevän perhetyön palveluun ja sen aikaansaamiin muutoksiin perheiden arjessa. Analyysin tuloksena vanhempien haastatteluista nousi kolme merkitysteemaa arjelle ennen perhetyötä ja kolme merkitysteemaa arjelle perhetyön jälkeen. Lisäksi itsessään perhetyölle annettuja merkitysteemoja nousi aineistostani myöskin kolme kappaletta. Teemat lomittuvat merkitystenannoiltaan osittain toistensa päälle, mutta käsittelen niitä tulososassa erikseen, koska ne ovat esiintyneet myös haastattelutilanteissa toisistaan erillisinä. Tutkielman aineisto ei anna kattavaa kuvaa vanhempien ennaltaehkäisevälle perhetyölle antamista merkityksistä, mutta sen kautta pystytään teemoittelun avulla kuvaamaan pienen vanhempien joukon antamia merkityksiä perhetyölle ja arjen muutoksia. Tutkimustuloksissa ja teemojen otsikoinnissa olen tietoisesti ulkoasun ja luottavuuden helpottamiseksi käyttänyt välillä pelkästään perhetyön käsitettä, vaikka tutkimustulokset perustuvat ennaltaehkäisevään perhetyöhön.

6.1 Perheen arjen merkitykset ennen perhetyötä

Tämän tutkielman tavoitteena on kuvata vanhempien kokemuksia ennaltaehkäisevästä perhetyöstä ja arjen muutoksista. Arki tuli tutkielman näkökulmaksi jo varhaisessa vaiheessa, koska konkreettisella ja käytännönläheisellä perhetyöllä pyritään vastaamaan juuri perheiden arjen tarpeisiin (Hovi-Pulsa 2011). Alkuperäisenä ajatuksenani oli tutkia arkea koko perheen näkökulmasta, mutta päätös haastatella pelkästään vanhempia ohjasi arjen tutkimuksen koskemaan heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään. Lisäksi tutkielman tarkoituksena on kuvata perheiden arjessa tapahtuneita muutoksia, jotka arjen tutkimuksessa Rönkä ym. (2009, 14) kuvaavat lyhytaikaisina.

Pyrin esittämään haastatteluaineistoni avulla vanhempien kokemuksissaan arjelle antamia merkityksiä ennen ja jälkeen perhetyön. Tiedostaen, että aineistosta saatavat merkitykset esiintyvät aina omien rakenteidensa ja yhteyksiensä kautta (Varto 1992, 55), jätän kuitenkin näiden merkitysten taustalla esiintyvät yhteydet analyysin ulkopuolelle. Vanhempien arjelle antamat teemat nousivat aineistosta vahvoina ja siksi merkitysteemojen nostaminen aineistosta oli kohtuullisen vaivatonta. Arki ennen ennaltaehkäisevää perhetyötä näyttäytyi lähes kaikille vanhemmille raskaana ja väsyttävänä, osalle jopa pelottavanakin. Yksi haastateltavista ei kokenut

arjessaan olevan minkäänlaisia ongelmia. Vanhemmat kuvasivat arjen kokemuksiaan ennen perhetyötä myös huolen käsitteen kautta – huoli oli jatkuvaa ja uuvuttavaa. Muutamassa perheessä huolta lapsesta tai nuoresta koettiin myös perheen ulkopuolella. Näiden seikkojen vuoksi käsittelen erillisenä teemana myös vanhemmilla esiintyneitä huolen teemoja, koska ne ovat myös toimineet pohjana ennaltaehkäisevälle perhetyölle.

6.1.1 Arki ennen perhetyötä

Pyytäessäni tutkielmaan osallistuvia vanhempia kuvailemaan normaalia arkeaan, he kuvasivat sitä usein koulun ja kodin askareiden kautta. Lisäksi osassa perheissä arkea rakensivat myös harrastukset. Aineistosta yleistäen perheiden päivät rakentuivat lapsien kouluun lähdöstä ja paluusta iltapäivällä, omasta työstä, läksyjen teosta, kotitöistä, harrastuksista, kavereista ja kotiintuloajoista sekä iltatoimista. Melkein kaikissa perheissä arki sai merkityksiä näiden tapahtumien kautta.

Meidän arki no mä oon kolmelta kotona Riku on yleensä kotona kun mä tuun ja sitten siinä vaihdetaan kuulumisia ja laitetaan ruokaa ja syödään ja tehdään läksyt ja sitten puuhastellaan mitä puuhastellaan et ihan normaalia ei siinä mitään. (H6)

Haastatteluihin osallistuneet vanhemmat kuvasivat arkeaan hyvin tavalliseksi ja siltä se näyttäytyi myös aineistoa lukiessa. Se ei rakentunut rutiinittomuuden, epäsäännöllisten rytmien, perushoivan puuttumisen tai vahingollisten rutiinien kautta, kuten Hovi-Pulsa (2011, 86-92) kuvailee lapselle vahingollista arkea. Ratkaistakseen itse lapsen tai nuoren ongelmallisen käyttäytymisen, vanhemmat olivat muuttaneet omaa arkeaan paljonkin, mutta se ei missään tilanteessa muuttunut yhdellekään perheelle vahingolliseksi – enemmänkin raskaaksi.

Arki on kuitenkin vanhempien kokemusten perusteella myös hyvin kaksijakoista (Törrönen 2012, 47-65), sillä hyvien ja onnellisten tapahtumien ohessa arjessa esiintyi myös kiirettä ja raskautta. Haastattelutilanteissa vanhempien kanssa keskityttiin enemmän arjen kääntöpuoleen – juuri kiireeseen ja erityisesti siihen raskauteen, jota jatkuva huoli lapsesta tuo arkeen. Kuitenkin vanhemmat itse toivat haastatteluihin myös kokemuksiaan niistä arjen valoisammistakin puolista, jotta arki ei näyttäytyisi vain yksipuoleisesti aineistossa.

Kyllä sieltä aina tulee niitä valonpilkahduksia sieltä täältä sitten että ei se pelkkää sitä rämpimistä oo. (H2)

Aineistossa vanhempien kokemukset arjesta eivät niinkään liittyneet Törrösen (2012) esittämään ruuhkavuosien kamppailuun, vaan arjen ongelmat rakentuivat lapsesta aiheutuvan huolen ja

väsymyksen teemojen ympärille. Erityisesti arjen pyörittämisen raskaus tuli esiin yhden huoltajan perheissä, joita haastatteluihin osallistui neljä kappaletta.

Kyllä siinä aina huokasee kun saa sen viikon vapaan et kyllä se on ihan tervetullut se viikko-viikko systeemi. (H2)

Arjen kaksijakoisuutta voisi aineiston perusteella pohtia myös laajemmin parempien ja huonompien ajanjaksojen vaihtelulla (Rönkä ym. 2009, 281). Useat haastateltavat kuvasivat arkea ennen perhetyötä jaksona, jolloin arki tuntui vaikealta ja osittain jopa ylivoimaiselta. Haastattelutilanteessa vanhempien pohtiessa arkeaan ennen perhetyötä huonompi ja raskaampi aikakausi oli ehkä helpompi huomatakin, sillä lähes kaikissa perheissä arki oli muuttunut paremmaksi. Ajanjaksojen vaihteluun voisi myös liittää vanhempien pohdinnan lapsen kehityksen jaksottaisuudesta. Muutamat vanhemmat liittivät lapsen tai nuoren huonon tai ongelmallisen käytöksen myös luonnolliseen kehittymiseen ja etenkin murrosikään liittyväksi ohimeneväksi ajanjaksoksi.

Mun mielestä Niilo on nyt semmonen perusvaikee murkku. (H2)

Nää väännöt niin mun mielestä ne on semmosia vääntöjä mitä on enemmän tai vähemmän kaikkien nuorien kanssa. (H4)

Vanhemmat kuvasivat arkeaan paljon lapsiensa kautta, ei niinkään omien työaikojensa tai menojojensa kautta. Huoli lapsesta valtaa kokonaisvaltaisesti sekä vanhemman mielen että arjen rakenteet. Vanhemmat pohtivat aineistossa lapsen ongelmallista käyttäytymistä myös muun perheen näkökulmasta. Lapsen ongelmallinen käyttäytyminen ei siis vaikuta pelkästään vanhemman ja lapsen suhteeseen, vaan koko perheen dynamiikkaan.

Se (lapsen käyttäytyminen) vaikuttaa yllättävän paljonkin sanotaan et se on semmonen jännittynyt tila koko ajan siinä perheessä et mitä seuraavaks ja kaikki on vähän niinku sillai. (H1)

Haastatteluihin osallistuneet vanhemmat olivat muuttaneet arkeaan ja perheen rutiineja lapsen ongelmallisen tilanteen helpottamiseksi, kuten myös Ara (2012, 374-378) huomannut vanhempien tekevän. Yksi tällainen muutos aineistossa oli esimerkiksi oman työajan aikaistaminen niin, että vanhempi on kotona lapsen tullessa koulusta. Aran (2012) mukaan lapsen ongelmallinen tilanne saattaa vaikuttaa vanhempien suhteisiin toisiinsa, ystäviinsä tai sukulaisiinsa tai jopa vanhempien omaan identiteettiin. Tutkimustehtävässäni en keskittynyt vanhempien perheen sisäisiin tai ulkoisiin suhteisiin, mutta aineistosta silti nousi muutama tilanne, joissa vanhemmat pohtivat lapsen ongelmallisen käyttäytymisen vaikuttaneen vanhempien väliseen suhteeseen tai jopa avioeroon. Yhtenä vanhempien välisenä kiistan aiheena aineistosta nousivat kysymykset kasvatuskäytännöistä. Tutkimustehtävästäni riippumatta on kuitenkin huomattava, kuinka kokonaisvaltaisesti lapsen

ongelmallinen tilanne vaikuttaa koko perheeseen. Näin ollen aineiston perusteella voi osittain yhtyä Aran (2012) näkemyksiin lapsen tai nuoren ongelmien laajasta vaikuttavuudesta sekä perheen arkeen että sen sisäisiin ja ulkoisiin suhteisiin.

Pienimmästäkin asiasta oli silloin heti riita pystyssä kun se vaikuttaa vanhempiin kaikista eniten niinku keskinäiseen suhteeseen kun esimerkiksi kun jos ei oo niinku yhteiset ne suuntaviivat vaikka ne oliskin aika lähelläkin toisiaan mutta jos siellä on selkeitäkin poikkeuksia niin sehän luo ristiriitaa ja se oli niinku jatkuvaa tappelua. (H1)

6.1.2 Arki vääntönä ja väsymyksenä

Yhtenä aineistosta nousevana arjen kuvailun teemana nousi lapsen tai nuoren kanssa käytävä jatkuva vääntö säännöistä, kotitöistä tai vaikka oikeanlaisesta pukeutumisesta. Vääntö -käsite nousi aineistosta ja kuvaa mielestäni hyvin perheessä käytäviä keskusteluja, väittelyjä ja yhteenottoja. Käsitettä käytettiin paljon arjen kuvailussa, mutta se erotettiin kuitenkin riidoista, joista useat haastateltavat puhuivat erikseen. On kuitenkin huomattava, että vanhemmat määrittelivät ongelmia, huolia, riitoja ja vääntöjä hyvin eri tavoin, koska ne ovat subjektiivisia kokemuksia ja näyttäytyvät vanhemmille usein laaja-alaisesti (Ara 2012). Käytän kuitenkin väännön käsitettä kuvaamaan lapsiperheiden arjessa tapahtuvia väittelyjä, yhteenottoja ja riitoja.

Ihan syksyllä alotetaan piposta sun muusta hanskoista ja tota kyllä siis sillai väännetään asioista et en mä nyt tiedä riidelläänkö niin mut väännetään lähes joka asiasta. (H2)

Perheiden arkiset väännöt kuvattiin viikoittaisina, jopa päivittäisinä tapahtumina. Väännöt näyttäytyivät vanhempien puheessa turhina, turhauttavilta ja itseään toistavilta. Vanhempien turhautumista lisäävänä tekijänä voi pitää sitä, että päivittäin ja viikoittain tapahtuvat väännöt liittyivät usein samoihin asioihin. Väännöt näyttäytyivät siis isona osana arkea ja liittyivät mitä arkisempiin asioihin.

No sitä (vääntöä) sanotaan että pienimmästäkin asiassa kun mä sanon että mennään saunaan. (H1)

Osittain väännöistä näytti tulleen myös tapa hoitaa asioita ja jopa keskustella. Vääntö, väittely ja riitely saattaa vallata perheiden arkea niin kokonaisvaltaisesti, että siitä on osittain muodostunut perheenjäsenten pääsääntöinen tapa kommunikoida keskenään. Vääntäminen saattaa tavaksi

muodostuessaan muuttua osaksi arkea – rutiiniksi – jolloin sitä haetaan tai tuodaan tavanomaisesti mukaan arkeen.

Se (arki) monesti menee siihen huudoksi kun loppuu toimintatavat niin se aina esiintyy niin et sitä ruvetaan huutaa toinen toisilleen. (H1)

Väännöt saattoivat näyttäytyä myös neuvotteluna siitä, milloin ja miten esimerkiksi läksyt tehdään. Vaikeimmillaan arkinen vääntö saattaa liittyä esimerkiksi kaikkiin kotitöiden tekemiseen, jolloin roskien vieminen ulos saattaa olla vanhemmalle jopa päivien vääntämisen lopputulos.

Kyllä se on semmosta jatkuvaa kädenvääntöä niistä (läksyistä) sitten että... No kyllä siis joka asiasta me väännetään. (H2)

Sekin et Arton saa tekemään jotain (kotitöitä) niin se on kans aikamoisten ponnisteluiden tulos et siitä saa vääntää ihan hirveesti. (H5)

Jatkuvalla ja turhauttavalla arkisella väännöllä on myös vaikutuksensa vanhempien jaksamiseen. Jatkuva samoista asioista vääntäminen kuluttaa vanhempien voimavaroja pitkällä aikavälillä. Yksi haastatteluihin osallistuneista vanhemmista kuvaili arkea uuvuttavaksi myös ilman päivittäisiä vääntöjä. Haastatteluaineistossa kuitenkin neljä kuudesta haastatellusta vanhemmasta kuvaili arjessaan esiintyvän uupumusta ja väsymystä.

Sit tietysti arki rakentuu niin pitkälle koulun ja kotitehtävien läksyjen luvun ja kokeisiin luvun ja sit kun se ei maistu ja jos siitä joutuu niinku päivittäin vääntämään niin onhan se nyt aika raskasta. (H3)

On kuitenkin huomattava, että etenkin yhden huoltajan perheissä lapsen ongelmallinen tilanne on raskas jo yksistään, eikä näissä tilanteissa voi vanhemman väsymystä liittää yksistään lapsen kanssa vääntämiseen. Yhden huoltajan perheiden vanhempien haastatteluissa esiintyi enemmän puhetta väsymyksestä kuin kahden vanhemman perheissä, joskin myös kahden vanhemman perheissä väsymyksen teema nousi esiin. Väsymys näyttäytyi niin arkisten askareiden tekemisessä kuin osittain myös luovuttamisena niissä asioissa, joissa oli vielä aikaisemmin yritetty auttaa.

No se (väsymys) vaikuttaa niinku kaikkeen et sä jaksat niinku ruuanlaittoon keskittyä et sä meet siinä kohtaa mistä aita on matalin et ostat sitä maksalaatikkoo tai teet semmosen nopeen sörsselin. (H1)

Sitten niinku alko jo luovuttaa (läksyissä) et nyt ei ei että ei me niinku sitä koulua voida käydä sen puolesta. (H3)

Myös vanhempien tekemät suuret muutokset arjessa ovat aiheuttaneet heille väsymystä. Arjen rutiinien puuttuessa osittain (esimerkiksi lapsi ei syö aamupalaa) tai sääntöjen rikkomisessa (lapsi ei noudata kotiintuloaikoja) vanhemmat ovat tehneet suuriakin muutoksia, uhranneet paljon omasta

vapaa-ajastaan ja perhe-elämästään. Ongelmallisesti käyttäytyvän ja huolta herättävän lapsen puolesta vanhemmat ovat uhranneet voimavaroja, jolloin väsymys on näkynyt jopa töissä.

Esimerkiks kun Mika ei tullu kotio ni mä olin kerta kaikkiaan väsyny hakeen sitä. Mä varmaan puoli vuotta joka päivä ku koulu loppu ja taikka kun mä tuun töistä mä kiersin kaikki sen luokkakaverit ja jostakin se löyty useimmiten ja sitten jossain vaiheessa mä sanoin että mä nyt oon kyllästynyt kiertään... Se vaikutti jopa keskittymiseen töissä kun mietit vaan mistäpäin sitä lähtee hakeen kun lähtee töistä et kokonaisvaltaisesti semmoseen täytyy sanoo et täytyy ihmetellä että itte sen prässin kesti loppujenlopuks. (H1)

6.1.3 Arki pelkona

Ennen ennaltaehkäisevän perhetyön aloittamista arkea kuvailtiin myös hyvin vakavien ja pelottavien tapahtumien kautta, jonka vuoksi pelon teema on nostettu yhdeksi perheiden arkea kuvaavaksi kokonaisuudeksi. Tässä luvussa käsittelen pelkoa erillisenä huolen käsitteestä, koska ymmärrän pelon voimakkaampana ja tilannesidonnaisempana tunteena kuin huolen, jonka taustalla on esimerkiksi huoli lapsen kehittymisestä (Saarnio 2004, 240). Olen kuitenkin tietoinen, että pelon ja huolen käsitteitä ei tässä yhteydessä voi myöskään täysin erottaa toisistaan.

Ja tota se tietysti aiheutti koko ajan närää ja välillä ettei saanut puhelimella kiinni oli teillä tietämättömillä. (H1)

Pelottavia tilanteita esiintyi perheiden arjessa erityisesti kapinoinnissa sääntöjä ja rajoja kohtaan. Kahdessa tutkimukseen osallistuneessa perheessä pelkoa oli herättänyt lapsen kapinointi vanhempia, rajoja ja kotiintuloaikoja kohtaan. Pahimmissa tilanteissa perheen lapsi ei tullut sovittuna aikana kotiin, ei vastannut puhelimeen, eikä ilmoittanut olinpaikkaansa.

Täytyy sanoo että se on ollu se karmein tilanne kun on ollu että kun ei tiedä missä toinen on ja mitä on tapahtunu. (H1)

Tällaisten yksittäisten pelkoa herättäneiden tilanteiden takia vanhemmat eivät vielä ottaneet yhteyttä ennaltaehkäisevään perhetyöhön, vaan vanhemmat sietivät yllättävän monta erilaista pelottavaakin tapahtumaa ennen kuin pyysivät apua. Tosin perhe näyttäytyy edelleenkin tänä päivänä Jallinojan (2003) mukaan jäsenilleen yksityisenä, jolloin myös ulkopuolisen avun pyytäminen ja ongelmien myöntäminen ei ole välttämättä niin yksiselitteistä.

Se teki semmosta katoamisia sun muita sitten että tota ei vastannut puhelimeen, ei tullut silloin kun piti ja tälläst ja sitten siitä oikeastaan lähti se että mä olin yhteydessä (perhetyöntekijään) että jotain tarttis vähän jeesiä siihen sitten. (H2)

Vanhempien aineistossa kuvaama pelko liitettiin myös ajatteluun lapsen tulevaisuudesta. Aineistoa lukiessa huomaa, kuinka vanhemmat yhdistivät lasten oppimia huonoja käyttäytymismalleja tulevaisuuteen ja pohtivat tulevaisuuden ongelmia niiden kautta. Kun Nätkin (2003, 38) määrittelee lapsen edun tasapainoisena kehityksenä, voidaan vastakohtaisesti ajatella että vanhempien pelko lastensa käyttäytymismalleista liittyy huoleen kehityksen vääristymisestä. Yhtenä pelottavana lasten käyttäytymismallina nähtiin varastelu, joka otettiin perhetyön keskeiseksi työskentelyn kohteeksi, jotta vastaavanlainen haitallinen käyttäytyminen ei jatkuisi pidempään.

Mutta tota se perhetyön juttu niin se liittyy siihen kun tuo isompi (lapsista) varasteli niin hänen takiaan. (H5)

Ja sitten esiinty varastelua multa rahaa ei ulkopuolisilta ei taikka siis äitiltään, isovanhemmiltaan, minulta mutta ei sitten sen kauemmaks ei menny. (H1)

Arkeen liittyvät pelot eivät kaikissa tapauksissa olleet vain vanhemmilta ilmaistuja, vaan yhdessä haastatteluun osallistuneessa perheessä pelko lapsen käyttäytymisestä heräsi koulussa. Tällaisessa tilanteessa pelko lapsen käyttäytymisestä sekä koulussa että kotona on saanut perheen ulkopuolisen viranomaisen ottamaan yhteyttä ennaltaehkäisevään perhetyöhön. Koulun ja kodin ollessa toisistaan erillisinä ympäristöinä, pelkoa herättävät käyttäytymismallit eivät välttämättä näyttäyty samalla tavalla molemmissa.

Se sai ja saa yhä edelleen välillä semmosia raivareita sitten se vähän hakkas itteensä ja löi päätään pulpettiin ja seinään ja kiukutteli ja sitten ku sille tuli se stoppi niin se ei tehny yhtään mitään... Ne (raivarit) on kotona ehkä helpompi hallita kun siinä ei oo sitä kahtakymmentä muuta oppilasta ketä pitää huomioida niin niin ne sai niitä käsittelee erilailla kotona kun koulussa. (H6)

Pelko lapsen käyttäytymisestä on kuitenkin jokaisen subjektiivinen tunne, jonka perusteella viranomaisen tuleekin tarjota perheelle apua, koska lapsen tilanne ei koulun näkökulmasta näyttäyty normaalina. Kuitenkin on huomattava, miten ulkopuolisen tahon ilmaisema pelko lapsen tilanteesta ja ohjaus ennaltaehkäisevän perhetyön palveluun oli aineistossa ainoa tapaus, jossa perhetyöllä ei nähty olevan vaikutusta perheen arkeen. Tässä näyttäytyy osittain Hurtigin (2003, 76-77) ajatus siitä, kuinka epämääräisenä perheen ulkopuoliselta ilmaistu huoli tai pelko näyttäyty joko vanhemmalle itselleen tai perhetyöntekijälle. Toisaalta on myös huomioitava, että viranomaisen on lastensuojelulain (88/2010, 25§) nojalla velvoitettu ilmoittamaan huolestaan, jolloin tällaisilta lasten erilaisten elinympäristöjen näkemyseroilta ja ristiriidoilta ei voida välttyä.

6.1.4 Arki jatkuvana huolena

Tutkielmaan osallistuvat vanhemmat kuvasivat arkeaan paljon huolen käsitteen kautta. Pyhäjoki ja Koskimies (2009, 187) ovat mieltäneet huolen tunteen kohdistuvan aina lapsen tai nuoren tulevaisuuteen. Vanhempien haastatteluissa puhetta huolesta ei kuitenkaan liitetty automaattisesti tulevaisuuteen, vaan huolipuhe näyttäytyi enemmän vallitsevassa tilanteessa. Saattaa olla, että huolen kohdistaminen tulevaisuuteen on ominaisempaa viranomaisille (opettaja, terveydenhoitaja) kuin lapsen kanssa päivittäistä arkea eläville vanhemmille, joiden tulevaisuuden pohdinta saattaa uuvuttavimmassa tapauksessa rajoittua kuluvasta päivästä selviämiseen. Saarnion (2004, 240) mainitsemia huolenaiheita (kuten kouluvihtymättömyys, syrjäytyminen) löytyi myös vanhempien huolipuheesta, mutta näiden lisäksi vanhempien huolena oli lapsien rajojen rikkominen ja huono käyttäytyminen.

No kyllähän se että kun ei yhtään tiedä missä mies menee sitten että kun se oli tosiaan sitten ihan totaalaisesti että puhelimeen ei saa yhteyttä taikka sitten hän ei vastaa siihen ja mitkään kotiintuloajat ei pidä kautta kiinnosta. (H2)

Yhtenä haastatteluaineistosta esiin nostettavana merkittävänä vanhempien huolenaiheena on ollut huoli sääntöjen noudattamisesta ja kotona tapahtuvasta jatkuvasta rajankäynnistä sääntöjen suhteen. Sääntöjen ja rajojen kohdalla ei voida sanoa, että vanhemmat eivät olisi halunneet tai olleet kykeneviä asettamaan lapsilleen rajoja, (Rantala 2002, 104-105) vaan lapset jättivät surutta nämä säännöt ja rajat omaan arvoonsa.

Eliikkä Mika yritti niitä sääntöjä mitä oli asetettu kiertää mahdollisimman paljon tai olla piittaamatta niistä ja tota se tietysti aiheutti kokoajan närää ja välillä ettei saanut puhelimella kiinni oli teillä tietämättömillä. (H1)

Sääntöjen ja rajojen jatkuva rikkominen kertoo kuitenkin perheiden arjesta tietynlaista tarinaa. Kuten jo aikaisemmin on todettu, useassa haastatteluun osallistuneessa perheessä säännöt ja rajat olivat jo asetettuna, mutta niiden rikkomisesta ei välttämättä seurannut selkeästi ja johdonmukaisesti rangaistuksia. Rajojen ja sääntöjen suhteen muutaman perheen kohdalla oli havaittavissa samankaltaisuutta Rantalan (2002) ajatuksiin vanhempien neuvottomuudesta ongelmatilanteissa. Rajojen, sääntöjen ja rangaistusten asettaminen oli myös useammassa perheessä ennaltaehkäisevän perhetyön tavoitteena.

Huoleen sääntöjen ja rajojen noudattamisesta liitettiin myös huoli vanhempien auktoriteettiaseman kyseenalaistamisesta. Vanhemmat kuvailivat huolta valtataisteluna, jossa jokainen vanhemman

asettama raja tai sääntö kyseenalaistettiin lapsen tai nuoren taholta. Auktoriteettiaseman kyseenalaistaminen nousi esiin etenkin yhden huoltajan perheissä, joissa myös kaivattiin toista vanhempaa rajankäyntiin tueksi.

Sanotaan että jokaiseen asiaan mitä nyt koetaan että mihin vanhemman auktoriteetti kyseenalaistetaan vähän joka asiassa. (H1)

Varmaan se että kuka täällä talossa määrää se on se edelleenkin haetaan sitä samaa että että tota mut se johtuu aika paljon siitä että täytyis olla se mies joka olis siinä. (H5)

Vanhempien kuvaillessaan arkeaan korostui koulun merkitys yhtenä arkea ja arjen rutiineja rakentavana ympäristönä. Koulusta ja koulunkäynnistä aiheutui myös paljon huolta vanhemmille. Aineistosta nouseva huolipuhe koulusta, sen käymisestä ja etenkin läksyistä kertoo myös vanhempien asennoitumisesta koulunkäyntiä kohtaan – järjestäen kaikissa perheissä arvostettiin koulua ja koulutusta, eikä yhdessäkään perheessä koulun merkitystä vähätelty.

Siis sitä on ihan mahdolloman vaikeeta auttaa läksyissä. Se ei jotenkin onnistu et se on ollu mulla semmonen tosi iso huolenaihe. (H4)

Koulun ja koulutuksen arvostaminen yhdistettynä huoleen lapsen koulunkäynnistä vaikutti vanhempien arkeen paljon. Kuvaillessaan arkea ennen perhetyötä, vanhemmat kertoivat käyttävänsä paljon omaa vapaa-aikaansa koululäksyissä auttamiseen, niiden tarkistamiseen ja kokeisiin lukemiseen. Osassa perheistä huomattavan osa vanhempien arki-iltojen vapaa-ajasta ja voimavaroista meni myös lapsien patistamisessa koulutöiden tekemiseen.

Niin koulunkäynti ei ollu semmosta jämäkkää ja että muka luetaan ja sitten ei oo luettukaan tai tosin me tehtiin hirveesti töitä sen kanssa niinku yhdessä että luettiin kokeisiin ja katottiin vähän niitten läksyjen perään ja siitä huolimatta niin numerot ei nousu mihinkään ja että vaikka tehtiin ihan hulluna töitä. (H3)

Vanhempien huoli koulunkäynnistä sai aikaan ennaltaehkäisevälle perhetyölle hyvinkin vaativia tavoitteita vanhempien suunnalta. Perhetyöltä kaivattiin apua niin läksyjen tekemiseen, lukemiseen kuin laajemmalti koulumotivaation löytämiseen. Korkeiden vaatimusten taustalla näkyy varmasti vanhempien asennoituminen koulutukseen. Puheessa koulusta ja sen käymisestä huoli suuntautui merkittävästi enemmän tulevaisuuteen (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187) kuin muissa huolen teemoissa, koska koulun käyminen nähdään selkeästi tulevaisuuteen suuntaavana toimintana. Kuitenkin juuri koulunkäynnin kohdalla aineistosta on osittain myös havaittavissa Rantalan (2002, 104-105) esittämä vanhempien avuttomuus. Avuttomuus näyttäytyi tilanteissa, joissa perhetyöltä toivottiin apua läksyjen lukemiseen tai tekemiseen. Sen sijaan että perhetyöntekijä lukee läksyjä lapsen kanssa koen, että työssä pitäisi keskittyä niihin asioihin, jotka ovat kouluhaluttomuuden tai

läksyjen tekemisen rutiinittomuuden taustalla. Osittain perhetyöhön kohdistettuihin toiveisiin on varmasti vaikuttanut se, ettei työnkuva ole ollut vanhemmille selkeä tai vanhemmat eivät alunperinkään ole kokeneet tarvitsevansa perhetyötä (kuten H6).

Sanotaan et semmonen yleinen kiinnostus koulunkäyntiin on ihan nolliassa... Mä en nyt sitten oikeen tiedä että mistä niitä keinoja löytäs että siihen jonkun että kyllähän se siitä ittestä pitäis löytyä kun se ymmärtäs vaan että itselle sitä tehdään sitä työtä tulevaisuuteen. (H2)

Kun Rikulla on lukeminen semmosta puuroa pakkosyöttöä suurin piirtein niin jos ne olis (perhetyössä) vaikka vaan lukenu paljon niin... Että jos olis saanu siitä sitten jotenkin miellyttävämpää. (H6)

Huoli koulunkäynnistä ei herää pelkästään lapsen tai nuoren vanhemmilla. Hurtig (2003) on huolen koordinaatistossaan määritellyt oppimisen lasten ja nuorten kohdalla heidän normina, tehtävänä ja velvollisuutena. Myös haastatteluaineistossa vanhempien suhtautuminen kouluun näyttäytyi näiden määritelmien kautta.

Kolmas aineistosta esiin nostettava huoli liittyy lasten ja nuorten valehteluun. Valehtelu nähdään moraalisesti vääränä, jonka vuoksi vanhemmat kohdistivat siihen paljon huolta. Osittain valehtelun voi nähdä, samoin kuin koulunkäynnin, tulevaisuuteen suunnattuna huolena, koska vanhemmat eivät halua sen rakentuvan lapselle käyttäytymismalliksi. Vanhemmat liittivät valehteluun myös loukkaantumisen ja turhautumisen tunteita – miksi lapsi tai nuori ei voi kertoa totuutta? Loukkaantumisen tunteet nousivat vanhemmilla myös heidän aliarvioimisestaan ja ihmetyksestä; miten lapsi kuvitteli tuon selityksen menevän läpi?

Siis sitä valehtelua oli niinkun muissakin asioissa kun koulujutuissa et ihan semmosta tyhmää selittelyä et jos vaikka tullaan viis – viistoista minuuttia myöhässä niin sitten on kaikenmaailman selityksiä ja tämmösiä, ja kotitöitä kenties tehty tosi huonosti ja sitten selitetään jotain ihan typerää... Et mun mielestä niinku siihen asiaan piti puuttua ihan saman tien ja kunnolla. (H3)

Viimeisenä aineistosta nousevana huolen teamana näyttäytyi kodin ulkopuolelta ilmaistun huolen kokemukset. Kodin ulkopuolinen huoli lapsesta tai nuoresta rajoittui aineistossa vain kouluun, josta huolta ilmaistiin suoraan vanhemmille. Usein koulussa oli jo ennen huolenilmausta kokeiltu erilaisia menetelmiä koulutyöskentelyn helpottamiseksi. Koulun henkilökunnalla esiintyvässä huolella on aineiston perusteella ollut kyse sekä Hurtigin (2003) määrittämästä lapsen institutionaalista tehtävästä että huolesta liittyen lapsen tai nuoren suhteisiin – etenkin vanhempiinsa. Lisäksi yhdessä haastatteluun osallistuneessa perheessä oli havaittu ulkopuolisia huolenilmauksia, jotka liittyivät Hurtigin (2003) määrittämiin ikäkausittaisiin kehityspsykologisiin

normeihin, joiden avulla ammattilaiset pystyvät havaitsemaan erilaisia kehitysviivästymiä tai poikkeamia.

Kyllä siis koululta on ilmastu huolta kyllä mutta tota ei varmaan muualta. (H4)

Ulkopuolinen huolenilmaus liittyen lapsen ja hänen vanhempansa suhteeseen on aineiston perusteella paljon vaikeampi lähtökohta perhetyölle, kuin esimerkiksi vanhempien oma huolenilmaus. Kuten Hurtig (2003) on maininnut, kodin arkitodellisuuden ja lapsen ja vanhemman suhteen arvioiminen on ulkopuoliselle hyvin haasteellista. Tämä haasteellisuus näkyi aineistossa myös vanhempien kokemuksena.

Ne (koulu) varmaan ehkä aatteli että kotona on samoja ongelmia mitä on koulussa että olihan ne mutta oli no eri paikka niin siis suhtaudutaan eri lailla et mä suhtaudun kotona eri lailla kun koulussa suhtaudutaan niin siinä se ympäristö vaikuttaa paljon varmaan. (H6)

Pyhäjoki ja Koskimies (2009, 118) ovat korostaneet huolen puheeksi ottamista aina perheen kanssa. Huolen puheeksi ottamista on pyritty myös helpottamaan luomalla lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille huolen vyöhykkeistö (Erikson & Arnkil 2005, 25), jonka avulla oma huoli lapsen tilanteesta on mahdollista jäsentää paremmin. Vyöhykkeistön avulla on myös helpompaa pukea oma huolensa sanoiksi ja keskusteluksi sekä muiden ammattilaisten että vanhempien kanssa. Väärin ilmaistuna huoli saattaa näyttäytyä kodin syyttämiseltä ja tällöin kotiin tarjotut palvelut varmasti näyttäytyvät avun tuputtamiselta tai Hurtigin (2003) esittämänä tunkeiluna perheen arkeen.

Vaikka mä koko ajan olin sanonut että ei meillä oo kotona mitään ongelmia että mun mielestä meillä kaikki sujuu kotona ihan ok ja ja mutta jotenkin musta tuntuu välillä et ne ei kuunnellu mitä mä sanoin että ne sysäs niinku sen kaiken että kotona ongelma ja koulussa ei oo ongelmaa et se heijastaa kotoa sinne kouluun. (H6)

Vaikka lapsen tilanne koulussa ja kotona ei näyttäydy välttämättä ollenkaan samanlaisena, ei huolen perusteella tarjottu apu kuitenkaan haastatteluaineistossa näyttäytynyt vanhemmille tunkeiluna heidän arkeensa (Hurtig 2003, 76-77). Tämä johtunee osittain myös siitä, että ennaltaehkäisevä perhetyö perustuu vapaaehtoisuuteen. Tilanteessa, jossa huoli näyttäytyy hyvin erilaisena koululle kun kotiin, on vanhempi kuitenkin päättänyt vapaaehtoisesti ottaa apua vastaan, vaikka ei olekaan kokenut tilannetta kotona ongelmalliseksi.

Kyllä sitä tommosessa tilanteessa kuitenkin ottaa vastaan sen avun minkä voi saada että vaikka siitä nyt sitten ollu semmosta apua mutta että se on ainakin kokeiltu ettei voi sanoa että tarjottiin teille tämmöstä mutta ette ottanu sitä vastaan että siinä vaiheessa mä en olis voinu sanoa et oisko siitä ollu apua vai ei. (H6)

6.2 Perheen arjen merkitykset perhetyön jälkeen

Vaikka fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimusnäkökulmassa edellytetään tutkijan suhtautuvan tutkimusaineistoonsa ilman ennakko-oletuksia (esim. Judén-Tupakka 2007, 84), huomasin itselläni kuitenkin olleen oletuksia siitä, kuinka paljon ennaltaehkäisevä perhetyö olisi vaikuttanut perheiden arjen rutiineihin ja rakenteisiin. Haastattelussa perheiden ongelmat ja huolenaiheet näyttäytyivät joissain tapauksissa yllättävän haasteellisina ja perheen arkea kuormittavina, joten oletin, että myös arjen muutokset vastaavat näihin haasteisiin ja ovat verrattain suuria. Suurten muutosten sijaan haastattelujen ja aineiston analyysin edetessä perhetyö sai merkityksiä juuri arjen pienten muutosten aikaansaajana – ei koko arjen struktuurin muuttajana. Perheet eivät kaivannetkaan uusia arjen rutiineja ja rakenteita, vaan juuri niitä pieniä sisällöllisiä muutoksia, joiden avulla arki tasapainottuu ja neutralisoituu.

6.2.1 Arjen pienet muutokset

Arjen rakenteiden muuttumisen sijaan näyttää siltä, että perheiden arjen sisällöt muuttuivat enemmän. Vaikka totean, että perheiden arjen rakenteissa ei tapahtunut suuria muutoksia, haluan kuitenkin korostaa analyysissäni sitä, miten merkityksellisiä nämä pienet arjen sisällölliset muutokset ovat olleet vanhempien arjessa. Myös sisällöllisten muutosten vaikutus arjen rutiineihin on tunnustettava.

Ei niinku sillai ajatellut että tää on se konsti joka varmasti auttaa mutta se vaan loppujenlopuks niinkun yksinkertaisin juttu ja se autto kaikista eniten. (H1)

Osittain ennaltaehkäisevän perhetyön aikaansaamat pienet arjen muutokset voivat olla myös seurausta perhetyön lyhytaikaisesta työskentelyotteesta. Ennaltaehkäisevällä perhetyöllä pyritään vastaamaan nopealla aikataululla perheen huoliin ja ongelmallisiin tilanteisiin (Heino ym. 2000, 190), ei tarjota vuosia kestävää tukea. Nopea ja lyhytaikainen työskentely sekä palvelun vapaaehtoisuus saattavat asettaa jo lähtökohtaisesti vanhemmille oletuksen, että ennaltaehkäisevässä perhetyössä keskitytään arjen tämänhetkisiin huoliin ja ongelmiin, ei perheen historiaan tai tulevaisuuteen. Vanhemmille selkeänä ja määräaikaisena esiintyvä perhetyöskentely saattaa tehdä siitä jopa tehokkaampaa, kuin esimerkiksi vanhemmille epämääräisenä esiintyvä tai jatkuva lastensuojelun tuki.

Puhuttaessa arjesta perhetyön jälkeen, vanhemmat puhuivat sekä lapsessa tai nuorella tapahtuneista muutoksista että omasta tilanteestaan perhetyön jälkeen. On selvää, että lapsessa ja nuorella sekä vanhemmissa tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet koko perheen arkeen. Perhetyö näyttäytyy näiden teemojen valossa kokonaisvaltaisena perheen arkeen – lapsiin, vanhempiin ja rutiineihin – vaikuttavana työskentelynä, kuten Rönkkö ja Rytönen (2010, 29-31) ovat todenneet perhekeskeiselle työlle olevan ominaista.

Koko perhe tietyllä lailla saanut (perhetyöltä) että täällä on niinku tilanteet rauhottunut. (H1)

Perhetyöntekijä tapasi lapsia ja vanhempia heidän kotonaan kuudesta kymmeneen kertaan. Lyhyimmillään työskentely kesti muutaman kuukauden ja pisimmillään perhetyöntekijä oli työskennellyt yhden perheen kanssa noin vuoden. Haastatteluaineistossa perhetyön tapaamiset näyttivät rakentuneen aika samanlaiselle pohjalle; ensin perhetyöntekijä tapaa perheen yhdessä, jolloin käytiin läpi vanhempien huolenaiheita ja laadittiin mahdollisesti yhteiset säännöt kotiin. Tämän jälkeen perhetyöntekijä työskenteli pääsääntöisesti kahdestaan lapsen tai nuoren kanssa. Viimeinen tapaaminen järjestettiin yleensä perheen kanssa yhdessä, mutta joissakin tapauksissa viimeinen yhteenveto työskentelystä on myös tehty vanhempien kanssa puhelimitse.

6.2.2 Vastuuntuntoa ja luottamusta

Tutkielmaan osallistuneet vanhemmat kuvasivat arkeaan perhetyön jälkeen lapsissaan tapahtuneiden muutosten kautta. Yhtenä useissa perheissä tapahtuneena muutoksena on ollut lapsen vastuuntunnon kasvaminen. Perheiden ja sen jäsenten vastuullistaminen omista velvollisuuksistaan on nähty myös yhtenä perhetyöskentelyn metodisena lähtökohtana (Nätkin & Vuori 2007, 16). Koska haastatteluihin osallistuneet vanhemmat ja etenkin heidän lapsensa ovat kaikki hyvin erilaisia, on myös vastuun ottamisen muodot aineistossa hyvin monimuotoisia. Joissakin lapsissa muutokset olivat pieniä ja joissakin suurempia – muutoksen suuruudesta riippumatta vanhemmat antoivat paljon arvoa vastuun ottamiselle.

Tutkielmaan osallistuneissa perheissä kahdessa arkea kuvattiin pelon tunteiden kautta. Näissä perheissä ongelmana oli kotiintuloaikojen noudattaminen ja katoamistemppujen tekeminen – lapsi ei ilmoittanut missä hän kulloinkin oli eikä lapseen ei saatu yhteyttä puhelimitse. Vanhemmat kuvasivat tilanteita pelottavina, ahdistavina ja turhauttavina, jonka lisäksi he kuluttivat paljon aikaa ja voimavarojaan lapsen löytämiseksi. Etenkin näissä kahdessa tapauksessa perhetyöllä on

ollut merkittäväkin vaikutus lapsen tai nuoren vastuun ottamiseen omasta käyttäytymisestään ja rajoistaan – ja nämä muutokset näyttäytyivät aineiston vanhemmissa helpotuksen huokauksina.

Kyllä siinä niinku semmonen tuli et usein jos se on myöhässä niin sieltä tulee tekstiviesti että oon tulossa. Sekään nyt ei toki tarkota et se olis edes välttämättä että hän olis oikeesti tulossa... Et kyllä sillä niinku semmonen on tullut, että ennenhän silloin kun ei ollu mitään (vastuuntuntoa) niin sitten kun soitat ei vastata taikka puhelimeen ei saada yhteyttä, että tämmönen oon ainakin havainnut että sieltä tulee tekstari että hän niinku huomioi sen ajankulun kuitenkin että nyt pitäis olla. (H2)

Niissä perheissä, joissa ennen ennaltaehkäisevän perhetyön työskentelyä oli ongelmia sääntöjen noudattamisessa, käyttäytymisessä, kotitöissä tai läksyissä, vanhemmat kuvasivat lapsensa vastuunottokyvyn kasvaneen. Vastuun ottaminen omasta käytöksestä ja tätä kautta muiden tunteiden huomioiminen nousi vahvana yhdessä haastattelussa. Toisten tunteiden huomioiminen ja tätä kautta vastuullisempi käyttäytyminen jopa yllätti vanhemman. Perhetyöllä ja tässä tapauksessa pelkästään ulkopuolisen työntekijän kanssa käydyillä keskusteluilla on onnistuttu vaikuttamaan nuoren ajatteluun merkittävästi.

Tää on niin sanotusti normalisoitunut ja sillai Mika on muuttunut et ennen sillä ei ollu niin sanotusti empatiaa toista kohtaan... Tämmönen (empaattinen) puoli on löytynyt kaverista et mitä se ei niinku ennen ollenkaan edes huomioinu, et miltä toisesta tuntuu asiat se oli niinku sille vaikein asia et se on nyt niinku löytänyt semmoset asiat. (H1)

Lasten ja nuorten vastuunottamisen teema liittyy läheisesti myös vanhemmissa tapahtuneisiin muutoksiin. Vanhemman ja lapsen välinen luottamuksellinen suhde kehittyi paljon lapsen lisääntyneen vastuunottamisen myötä. Arjen muutoksetkin ovat olleet tällöin suuria, kun vanhemmat yhtäkkiä huomaavatkin pelkäävänsä ja huolehtivansa vähemmän. Vastuu ei kuitenkaan automaattisesti luo aina luottamusta, vaan perhetyössä samaan lopputulokseen on päästy myös toisinkin päin. Yhdessä perheessä perhetyöntekijän ja lapsen tekemällä sopimuksella vanhemmat antoivat lapselle luottamuksen asioiden hoitamisesta, jolloin lapsi sai itse kantaa niistä vastuun.

Perhetyöntekijä teki Arton kanssa semmosen sopimuksen, että tota et kun Artolla on ollu se (läksyjen) meille näyttäminenkin et ne läksyt on tehty et niin jos ei tuu koululta mitään semmosta palautetta että on tekemättä niin Arto hoitaa ne sitten. (H4)

Arton tilanteessa siis perhetyöntekijän teki sopimuksen, jota noudattamalla Arton ei tarvinnut esittää läksyjä tehtyinä vanhemmilleen päivittäin. Sopimuksen avulla Arto säästy vanhempien päivittäiseltä kyselyiltä läksyistä ja vanhemmat luottivat siihen, että koulutyöt on tehty, jolloin myös he saivat jättää arjestaan päivittäisen väännön läksyjen tekemisestä. Tässä tapauksessa perhetyöntekijän rooli lapsen vastuunottamisessa oli irrottaa vanhemmat jo tavaksi tulleesta

läksyjen tekemiseen kohdistuvasta väännöstä ja vastuuttaa lasta sopimuksen avulla niiden tekemisestä.

Kaikki vanhemmat eivät antaneet perhetyölle kaikkea kunniaa lasten vastuuntunnon lisääntymisestä. Kahdessa tapauksessa vastuuntunnon kasvaminen nähtiin sekä perhetyöntekijän työskentelyn että murrosiän tai yleisen kasvamisen yhteistuotoksena. Toisaalta vanhemmat liittävät vastuun ottamisen helposti lapsen luontaiseen kasvuun ja kehitykseen, jolloin se on myös helpompi nähdä yhtenä kehitykseen kuuluvana vaiheena. Kuitenkaan perhetyöntekijän merkitystä ei aineiston perusteella voi jättää huomioimatta lasten vastuuntunnon kehityksessä – on vaan huomioitava, että työtä tehdään lapsen kasvun ja kehityksen lähtökohdista ja niiden rinnalla.

Mää nyt uskosin että ne (murrosikä ja perhetyö) on niinku yhteisvaikutuksena et kyl mä uskon et tälläkin perhetyöllä on ollut suuri vaikutus siihen nimenomaan siihen avautumiseen et on ruvennut keskusteleen asioistaan ja kerton tunteistaan. (H1)

6.2.3 Voimaantumista

Vanhemmat kuvasivat arkea perhetyön jälkeen myös omasta näkökulmastaan. Voimaantumisesta ei kukaan haastateltavista kirjaimellisesti puhunut, mutta käsite kuvaa mielestäni hyvin niitä helpotuksen tunteita, joita vanhemmat kuvailivat tunteneensa ennaltaehkäisevän perhetyön jälkeen. Voimaantumisen käsite toimii myös hyvänä vastinparina väsymykselle, jota enemmistö vanhemmista koki ennen ennaltaehkäisevää perhetyöskentelyä. Vanhemmat eivät haastatteluissa tuoneet esiin, että heidän lapsensa olisivat perhetyön jälkeen voimaantuneet, vaikka tämäkin mahdollisuus on olemassa. Kuitenkin voimaantumisen kuvailu tässä analyysissä liittyy pelkästään vanhempien tunteiden ja kokemusten kuvailuun.

Ennen ennaltaehkäisevää perhetyötä kuvailtu arjen vääntäminen on väistämättä vaikuttanut vanhempien väsymiseen, uupumiseen ja turhautumiseen. Vääntäminen nähtiin toistuvana, lähes päivittäisenä ja sen voidaan nähdä hajottavan niitä arjen sisällöllisiä muutoksia, joita vanhemmat ovat yrittäneet arjessaan tehdä. Pahimmillaan koulun ja töiden jälkeen vietetty yhteinen vapaa-aika sävyttyi vääntöjen myötä negatiiviseksi, sekä lasta että vanhempaa uuvuttavaksi uudeksi arjeksi, rutiiniksi. Perhetyön jälkeen vanhemmista kolme kuvasi arjen vääntämisen jääneen vähemmälle, jolloin myös perheen arjelle annetut merkitykset ovat muuttuneet. Aineistossa vanhemmat kuvasivat arkea perhetyön jälkeen normaaliksi, kivaksi, helpommaksi ja rauhallisemmaksi.

No sanotaan et sieltä (arjesta) on jäänyt ne pahimmat väännöt pois et tietysti ainahan nyt jotain tulee jokaisen lapsen kanssa, mut tää on niin sanotusti normalisoitunut. (H1)

Kyllä joo ei ne aina kiva oo tapella niistä (kotitöistä) joka päivä että kyllä ne on hyvä että ne on tavallaan tullu semmosiks niinku ettei niistä nyt ihan hirveesti vinguta enää. (H5)

Voimaantuminen sai merkityksiä vanhempien puheessa helpotuksen ja vapautumisen tunteina – enää heidän ei tarvinnut päivittäin varautua käymään lasten kanssa niitä samoja, uuvuttavia väittelyitä ja vääntöjä kuin aikaisemmin. Helpotus ja vapautuminen oli saanut vanhemmat myös ajattelemaan perheestään eri tavoin, ja kotiin oli mukava palata. Toive voimaantumisesta näkyi myös ennaltaehkäisevälle perhetyölle asetetuissa odotuksissa, kuten yksi haastatteluihin osallistuneista vanhemmista kuvasi:

No se justinsa ettei itellä mee niin hermot, että tarvii olla niin tiukilla että se just että saa vähän niinku hengittää välillä. (H5)

Haastateltava koki näiden odotusten täyttyneen perhetyöskentelyssä, jolloin perhetyöllä aikaansaaduille arjen muutoksille annettiin merkityksiä oman hyvinvoinnin kautta. On huomionarvoista, miten paljon vanhempien voimaantuminen ja hyvinvointi vaikuttaa koko perheen – ja etenkin lapsien – hyvinvointiin. Lasten yhtenä huolenaiheena Hill (1999, 137-138) on todennutkin olevan vanhempien käytöksen lapsia ja toisiaan kohtaan. Jotkut vanhemmat kuvasivat arkensa rakentuneen ja huomionsa kohdentuneen niin kokonaisvaltaisesti yhden lapsen ympärille, jolloin perheen muut jäsenet (muut lapset ja puoliso) ovat jääneet vaille riittävää huomiota.

Sitä mä oon niinku tavallaan vähän yrittänyt korjata sitten nyten tässä kun on rauhottunut tilanne että oon jutellu sen (toisen pojan) kanssa ja yrittänyt ottaa sitä huomioon paljon enemmän. (H1)

Haastatteluaineistosta huomaa, kuinka vanhemmat pystyivät vääntämisen loputtua ja arjen muutoksien jälkeen kohdistamaan voimavarojaan perheessä oleviin positiivisiin asioihin. Tämä näkyi yhtenä isoimpana muutoksena kahdessa tutkimukseen osallistuneessa perheessä. Vanhempien voimaantumisella on siis kokonaisvaltaisesti vaikutuksia perheeseen, sen arkeen ja etenkin sen hyvinvointiin.

Yhdessä haastatteluun osallistuneessa perheessä perhetyön aikaansaama voimaantuminen voidaan nähdä myös kyknä astua ulos vanhemman roolista ja tarkastella perheen tilannetta ulkopuolelta. Voimaantuminen tässä tapauksessa on aikaansaanut vanhemmassa tahtotilan muuttua perheen valtarakenteita ja tasa-arvoistaa perheen arkea kaikkien lapsien suhteen. Vanhempien arkea pyörittävä lapsi nähdäänkin tasa-arvoisena muihin lapsiin nähden, jolloin vanhempi on kykenevä vaatimaan lapselta samoja asioita kuin muiltakin.

Oonhan mä toiminu epäreilusti ei sitä voi kieltää mutta tota kun mä olen niinku itte ajatellu sitä et jos ei toinen ole kykenevä niin ei silloin siltä voida asioita myöskään vaatiakkaan... Perhetyöntekijä oli hyvä semmonen niinkun järjen ääni. (H4)

6.2.4 Helpompaa, ei kuitenkaan täydellistä

Kuten jo tämän osion alussa kirjoitin, oletukseni perhetyön suuresta vaikuttavuudesta juuri perheen arjen rakenteisiin ei kohdannut vanhempien kokemusten kanssa. Vaikka edellä on esitetty vanhempien kokemusten kautta kohtuullisen suuriakin arjen sisällöllisiä muutoksia, on tutkimusaineistosta nostettava esiin myös vastapuhetta näille muutoksille. Lyhytkestoisella ennaltaehkäisevällä perhetyöllä ei kuitenkaan pystytty muuttamaan arkea idylliseksi lapsiperheiden unelmaksi, vaan vanhemmat kuvasivat arkeaan helpommaksi, ei kuitenkaan täydelliseksi. Tämä näkökulma on mielestäni tärkeää tuoda tutkielmassa esiin, jotta perhetyötä ei tutkielmassa kuvattaisi vain ”ihmeiden tekijänä”. Yksi vanhemmista kuvasikin perhetyöhön liitettyjä odotuksiaan seuraavasti:

Kai mä aattelin että se (perhetyöntekijä) osaa jotain taikatemppeja (nauraa) että että se oikeesti niinku pystyy vaikuttaa jollain lailla asioihin että kun ei ollu mitään niinku käsitystä koko jutusta, että toivo tietenkin et olis jotain vaikutusta. (H6)

Ennaltaehkäisevän perhetyön lyhtyaikainen työskentelyote kohdentui kussakin tutkielmaan osallistuvassa perheessä tiettyihin, ehkä perheen kaikista suurimpiin, huolenaiheisiin. Perhetyön nopean työskentelyotteen vuoksi myös vanhemmilla tuntui olevan ajatus, että työskentelyllä ei välttämättä pystytä vaikuttamaan kaikkiin perheen arjessa esiintyviin huolenaiheisiin tai ongelmallisiin tilanteisiin. Perhetyöhön oltiin myös tyytyväisiä, vaikka ongelmia ja huolenaiheita ei olisikaan pystytty täysin perheiden arjesta poistamaan.

Kyllä se selkeesti niinku alko meneen paremmin ja ne valehtelut on sitten jääny ihan hyvin... Semmosta pientä on edelleen. (H3)

Etenkin niissä perheissä, joissa vanhemmat liittivät arkeensa pelon tunteita, yksittäisiä muutoksia arvostettiin enemmän. Ennaltaehkäisevän perhetyön keskittyminen juuri tiettyyn ongelmaan mahdollisti ehkä paremmin muutoksen näissä erityistä huolta ja pelkoa herättävissä tilanteissa. Vaikka perhetyöskentelyyn oltiin tyytyväisiä, ei arkea kuitenkaan kuvattu tässä seuraavassakaan haastattelussa täydellisenä.

No joo siis et ei semmosta hetkellistä hyvää semmosta että vallan noudatettas, niin tietystä semmostaa oo mutta sanotaan että mä oon aika tyytyväinen jos se

kotiintuloaika lipsuu vähän tässä tapauksessa, saati että kun se oli että ei tiedä yhtään että missä se nyt on. (H2)

Mielenkiintoista perhetyön tavoitteiden asettelussa oli mielestäni se, että mitä enemmän ja mitä moninaisempia tavoitteita perhetyölle asetettiin, sitä pienemmäksi perhetyön todelliset vaikuttamismahdollisuudet jäivät. Yhdessä perheessä ennaltaehkäisevän työskentelyn kohteeksi asetettiin yhden lapsen varastelu, sääntöjen ja rajojen noudattaminen, vanhemmalle puhuminen sekä toisen lapsen itsekeskeinen käytös. Perhetyöntekijän työskentelyllä ei kuitenkaan juurikaan nähty olevan vaikutusta kuin toisen lapsen varasteluun.

Ei niitä varasteluja ainakaan oo enää... Varmaan se että kuka täällä talossa määrää, se on se edelleenkin haetaan sitä samaa. (H5)

On huomattava se, että haastattelujen rajoituksessa vain vanhempien kokemuksiin jää tutkielman analyysistä kokonaan pois ennaltaehkäisevää perhetyötä tekevän työntekijän näkemys työskentelyn tavoitteista. Kuitenkin on otettava huomioon, että subjektiivisen huolen tunne (Pyhäjoki & Koskimies 2009; Erikson & Arnkil 2005) saattaa ohjata perhetyöntekijää keskittymään työssään johonkin toiseen lapsen ongelmaan tai huoleen, kuin mitä vanhemmat ovat työn tavoitteeksi asettaneet.

Perhetyöllä ei kuitenkaan pyritä täydellisen arjen luomiseen, vaikka se tietysti olisi perheiden ja yhteiskunnankin näkökulmasta mukavaa. Haastatteluaineiston perusteella voi sanoa, että perhetyöllä on pyritty ohjaamaan lapsia ja vanhempia kohti parempaa arkea antamalla lapsille neuvoja ja tehtäviä liittyen käyttäytymiseen ja vastuullisuuteen sekä keskustelemalla perheen kanssa. Tämän jälkeen vastuu arjen sisältöjen rakentamisesta jää vanhemmille – ja vähän lapsillekin.

Se (arjen muutos) on siis kehittyvä kokoajan eli se on kehittynyt paremmaks ja paremmaks joka kerta... Se on kokoajan parantanut niinku sika juoksuaan. (H1)

6.3 Perhetyön merkitykset perheen arjessa

Ennaltaehkäisevän perhetyön asiakkaina olleiden vanhempien haastatteluista huomasin yhden ihmisen toteuttaman perhetyön olevan monimuotoista ja siinä käytettäviä menetelmiä räätälöitiin paljolti perheen tarpeiden mukaisesti. Perhetyön monimuotoisuus ei siis ole tyypillistä vain eri kuntien ja palvelualojen (esim. Uusmäki, 2005, 17; Heino 2008; Vuori & Nätkin 2007) kentälle vaan monimuotoisuus näyttää tutkimusaineistoni valossa myös perhekohtaiselta. Heino ym. (2000,

202) esittämä eri opinalojen, ammattien ja metodien tietotaitoon tukeutunut perhetyö ei tutkimusaineistossa esiintynytkään negatiivisena tai pirstaloituneena tieto- ja käytäntösekamelskana, vaan asiakaslähtöisenä ja perhekeskeisenä työskentelynä. Lasten tarpeista ja lähtökohdista perhetyön työmenetelmät vaihtelivat keskustelun, tunnekorttien, omatekemien kirjojen ja erilaisten tehtävien välillä. Kuitenkin tutkimusaineistosta tuli vahvana esiin ennaltaehkäisevän työn peruslähtökohta, joka niin Rönkön ja Rytkösen (2010, 27) kuin Heinon ym. (2000, 43-47) mukaan ovat ne tarpeet, jotka nousevat tavallisten perheiden arjesta.

Meillä oli kovat ristiriidat täällä miten käyttäydytään kotona ja yleensäkin vähän muuallakin tai muualla kauheesti, mutta nimeonmaan kotona että ne säännöt on semmoset että mitä pitää noudattaa ja missä oli ongelmia ja sen takia sitten perhekeskukseltahan ne otti yhteyttä tähän ennaltaehkäisevään perhetyöhön ja katottiin mitä sitä kautta saadaan aikaseks. (H1)

Vanhempien kokemusten kautta perhetyölle annettiin, perheiden huolista ja ongelmista riippuen, hyvin erilaisia merkityksiä. Vanhempien perhetyölle antamat merkitysteemat liittyivät osittain perhetyöntekijän työkäytäntöihin, vaikka ne kuitenkin saivat merkityksiä myös näiden käytäntöjen ulkopuolelta. Vanhempien kokemuksiensa kautta annetut teemat kietoutuvat osittain toisiinsa, mutta käsittelen niitä analyysissäni erillisinä, koska ne saivat myös aineistossa merkityksiä erillisinä teemoina.

6.3.1 Perhetyö neuvottelijana

Yhtenä ennaltaehkäisevän perhetyön kantavana käytäntönä oli sääntöjen tekeminen yhdessä perheen kanssa. Näitä sääntöjä ja niistä seuraavia rangaistuksia joko luotiin tai niitä päivitettiin jokaisessa haastatteluun osallistuneessa perheessä. Ulkopuolisena neuvottelijana perhetyö siis sai vanhemmilta merkityksiä tilanteissa, joissa lapsille joko asetettiin tai päivitettiin rajoja.

Vanhemmuuteen ja kasvatukseen liittyvien ongelmakohtien on nähty liittyvän rajojen asettamisen vaikeuksiin. Lisäksi rajojen asettamisen ongelmaa on selitetty vanhempien pelolla tuottaa lapsilleen pettymyksiä ja heidän pyrkimyksillään toimia kavereina lapsilleen. Näiden Rantalan (2002, 104-105) ajatusten kautta voisi myös pohtia mahdollisuutta, että vanhemmat ovat toivoneet ulkopuolista neuvottelijaa auttamaan sääntöjen ja rajojen asettamisessa, jotta lapsille mahdollisesti aiheutuvat pettymyksen tai suuttumuksen tunteet eivät kohdistuisi suoranaisesti vanhempiin. Tällöin ulkopuolinen perhetyöntekijä saattaa näyttäytyäkin lapsille vanhempien sijasta ”pahana” tai ”epäoikeudenmukaisena”, jolloin päävastuu säännöistä ja rajoista siirtyy vanhemmilta

perhetyöntekijälle. Tutkimusaineistostani edellä mainittua yleistystä ei voi tehdä, mutta on huomioitava tällaisen mahdollisuuden olemassaolo.

Haastatteluihin osallistuneista perheistä yhdenkään huoli tai ongelmallinen tilanne ei selittynyt pelkästään rajojen asettamisen haasteista, mutta usein jo saman pöydän ääreen istuminen perheenä ja rajoista neuvottelemisen auttoi perheen tilannetta.

Siinä niinku haettiin just sitä vähän kompromissia että tota esimerkiksi se että jos mä oon sanonut että seittemältä ei enää pelata seittemän jälkeen ja kysyttiin Mikalta että mikäs sun mielestä olis se sopiva lopetusaika ja sitten niinku siitä lähetettiin just tällai joka asiasta vähän niinku neuvotellaan ja molemmat anto vähän periks, niin se aina sitten se rupes niinku toimiin paremmin ja paremmin. (H1)

Säännöistä ja rajoista keskusteleminen näyttäytyi neuvotteluna myös siinä mielessä, että niistä pyrittiin useammassakin tapauksessa tekemään kirjallinen sopimus, joka laitettiin näkyvälle paikalle muistuttamaan kaikkia yhdessä käydystä neuvottelusta. Näkyville laitettu kirjallinen sopimus näyttäytyy perheen arjessa konkreettisenä sääntöjen ja rajojen sekä rangaistusten ohjenuorana niin perheen lapsille että vanhemmillekin. Kirjallisen sopimuksen voidaan myös nähdä rakentavan tai ylläpitävän niitä arjen positiivisia rakenteita ja rutiineja, joita ovat esimerkiksi kotityöt, ruuanlaitto tai viikkosiivous (Hovi-Pulsa 2011, 85-92). Sopimuksella saatetaan siis ehkäistä positiivisten rakenteiden ja rutiinien karkaamista perheen arjesta, ja tällä tavoin parantaa perheen ongelmallista tilannetta (Ara 2012).

Me tehtiin muitakin sääntöjä ja ne oli meillä tuolla keittiön tai siis jääkaapin ovessa ja niihin oli sillai ihan hyvä vedotakkin. (H4)

Sit me tehtiin siitä kun koiran viemisestä oli niin iso ongelma niin sitten perhetyöntekijä teki semmosen kaavakkeen missä mihin tytöt laitto aina rastin et kumpi on vieny koiran, että et siitä nähtiin tavallaan et kummakki vie tasavertaisesti. (H5)

Pelkkä sääntöjen ja rajojen laatiminen yhdessä ulkopuolisen perhetyöntekijän kanssa ei tee tilanteesta neuvottelevaa. Yhtenä selkeästi aineistosta esiin nousevana perhetyöntekijän merkityksenä on ollut neuvottelun tuominen lasten ja perheen välille sekä asioiden päättämiseen. Perhetyöntekijän avulla perheen lapset ja nuoret otettiin mukaan arjen sääntöjen ja rajojen sekä rangaistusten määrittämiseen, jolloin aineistosta korostui juuri perheen keskinäinen neuvottelu ja kompromissien tekeminen. Kaksi haastatteluihin osallistunutta vanhempaa koki huomanneensa olevansa ankarampia kuin mitä heidän todellisuudessa ehkä tarvitsisi olla. Tiukkojen rajojen taustalla on varmasti Hillin (1999, 137-138) esittämä huoli kodin ulkopuolisista tekijöistä, kuten vieraista ihmisistä, liikenteestä tai mediasta. Juuri kodin ulkopuolisiin tekijöihin liittyvät rajat

näyttäytyivät aineistossakin tiukkoina, esimerkiksi kotiintuloaikoina, joita perhetyöntekijän avulla neuvoteltiin lähemmäksi kaikkien perheenjäsenten toiveita.

Me molemmat ollaan opittu sitä niin sanottua kompromissia et määkin oon semmonen et mä en kovin herkästi siihen lähde että ei helposti periks anneta, mutta sitä on täytynyt itteki tavallaan nöyrtyä siihen että jos toinen myöntyy niin täytyy itteki tulla sitten vähän vastaan niin silloin se on helpompi molempien toimia. (H1)

Kyllä me ainakin sen puhelimen osalta varmaan neuvoteltiin ja sit siihen laitettiin ylös semmosiakin sääntöjä muistaakseni, mitä meidän perheellä jo oli että nää kotiintuloajat et meillä on niinku muihin perheisiin nähden aika tiukat rajat. (H4)

Perhetyölle neuvottelevia merkityksiä annettiin myös kodin ulkopuolella. Yhden huoltajan perheissä perhetyö nähtiin myös mahdollisuutena neuvotella samoja rajoja lapsen kahden kodin välille. Perhetyön neuvottelevat merkitykset nousivat tärkeiksi sellaisissa tilanteissa, joissa vanhempien yhteys toisiinsa saattoi olla kokonaan poikki tai sitten rajoista ei haluttu tai jaksettu enää neuvotella. Vanhemmat kuitenkin kokivat kotien välisten pelisääntöjen yhdenmukaisuuden olevan lapsen kannalta tärkeää.

Sitten oli sitä yleistä sääntöjen noudattamiskeskusteluja varmaankin oli perhetyöntekijähän pyrki siihen vähän luomaan semmoset pelisäännöt kotien välille. (H2)

Neuvottelevaa työtettä jäätiin myös osittain aineistossa kaipaamaan perhetyön loputtua. Ulkopuolisen ja perheen tilanteeseen neutraalin työntekijän nähtiin helpottavan sääntöjen ja rajojen laatimista ja neuvottelemista. Yksi haastateltavista pohti ottavansa uudelleen perhetyöntekijään yhteyttä:

No varmaan joku tämmönen sääntöjen palautussysteemi vois olla ihan että mietittäis ja sitten vaikka päivittäminen joku semmonen. (H4)

6.3.2 Perhetyö ulkopuolisena auktoriteettina ja kasvattajana

Sen lisäksi, että perhetyön koettiin tuoneen useissa perheissä enemmän keskustelua ja neuvottelua sääntöjen ja rajojen sopimiseen, perhetyölle annettiin merkityksiä myös perheen ulkopuolisena auktoriteettina. On korostettava, että perhetyöntekijän tehtävänä perheissä ei ole ottaa työn lähtökohtia määrittävää auktoriteettiasemaa, vaan työskentelyn tulisi olla, kuten Uusmäki (2005, 37-38) on kirjoittanut, dialogista ja tasavertaista perheen jäsenten ja perhetyöntekijän välillä. Vanhemmat eivät, yhtä lukuun ottamatta, kuvanneet aineistossa perhetyötä ulkopuolisen

auktoriteetin käsitteellä, vaan käsite on luotu kuvaamaan kokonaisvaltaisesti vanhempien perhetyölle antamia merkityksiä.

Et kyl se kuitenkin niinku toi semmosta semmosta auktoriteettia, et kun niinku me ollaan vaan äiti ja isä ja niin poispäin. (H4)

Vanhempien perhetyölle antamat ulkopuolisen auktoriteetin merkitykset korostuivat etenkin yhden vanhemman perheissä. Näissä perheissä vanhemmat kuvasivat perhetyöntekijän osittain paikkaavan perheestä puuttuvaa toista aikuista ja hänelle kuuluvaa auktoriteettiasemaa.

Joo kyllä me siitä kotiarestista puhuttiin ja sit semmosista niinku kaverikielloista ja et tavallaan kun ne tuli lisäks vielä vieraalta ihmiselta niin ne jotenkin tehos paljon paremmin, että vaikka aina on ollu se että sitten on niinku kotiarestia tullu mut tavallaan se vielä et joku muukin sanoo sen niin se on niinku tehokkaampaa. (H5)

Samat arvot omaavalle ulkopuoliselle perhetyöntekijälle annettiin merkityksiä myös perheen ulkopuolisena kuuntelijana ja neuvojana. Vanhemmat luottivat perhetyöntekijään lasten kuuntelijana, joka kuitenkin ohjeistaisi ja neuvoisi lasta ongelmatilanteissa samalla tavalla kuin vanhemmat. Tutkimukseen osallistuvissa perheissä ulkopuolisessa keskusteluavussa kyse ei niinkään ollut perheiden neuvottomuudesta ratkoa lasten tai nuorten ongelmatilanteita, (Rantala 2002, 104-105) vaan ulkopuolisesta varmistuksesta, joka antaa samat ohjeet ja neuvot kuin vanhemmatkin. Tällaisella useamman aikuisen ”tuplavarmistuksella” vanhemmat kokivat olevan vaikutusta ja apua lapsen epätoivottuun käytökseen.

Sitten Marille oli varmaan ihan hyvä saada puhua jonkun ulkopuolisen kanssa, joka sitten kuiteski sanoo ne samat asiat mitä me että se niinku tajuaa että ei oo ainoastaan me jotka tässä niinku puhutaan, että kyllä ne sitten on niin. (H3)

Ennaltaehkäisevän perhetyön työmenetelmänä olevan arjen rajojen neuvottelun lisäksi perhetyö sai merkityksiä perheen ulkopuolisena kasvattajana. Perhetyöntekijän myös nähtiin edustavan samoja kasvatuksellisia aatteita ja moraalikäsitteitä, jotka rakentuivat vanhemman ja perhetyöntekijän jaetusta huolesta lapsen tai nuoren tilanteesta. Perhetyön neuvotteleva ja kasvatuksellinen ote mahdollistuu hyvin ennaltaehkäisevässä perhetyössä, joka pohjautuu vanhemmille ja työntekijälle samanlaisena esiintyvään ja jaettuun huoleen. Ulkopuoliselle auktoriteetille annettiin myös arvoa haastattelutilanteissa.

No se autto silloin se tavallaan kun ei tuu äitin suusta et tulee vieraan suusta, niin kyllä ne vaan auttaa. Et kyl siit iso apu on et joku tulee niinku siihen lisäks siihen neuvomaan ja on tavallaan samaa mieltä mitä mä oon, niin se tukee sitä kyllä. (H5)

Ennaltaehkäisevän perhetyöntekijän ulkopuoliselle roolille annettiin myös merkityksiä vanhempien herättäjänä. Perhetyöntekijän nähtiin osoittavan vanhemmille niitä arjen huonoja käytäntöjä ja

vanhempien luomia selviytymiskeinoja, jotka osittain ylläpitivät perheen ongelmallista tilannetta. Hovi-Pulsan (2011, 86-92) mukaan perhetyölle ongelmallisia ovat juuri ne tilanteet, joissa arki on muuttunut jäsenilleen niin rutiininomaiseksi, että perhetyöntekijän esittämä muutos ei olekaan vanhemmille itsestään selvää. Osittain seuraavassa aineisto-otteessa on kyse samasta; vanhemman on vaikea irrottaa itseään hahmottamaan perheen arkea objektiivisesti.

Se on mennyt likaa ihon alle niin sitten ei osaa ottaa sitä semmosta tarvittavaa etäisyyttä eikä sitten ehkä niin jämpästä vaatia ja niin pois päin. Et se on niinku ulkopuolisessa työntekijässä tosi hyvä asia, että saa että on sitä perspektiiviä ja sitten huomaa niitä et vanhemmatkaan ihan välttämättä toimi järkevästi joissain asioissa. (H4)

Perhetyölle annettu ulkopuolinen auktoriteettiasema sai aineistossa merkityksiä myös niissä tilanteissa, jotka vanhemmat kokivat pelottavina. Näissä tilanteissa vanhemmat osittain toivoivat ulkopuolisen perhetyöntekijän auktoriteetin pelästyttävän lapsiaan, jotta haitallinen käyttäytyminen saadaan loppumaan. Tässä tapauksessa ulkopuolisessa vahvassa auktoriteetissa oli kyse ennaltaehkäisevästä perhetyöstä, mutta saman asian olisi pahimmillaan voinut ajaa vaikka lastensuojelun tai poliisin puuttuminen lapsen käytökseen.

Varmaan se toisten ihmisten puuttuminen, että näkee että se on rikollista, että niin ei saa tehdä ja se ei ole hyväksyttävää niinku kenenkään mielestä. Ja tavallaan monesta suunnasta tuli se asia, et se ei ole oikein että niin ei voi elämässä tehdä. (H5)

Ennaltaehkäisevälle perhetyölle annetuissa merkityksissä ulkopuolisen auktoriteetin teeman nouseminen aineistosta on yllättävää, koska perhetyöntekijän lähtökohtaisena tarkoituksena ei ole työskennellä auktoriteettina perheen arjessa. Vanhempien kokemukset perhetyöntekijästä ulkopuolisena auktoriteettina eivät kuitenkaan mahdollistuisi, jos perhetyöntekijä ja vanhemmat olisivat eri mieltä lapsen kohdistuvista huolista ja ongelmista tai arjen rakenteista. Ennaltaehkäisevän perhetyön voidaan siis tältä osin nähdä onnistuneen dialogisen (Uusmäki 2005, 37-38) ja luottamuksellisen suhteen luomisessa vanhempien kanssa, jolloin perhetyön taustalla olevat huolet on yhdessä määritelty. Lisäksi ulkopuolisena auktoriteettina toimiminen edellyttää perhetyöntekijältä arki- (Hovi-Pulsa 2011) ja perhelähtöistä (Rönkkö & Rytönen 2010) työskentelyotetta, jonka auktoriteettiaseman merkitysten perusteella voidaan nähdä toteutuneen ainakin kolmen perheen kohdalla.

6.3.3 Perhetyö puheyhteyden luojana

Perhetyö sai merkityksiä muutamassa haastattelussa puhe- tai keskusteluyhteyden luojana. Osittain päällekkäisistä teemoista johtuen keskusteluyhteyden parantumisen tai palautumisen voi nähdä olevan seurausta siitä, että perhetyöntekijä työskenteli perheen kanssa neuvottelevalla työotteella tai ulkopuolisena työntekijänä. Keskusteluyhteys lapsen tai nuoren kanssa oli kuitenkin vanhemmille merkityksellinen asia, joten siksi näen, että on myös tutkielman kannalta merkityksellistä käsitellä sitä muista erillisenä teemana.

Semmonen yks tärkeä asia ennen tätä perhetyötä niin keskusteluyhteyttä ei tahtonu olla... Kyl mä uskon et tälläkin perhetyöllä on ollut suuri vaikutus siihen nimenomaan siihen avautumiseen, et on ruvennut keskusteleen asioistaan ja kertoo tunteistaan. (H1)

Keskusteluyhteyden palautumisessa perhetyöntekijän ammattitaidolle annettiin ensimmäistä kertaa selkeästi merkityksiä. Sen lisäksi puheyhteyden palautumisessa annettiin merkityksiä perheen ulkopuoliselle työntekijälle. Puheyhteyden palautuminen niissä parissa perheessä, jossa se kuvattiin huonona tai katkenneena, oli perheelle tärkeä asia. Toimiva puheyhteys kuvaa vanhemman ja lapsen välistä luottamuksellista suhdetta ja vastavuoroinen luottamus auttaa luomaan arjen rakenteita ja sisältöjä.

Mun mielestä se oli nimeomaan se, et joku kolmas henkilö tuli siihen ja tässä tapauksessa joko kemiat osu kohdalleen tai oli niin taitava ihminen, et se osas kaivaa sen Mikalta sieltä sen jutun että mitä se on että miten keskustellaan. (H1)

Perhetyöntekijän ammattitaitoa korostaen tuon analyysiini myös perhetyöntekijän taidon luoda puheyhteys lapsen kanssa. Lisäksi puheyhteyden syntymistä on käsitelty läpi analyysin kyseenalaistamatta, jonka vuoksi on tärkeää tuoda esiin myös tämä näkökulma. Perhetyöntekijän käyttämät erilaiset konkreettiset tehtävät, kortit tai kirjat olivat menetelmiä, jotka ovat mahdollistaneet aikaisemmin esitellyt perhetyön jälkeiselle arjelle annetut merkitysteemat. Puhe- ja keskusteluyhteyden saaminen lapsen tai nuoren kanssa ei siis ole yksiselitteistä ja vaatii aina työntekijältä sensitiivisyyttä; miten ja millaisin keinoin kunkin lapsen kanssa työskennellään?

Se kirjan tuominen siihen oli just semmonen niinku meidän juttu justiinsa, että tytöt on sen verta hiljaisia että ne ei välttämättä puhukaan niinku semmosista asioista, että niiltä voi tulla tämmönen olankohautus ja sitten et ne ei saa sitä välttämättä suustansa et se paperiversio on aina hyvä. (H5)

Aineiston perusteella puheyhteyden luomisen teemaan voi nostaa vielä yhden erilaisen näkökulman. Yhdessä tutkielmaan osallistuneessa perheessä puheyhteys perheen sisällä toimi vanhemman

kokemuksen mukaan hyvin, mutta hän kuvaili ongelmia olevan keskusteluyhteydessä vanhemman ja koulun välillä. Ennaltaehkäisevää perhetyötä oli tässä tapauksessa suositeltu koulun puolelta.

Musta tuntuu välillä et ne ei kuunnellu mitä mä sanoin, että ne sysäs niinku sen kaiken että kotona ongelma ja koulussa ei oo ongelmaa, et se heijastaa kotoa sinne kouluun. (H6)

Ennaltaehkäisevän perhetyön tehtävänä oli työskennellä lapsen kanssa koululta ilmaistujen huolien perusteella, joita kuitenkin vanhempi ei kokenut todellisiksi ongelmiksi. Vanhemman kokemuksen mukaan tilanteissa, joissa hän tapasi koulun henkilökuntaa, ei ymmärretty tai kuunneltu hänen näkemyksiään lapsen tilanteesta. Haastattelussa vanhempi kuvasi perhetyötä ylimääräisenä työvaiheena, ennen kuin lapsen koulukäyttäytymisen ongelmaan paneuduttiin kunnolla ja oikeita palveluita käyttäen.

Perhetyöntekijä soitti ja kerto sitten et mitä mieltä on niin sano, et joo et ei hän nää kotona mitään ongelmia ja mä sanoin että sitä mä oon sanonu niinku koko ajan, et mun mielestä pitäis enemmän panostaa siihen että mitä siellä koulussa on. (H6)

Perhetyöntekijän työnkuvaksi muotoutui toimia koulun ja kodin välillä, välittää tietoa ja luoda keskusteluyhteyttä. Yhtenä perhetyölle asetettuna tavoitteena saattoi olla myös koulun ja kodin keskinäisen luottamuksen palauttaminen. Haastatteluun osallistuneen vanhemman mukaan perhetyöntekijän oli myös tarkoitus antaa koululle kirjallinen selvitys työskentelystään lapsen ja perheen kanssa sekä omasta näkemyksestään lapsen ja perheen tilanteesta.

Mä luulen et siinä varmaan niinku tietyllä lailla toivo sitä että ja aatteli et perhetyöntekijä kertoo just niinku koululle et mitä siellä kotona on ja minkälainen koti Rikulla on ja ja sitä yleisfiilistä mikä siellä kodin päässä on. (H6)

Puheyhteyden luominen tai palauttaminen ei siis aina rajoittunut perheen sisäisten suhteiden verkostoon, vaan puheyhteyden merkitys korostuu sekä työntekijän että perheen yhteistyötahojen näkökulmasta. Vaikka ennaltaehkäisevän perhetyön työnkuvaan ei suoranaisesti kuulu toimia neuvottelijana tai puheyhteytenä perheen ja viranomaisten välissä, on mielestäni kuitenkin tärkeää tuoda analyysissa esiin tämäkin kokemus. Ennaltaehkäisevä perhetyö kohtuullisen uutena työmuotona kuitenkin hakee vielä paikkaansa sekä vanhempien että viranomaisten palveluverkostossa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisia merkityksiä vanhemmat antavat arjelleen ennen ja jälkeen ennaltaehkäisevän perhetyön. Lisäksi tutkielmassa pyrittiin selvittämään, millaisia merkityksiä vanhemmat antavat kokemuksiansa perusteella ennaltaehkäisevälle perhetyölle. Tutkielman aineiston ovat muodostaneet kuusi vanhempaa, jotka suostuivat kertomaan kokemuksistaan ennaltaehkäisevästä perhetyöstä. Vanhempia haastatteleamalla on ollut tavoitteena selvittää, millaisena heille tarjottu ennaltaehkäisevä perhetyö näyttäytyi perheiden arjessa. Kaikki haastattelut on toteutettu teemahaastattelurungolla, jonka avulla kaikkien vanhempien kanssa on käyty läpi samat, tutkielmalle merkitykselliset teemat. Tieteenfilosofisesta näkökulmasta katsottuna aineistoa on lähestytty fenomenologis-hermeneuttisesta, eli kokemuksia ja tulkintoja korostavasta filosofiasta käsin. Haastatteluaineisto on analysoitu sisällönanalyysillä, joka on tässä tutkielmassa tulkittu kvalitatiivisen aineiston perusanalyysimenetelmäksi. Sisällönanalyysin avulla haastatteluaineisto on teemoittelua käyttäen järjestetty erilaisten merkitysten mukaan. Teemoittelu on rakentunut vanhempien kokemusten ja niistä tekemieni tulkintojen varaan. Analyysin syventämiseksi ja lukijan ajatusten herättämiseksi aineistossa on käytetty suoria aineisto-otteita vanhempien kokemuksista.

Tutkielman alkuperäisenä ajatuksena oli tarkastella vanhempien perhetyölle antamien merkitysten lisäksi heidän odotuksiaan perhetyötä kohtaan. Yhtenä ajatuksena oli vanhempien kokemusten avulla löytää työn kehittämiskohtia, jotta tutkielmasta olisi suoranaista hyötyä sekä perhetyöntekijöille että tutkimukseen osallistuvalla kaupungilla. Haastatteluissa kuitenkin selvisi, että vanhemmat eivät oikeastaan odottaneet perhetyöltä mitään, eikä kehittämis ehdotuksia haastattelutilanteessa juurikaan keksitty. Suppeiden vastauksien johdosta kiinnitin huomiota vanhempien arjelle antamiin merkityksiin ja erityisesti huolen teemaan, jota useampi vanhempi pohti syvällisesti haastattelutilanteessa. Tutkimuskysymyksen muuttaminen syvensi merkittävästi analyysiani ja kuvaa hyvin vanhempien arkea ennen ja jälkeen perhetyön. Uusi näkökulma mahdollisti myös osittaista vanhempien arjen vertailua ennen ja jälkeen perhetyön, vaikka kyseessä ei olekaan vertailututkimus. Tutkielman tutkimuskysymyksen vaihtaminen on osa tutkimusprosessia ja Eskolankin (2007, 37) mukaan tutkielma muokkautuu koko ajan sen eri kohdista.

Ennaltaehkäisevälle perhetyölle annettiin kiitosta sen nopeasta saatavuudesta – yhtä perhettä lukuun ottamatta kaikissa perheissä työ aloitettiin kahden viikon sisään ensimmäisestä yhteydenotosta.

Positiivisen sävyn vanhempien kokemuksiin lisäsi myös perhetyön ”helppous”, sillä perhetyöntekijä tuli kotiin, yleensä päiväsaikaan, jolloin vanhemmat olivat vielä töissä, ja työskenteli iltapäivän lapsen kanssa. Lapsien ei tarvinnut olla poissa koulusta perhetyön vuoksi ja vanhempien ei tarvinnut kuljettaa lapsiaan perhetyöntekijän tapaamisiin kaupungille. Monet vanhemmat pohtivat myös kodin merkitystä laajemmin, jolloin he kokivat hyväksi sen, että lasten kanssa työskennellään heille tutussa ja heidän turvalliseksi kokemassaan ympäristössä. Lisäksi vanhemmat näkivät merkityksellisenä sen, että lasten kanssa työskennellään juuri siinä ympäristössä, jossa ongelmia havaitaan.

Asettamiini tutkimuskysymyksiin tutkielman aineisto-otteessa vastattiin hyvin ja koen, että tutkielman tavoitteet täyttyivät. Vanhempien kokemuspuheesta oli yllättävän helppoa teemoitella sekä heidän arjelleen että perhetyölle antamiaan merkityksiä. Perheiden arki ennen perhetyötä näyttäytyi aineiston perusteella aika tavallisena, mutta kuitenkin lähes jokaisessa perheessä arkea varjosti lapsen huolestuttava tai ongelmallinen tilanne, joka vaikutti koko perheen arkeen. Melkein kaikkia vanhempia yhdistävänä arjen varjopuolena näyttäytyi väsymys ja uupuminen arjessa toimimiseen. Arjen muuttuneet käytännöt itsessään olivat vanhemmille rankkoja toteuttaa päivittäin, eivätkä he saaneet arkeen muutosta omin avuin. Ennaltaehkäisevällä perhetyöllä kuitenkin pystyttiin vaikuttamaan perheiden arjen sisältöihin niissä tilanteissa, kun perhetyölle oli määritelty selkeä ongelma. Useiden ongelmien tai useamman lapsen liittäminen työskentelyyn selkeästi heikensi nopealla työskentelyotteella tehtävän työn vaikutuksia lapsen käyttäytymiseen. Vanhempien arjessa perhetyön jälkeen näkyi vastuuntuntoa ja luottamusta sekä voimaantumista – ja arki kuvattiin yleisesti helpompana. Aineistolle ja perhetyöllekin rehellisenä täytyy kuitenkin todeta, että kaikkiin perheiden huoliin tai ongelmakohtiin ei ennaltaehkäisevällä perhetyöllä pystytä vaikuttamaan.

Vanhemmat antoivat perhetyölle arkisia ja verrattain konkreettisia merkityksiä, kun aikaisemmassa tutkimuksessa perhetyötä on kuvailtu muun muassa perhekeskeisenä, arkilähtöisenä, dialogisena ja kunnioittavana (ks. esim. Rönkko & Rytönen 2010, 29-31; Hovi-Pulsa 2011; Uusmäki 2005, 37-38). Vanhempien kokemusten kautta ennaltaehkäisevä perhetyö sai aineistossa merkityksiä neuvottelijana, ulkopuolisena auktoriteettina ja kasvattajana sekä puheyhteyden luojana. Perhetyölle annetut merkitykset liittyvät suoraan perheiden arkeen ja siinä koettuihin ongelmatilanteisiin, minkä vuoksi tutkielma tuo lisätietoa ennaltaehkäisevän perhetyön arkisista merkityksistä vanhemmille.

Tutkielman tulosten perusteella voidaan nähdä, että ennaltaehkäisevällä perhetyöllä on ollut vaikutusta perheiden arkeen. Perhetyöllä ei niinkään rakennettu uusia arjen rakenteita ja rutiineja

(esim. kotiintulo-, läksyjenteko- tai nukkumaanmenoajoja) vaan työskentelyssä keskityttiin lapsen tai nuoren ongelmalliseen tilanteeseen, jolloin muutos kohdistui erityisesti perheiden arjen sisältöihin. Muutokset olivat joissain perheissä suuria, joissain pienempiä, mutta kuitenkin kaikissa perheissä muutoksen aikaansaanutta perhetyötä arvostettiin. Vaikka perhetyötä tehtiin pääsääntöisesti yhden perheen lapsen kanssa, on huomattava, kuinka perhetyöllä pystyttiin vaikuttamaan myös muuhun perheeseen. Ennaltaehkäisevälle perhetyölle annetut merkitykset kuvaavat niitä arkisia tilanteita, joihin vanhemmat ovat kaivanneet tai huomanneet kaivanneensa tukea. Merkitykset eivät ole laajoja näkemyksiä perhetyöstä, mutta niiden avulla on siis päästy kurkistamaan ennaltaehkäisevän perhetyön taustalle – millaisena perhekeskeinen, arkilähtöinen, dialoginen ja kunnioittava perhetyö konkreettisesti näyttää perhetyön palvelun käyttäjille. Tämä on mielestäni yksi tutkielman tärkeimmistä tehtävistä.

Aineistosta nousi muutamia yllättäviä asioita, joita jäin miettimään useaan otteeseen analyysia tehdessäni. Ara (2012, 374) on todennut vanhemmuuden näyttävävän nykyään vanhemmille vaativana sitoumuksena, joka perustuu omasta itsestään antamiseen. Hieman yllättäen huomasin vanhempien muuttaneen merkittävästi omaa ja perheensä vapaa-aikaan selvittääkseen ongelmallisesta tilanteesta ilman ulkopuolista apua. Yllättävää tässä oli ehkä se, miten paljon vanhemmat todella antoivat itsestään lapsensa hyvinvoinnin – jopa turvallisuuden – takaamiseksi. Yllättävää oli myös se, miten pitkälle perheiden ongelmallinen tilanne saattoi mennä muutamassa tapauksessa, ennen kuin he hakivat apua tai sitä tarjottiin heille. Vanhemmat ovat pitkään yrittäneet keksiä ongelmiin ratkaisut itse ja samaan aikaan ovat myös odottaneet tilanteen kotona rauhoittuvan itsestään. On kuitenkin huomattava, että oman yllätyksellisyyden näissä tilanteissa mahdollistaa varmasti kokemattomuuteni vanhemmuudesta ja siitä tunnesiteestä, joka vanhemmalla on lapseensa. Lastaan haluaa suojella, auttaa ja tukea viimeiseen saakka, jolloin saattaa olla vaikeaa nostaa kädet pystyyn ja todeta tarvitsevänsä apua. Tutkijan kokemattomuus on kuitenkin tutkielmassa sovelletulle fenomenologiselle lähestymistavalle ominaista (Tuomi & Sarajärvi 2003, 80), jolloin myös tutkimusprosessissa nousee enemmän hämmästelyn ja yllätyksellisyyden tunteita. Ja mielestäni hämmästely ja ihmettely kuuluu ehdottomasti tutkielman tekemisen prosessiin.

Tutkielmaa kirjoittaessani luin Uusmäen (2005, 38-38) artikkelin, jossa hän määritteli toimivuuden ja vaikuttavuuden kannalta tärkeitä perhetyön elementtejä, kuten pitkäjänteisyyden, leimaamattomuuden, joustavuuden ja tuttuuden. Jäin jo tuolloin miettimään, miten lyhytkestoinen ja matalan kynnyksen perhetyö pystyy näihin haasteisiin vastaamaan – ja silti vaikuttamaan asiakasperheiden elämään. Tutkielman haastatteluaineistossa ennaltaehkäisevä perhetyö koettiin erityisen joustavana ja perhetyöntekijä muuttui tutuksi, joskin vasta työskentelyn lopussa.

Leimaamattomuus saavutettiin varmasti vanhempien kanssa jaetuilla huolenaiheilla ja sillä, että lähes kaikki perheet olivat itse hakeutunut perhetyöhön – kukaan ulkopuolinen ei ollut määritellyt tai leimannut perheen lasta. Kuitenkin pitkäjänteisyyden elementti perhetyöstä puuttui ja silti näen aineistoni perusteella, että ennaltaehkäisevällä perhetyö on toiminut ja sillä on pystytty vaikuttamaan perheiden arkeen. Kuitenkin pitkäjänteisyyden voi liittää myös perheen ongelmien määrään, jolloin moniongelmainen perhe nähdään juuri pitkäkestoisen ja -jänteisen perhetyön asiakkaana. Ennaltaehkäisevän perhetyön perheiden ongelmien ollessa vielä verrattain pieniä, pystytään myös lyhytaikaisella ja oikein kohdennetulla perhetyöllä vaikuttamaan perheiden arkeen.

Tällä tutkielmalla ei pysty perustelemaan säästöjen, tuottavuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta kuntien päättäjille ennaltaehkäisevän työn tarpeellisuutta ja merkityksellisyyttä. Vaikuttavuutta lastensuojelun asiakasmääriin ei ole tiedossa ja näin ollen tilastot ja numerot puuttuvat. Tutkielman voi kuitenkin nähdä puoltavan ennaltaehkäisevän työn merkitystä niille ”tavallisille” perheille, jotka kamppailevat arjessaan, mutta eivät ole lastensuojelun asiakkuudessa. Ilman ennaltaehkäisevää perhetyötä heidän arkinen kamppailunsa olisi jossain vaiheessa voinut siirtyä lastensuojelun tai perhekeskuksen käsiteltäväksi. Vanhempien kokemuksien mukaan perhetyö on lisännyt heidän voimavarojaan, joka saattaa näkyä esimerkiksi sairauspoissaoloissa työpaikalla. Lisäksi perhetyöllä on pystytty ennaltaehkäisemään lapsien ja nuorten ongelmia, joka kuitenkin on sitä tehokkainta tulevaisuuden kustannusten säästöä.

Tällä tutkielmalla on ennen kaikkea käytännöllistä relevanssia perhetyöntekijöille ja perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille, kuten sosiaalityöntekijöille. Vanhempien kokemuksien kautta tuotetut teemat kertovat perhetyöntekijöille niitä asioita, joihin ennaltaehkäisevällä perhetyöllä on pystytty asiakasperheiden arjessa vaikuttamaan. Osittain tutkielma antaa myös lohdutusta ja palautetta perhetyöntekijöille; kaikkeen matalan kynnyksen ja lyhytaikaisen työskentelyn perhetyöllä ei voi vaikuttaa, mutta silti perheet ovat tyytyväisiä samaansa apuun ja tukeen. Lisäksi tutkielman avulla perhetyöntekijät saavat tietää niitä asioita, joita vanhemmat heidän työssään arvostavat.

Tutkielman relevanssia tarkastellessa on mielestäni tärkeää tarkastella myös niitä merkityksiä, joita tutkielman tekeminen on antanut tekijälleen. Konkreettisen sosiaalityöntekijän tekeminen on antanut minulle erittäin paljon uutta teoreettista tietoa perheiden arjesta, perheiden kanssa työskentelystä ja siihen kuuluvista osa-alueista sekä erityisesti vanhemmuudesta. Haastattelujen avulla pääsin näkemään perhetyön ja sosiaalityön taustalle, siihen arkeen jota tavalliset perheet elävät. Kokonaisuudessaan tutkielman jälkeen koen olevani valmiimpi työskentelemään perheiden kanssa,

sillä teoreettisesti osaan hahmottaa perheiden kanssa työskentelyä paremmin ja olen päässyt tutustumaan vanhemmuuteen ja lapsiperheiden arkeen, josta en ennen tutkielmaa tiennyt juuri mitään. Perheiden kanssa työskentely ei kuitenkaan lähtökohtaisesti eroa mistään muusta sosiaalityöstä – kunnioittaminen, dialogisuus, kuuntelu ja ymmärtäminen ovat hyvän ja tavoitteellisen työn taustatekijät, oli kyseessä sitten lapsi, aikuinen tai perhe.

Mikäli jatkaisin tutkielman tekoa, olisi mielenkiintoista selvittää lasten kokemuksia ennaltaehkäisevästä perhetyöstä, koska heidän äänensä on perhetyön tutkimuksen kohdalla jäänyt kuulematta. Ennaltaehkäisevää työtä on lisäksi tutkittu paljon juuri pro gradu -tutkielmissa ja opinnäytetöissä, jonka vuoksi pitäisin tärkeänä aiheen tarkastelemista syvemmissä sosiaalitutkimuksessa

Tutkielman lopuksi haluan vielä palata otsikon lainaukseen, joka mielestäni kuvaa hyvin kokonaisvaltaisesti ennaltaehkäisevää perhetyötä. ”Se on kokoajan parantanut niinku sika juoksuaan” -lausetta ei siis pidä nähdä vain yhden lapsen kehityskulun kuvauksena, vaan kuvauksena tutkimukseen osallistuneista perheistä, jotka ennaltaehkäisevän perhetyön avulla ovat saaneet eväät arjen ja oman juoksuvauhtinsa parantamiseen.

LÄHTEET

- Antinaho, Mia & Niskanen, Anna-Maria (2012) Ennaltaehkäisevä perhetyö ja sen asiakasprosessi. Näkökulmina moniammatillisuus, johtaminen ja kehittäminen. Sosiaalialan opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.
- Ara, Fransis A. (2012) The Dynamics of Family Trouble: Middle-Class Parents Whose Children Have Problems. *Journal of Contemporary Ethnography* 42 (4), 371-401.
- Artaraz, Kepa, Thurston, Miranda & Davies, Sarah (2007) Understanding family support provision within the context of prevention: a critical analysis of a local voluntary sector project. *Child and Family Social Work* 12 (4), 306-315.
- Berg, Kristiina (2000) Perhetyö lastensuojelussa. Käsiteanalyttinen kirjallisuuskatsaus. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipoliittikan laitos. Helsingin yliopisto.
- Borg, Leila & Roininen, Kirsi (2005) Ennaltaehkäisevä perhetyö lastenneuvoloissa. Toteutuminen ja kehittämishaasteet Päijät-Hämeen alueella. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Lahden yksikkö.
- Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 133-157.
- Eskola, Jari (2007) 6-8? (Teema)haastattelu tutkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 32-46.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Erikson, Esa & Arnkil, Tom Erik (2005) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. *Stakes Oppaita* 60. Helsinki.
- Hallamaa, Jaana, Lötjönen, Salla, Sorvali, Irma & Launis, Veikko (2006) Etiikkaa ihmistieteille? Teoksessa Jaana Hallamaa, Salla Lötjönen, Irma Sorvali & Veikko Launis (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

- Halonen, Anu (2005) Tapauskohtainen arviointi lastensuojelun perhetyöntekijöiden kokemana. Laadullinen tapaustudkimus Karhukuntien lastensuojelun perhetyön kehittämishankkeessa. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Heino, Tarja (1999) Lastensuojelun trendit. Teoksessa Päivi Virtanen (toim.) Verkostoituvaa asiakastyötä. Helsinki: Kirjayhtymä, 9-33.
- Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakes Työpapereita 9/2008. Helsinki. Saatavilla www-muodossa: <http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf>, viitattu 24.3.2013.
- Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 52-75.
- Heino, Tanja, Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna (2000) Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Stakes Aiheita 14/2000. Helsinki.
- Heller, Agnes (1984) Everyday life. Käännetty englanniksi G.L. Campbell teoksesta *A mindennapi élet* (1970). London: Routledge & Kegan Paul.
- Hill, Malcom (1999) What's the problem? Who can help? The perspectives of children and young people on their well-being and on helping professionals. *Journal of Social Work Practice*, 13 (2), 135-145.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirvonen, Ari (2006) Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Jaana Hallamaa, Salla Lötjönen, Irma Sorvali & Veikko Launis (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Holliday, Adrian (2002) *Doing and Writing Qualitative Research*. London: Sage.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (1994) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Jallinoja, Riitta (1985) Johdatus perhesosiologiaan. Helsinki: WSOY.

Jallinoja, Riitta (2000) Perheen aika. Helsinki: Otavan.

Jallinoja, Riitta (2003) Perhe, sosiologia ja perhesosiologia. Tiedepolitiikka 4/03, 27-33.

Judén-Tupakka, Soila (2007) Askelia fenomenologiseen analyysiin. Teoksessa Eija Syrjäläinen, Ari Eronen & Veli-Matti Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampere University Press, 62-91.

Kakkori, Leena (2009) Hermeneutiikka ja fenomenologia. Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusotteen sisäisestä problematiikasta. Aikuiskasvatus 29 (4), 273-280.

Kiviniemi, Kari (2001) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 68-84.

Kosunen, Marjo, Kwok, Sini & Planting, Alina (2011) Asiakasperheiden kokemuksia ennaltaehkäisevästä perhetyöstä Perhepiste Nopeassa. Opinnäytetyö, sosiaalialan koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Kukkala, Hanna (2010) Koti perhetyön näyttämönä. Kotona tehtävä perhetyö Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden arvioimana. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Kuronen, Marjo & Lahtinen, Pia (2010) Supporting families: the role of family work in child welfare. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Kröger (toim.) Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press.

Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni (2010) Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 446- 459.

Kytösaho, Satu & Kolari, Päivi (2011) Neuvolan ennaltaehkäisevä perhetyö perheen arjessa. Sosiaalialan opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Lindgren, Elina (2007) Perhetyön merkityksiä etsimässä. Tutkimus Porin seurakuntayhtymän perhetyön kehittämishankkeesta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

- Luostarinen, Heikki & Väliiverroinen, Esa (1991) *Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta*. Tampere: Vastapaino.
- Makkonen, Elina (2006) *Producing the Past Together: Group Interview and Oral History*. *Elore* 13 (1), 1-16.
- Marttinen, Jaana (2012) *Ennaltaehkäisevä perhetyö Toivakan kunnassa. Sosiaalialan opinnäytetyö*. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäki.
- Mikkola, Matti (2004) *Lastensuojelulain tausta*. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) (2004) *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Tammi, 77-84.
- Myllärniemi, Anniina (2007) *Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa*. Heikki Waris –instituutti, Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 6/2007. Saatavilla [www-muodossa: http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf](http://www.muodossa:www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf), viitattu 24.3.2013.
- Mäkelä-Näkki, Katri (toim.) (1999) *Perhetyön uudet muodot. Kokemuksia Parasta Lapsille ry:n Löytöretki-projektista vuosilta 1994-1998*. Stakes Aiheita 37/1999. Helsinki.
- Niemeläinen, Eija (2005) *Kotipalveluiden perhetyö lapsiperheiden konkreettisen tuen antajana*. Lääketieteellinen tiedekunta, hoitotieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Nikander, Pirjo (2010) *Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti*. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Hyvärinen Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 432-445
- Närkin, Ritva (2003) *Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä*. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) *Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään*. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 7-38.
- Paajanen, Pirjo (2007) *Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997*. *Perhebarometri 2007*. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007. Helsinki.

- Pajula, Tuula (2009) Perhetyö päihdeperheiden tukimuotona – perhetyöntekijöiden konstruktioit onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Pekkola, Mika (2008) Ulkokohtainen tieto ja sisäistetty totuus. Tutkivan subjektin suhde tutkimukseensa tulkitsevilla tieteillä. Historiallinen aikakauskirja 2, 178-188.
- Perttula, Juho (1995) Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. Kasvatus 26 (1), 39-46.
- Perttula, Juha (2000) Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. Kasvatus 31 (5), 428-442.
- Pulkkinen, Simo (2010) Husserlin fenomenologinen menetelmä. Teoksessa Timo Miettinen, Simo Pulkkinen & Joonas Taipale (toim.) Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Pyhäjoki, Jukka & Koskimies, Mimosa (2009) Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huoltien vyöhykkeillä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 186-197.
- Rantala, Anja (2002) Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta. Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 198. Jyväskylä.
- Reijonen, Mikko (2005) ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Reijonen Mikko (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Repo, Katja (2009) Lapsiperheiden arki. Näkökulmina raha, työ ja lastenhoito. Acta Universitatis Tamperensis 1479. Tampere.
- Ritala-Koskinen, Aino (2010) Perhe dokumentoinnin haasteena lastensuojelussa. Abstrakti informaatiotutkimuksen päiviltä 21.-22.10.2010.
- Rolin, Kristiina (2006) Humanistisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa Jaana Hallamaa & Salla Lötjönen & Irma Sorvali & Veikko Launis (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 242-231.

Rönkkö, Leena & Rytönen, Timo (2010) Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.

Rönkä, Anna, Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (2009) Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa Anna Rönkä, Kaisa Malinen & Lämsä Tiina (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Juva: Ps-kustannus.

Rönkä, Anna, Malinen, Kaisa, Sevón, Eija, Kinnunen, Ulla, Poikonen, Pirjo-Liisa & Lämsä, Tiina (2009) Arki elämänalueiden leikkauspisteessä: Johtopäätökset ja ehdotuksia perheiden arjen tukemiseksi. Teoksessa Anna Rönkä, Kaisa Malinen & Tiina Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Juva: Ps-kustannus.

Saarnio, Tuula (2004) Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (2005) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240-255.

Sanders, Matthew S. (1991) Triple P – Positive Parenting Program: Towards an Empirically Validated Multilevel Parenting and Family Support Strategy for the Prevention of Behavior and Emotional Problems in Children. *Clinical Child and Family Psychology Review* 2 (2), 71-90.

Salmi, Minna (2004) Arkielämä kokoaa yhteen työn ja perheen. Teoksessa Miina Salmi & Johanna Lammi-Tastula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 11-28

Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ päätyneen kasvun hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 332-333.

Tilbury, Clare (2005) Counting family support. *Child and Family Social Work* 10 (2), 149-157.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomisto, Minna (2012) ”Sai apua siihen mitä tarvitti” – Perheiden kokemuksia ennaltaehkäisevästä perhetyöstä Kauhajoella. Sosiaalialan opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Törrönen, Maritta (2012) Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamaija Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154-191.

Uotila, Hannele (1998) Vapaaehtoinen lapsettomuus. Perinteet vastaan yksilöllistyminen. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Uusmäki, Mervi (2005) Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-Kustannus

Varto, Juha (1992) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere.

Yesilova, Katja (2007) Perheen puolesta. Teoksessa Ritva Nätkin & Jaana Vuori (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Åstedt, Merja (2011) Varhainen puuttuminen ennaltaehkäisevässä perhetyössä. Sosiaalialan opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Järvenpää.

LIITTEET

Liite 1: Suostumuslomake

21.1.2013

SUOSTUMUSLOMAKE HENKILÖTIETOJEN ANTAMISEKSI

██ perhetyöstä tehdään kevään 2013 aikana pro gradu -tutkielma, jonka tavoitteena on tutkia vanhempien kokemusten kautta niitä merkityksiä, joita vanhemmat luovat perhetyölle ja sen vaikutuksille heidän arkeensa. Lisäksi tutkielmassa pyritään selvittämään, millaisia perheen arkeen kohdistuvia odotuksia ja toiveita vanhemmilla oli perhetyöskentelyä kohtaan ja miten näihin odotuksiin vastattiin. Tutkimuksen aineisto käsitellään luottamuksellisesti ja anonyymisti.

Asiakkaiden tietosuojan vuoksi pyydämme Teitä allekirjoittamaan lomakkeen ja laittamaan siihen puhelinnumeronne, jotta tutkimusta tekevä sosiaalityön opiskelijalle Kaisa Karjalainen voi ottaa Teihin puhelimitse yhteyttä. Suostumuslomake yhteystietojen käyttämiseen lähetetään suoraan Kaisa Karjalaiselle, joka on Teihin yhteydessä mahdollisimman pian. Lomakkeen allekirjoittaminen ei velvoita Teitä osallistumaan tutkimukseen.

Suostun siihen, että tutkimusta tekevä sosiaalityönopiskelija Kaisa Karjalainen ottaa minuun yhteyttä puhelimitse.

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Puhelinnumero

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Puhelinnumero

Liite 2: Teemahaastattelurunko

Pääkysymykset

1. Millaista arki oli ennen perhetyötä?

Täydentävät kysymykset

Miten kuvailisitte arkea ennen perhetyötä?

Millaisista syistä perhetyö aloitettiin? Oliko teillä itsellänne huolta lapsesta/nuoresta? Miten ohjautuitte perhetyöhön?

Miten kuvailisitte arkea ennen perhetyötä?

Koittako perheenne/lapsenne tilanteen ongelmalliseksi? Mitä ongelmia perheen arjessa on ollut?

2. Millaista on arki perhetyön jälkeen?

Miten perheen arki on muuttunut perhetyön myötä? Onko muutos ollut pitkäaikainen?

Onko perhetyöstä ollut konkreettista apua perheen arkeen?

Tuntuiko teistä siltä, että perhetyöskentelyllä vastattiin juuri teidän perheen tilanteeseen?

3. Mitä toiveita ja odotuksia teillä oli perhetyötä kohtaan? Vastasiko perhetyö niihin?

Mitä odotitte perhetyöltä? Miten ajattelitte perheenne arjen muuttuvan?

Olitteko tyytyväisiä/tyytymättömiä perhetyöhön?

Miten haluaisitte, että perhetyötä kehitetään vastaamaan paremmin perheiden arjen tarpeisiin?